

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

*0: EK

*1: 2003-2004

*2: 21

*3: WordXP

*4: 21ste vergadering

*5: Dinsdag 16 maart 2004

*6: 10.00 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 73 leden, te weten:

Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Bierman-Beukema toe Water, Biermans, Broekers-Knol, Van den Broek-Laman Trip, Van Dalen-Schiphorst, Dees, Doesburg, Dölle, Van Driel, Dupuis, Eigeman, Essers, Van Gennip, De Graaf, Hamel, Van Heukelum, Hoekzema, Ten Hoeve, Holdijk, Jurgens, Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oye, Ketting, Klink, Koekkoek, Kohnstamm, Kox, Van der Lans, Van Leeuwen, Leijnse, Lemstra, Van der Linden, Linthorst, Luijten, Maas-de Brouwer, Meindertsma, Meulenbelt, Middel, Van Middelkoop, Nap-Borger, Noten, Van den Oosten, Pastoor, Platvoet, Pormes, Putters, Van Raak, Rabbinge, De Rijk, Rosenthal, Russell, Schouw, Schuurman, Schuyer, Slagter-Roukema, Soutendijk-van Appeldoorn, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Van Thijn, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Wagemakers, Walsma, Werner, Westerveld, Witteman, Witteveen, Woldring en De Wolff,

en de heer Donner, minister van Justitie, de heer De Geus, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Van der Laan, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De **voorzitter**: Ik open de vergadering en verzoek u allen te gaan staan.

Drie bomaanslagen op treinen in Madrid, donderdag jongstleden, hebben de wereld geschokt. Zeer velen zijn gewond geraakt. Vele mensenlevens zijn vernietigd, levens van mannen, van vrouwen, van kinderen. Door terroristische krachten zijn doelbewust lichamen letterlijk verscheurd en mensen gebroken door de pijn om het verlies van geliefden. Die verscheuring en gebrokenheid heeft tegelijk mensen verenigd, in Spanje, in ons land, in heel Europa en daarbuiten.

De drie minuten stilte die ontelbaren gisteren gelijktijdig in acht namen, heeft de grenzen overstegen van regio's, van landen, van continenten. Dat massale, gezamenlijke zwijgen was een oorverdovende uiting van de kracht van verwantschap, de kracht van weerstand tegen geweld jegens weerloze, onschuldige burgers. Moge die kracht aanhouden en toenemen.

Namens u allen heb ik aan de voorzitter van de Spaanse Senaat onze gevoelens van meeleven overgebracht.

Waar woorden verder tekortschieten, moet het zwijgen spreken. Ik verzoek u dan ook enige ogenblikken stilte in acht te nemen, om met onze gedachten de

gewonden, de nabestaanden en het Spaanse volk nabij te zijn.

**

(De aanwezigen nemen staande enige ogenblikken stilte in acht.)

Voorzitter: Bierman-Beukema toe Water

De **voorzitter**. De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Op verzoek van de SP-fractie heb ik tot lid van de vaste commissie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangewezen de heer Van Raak in plaats van de heer Kox en tot plaatsvervangend lid van die commissie de heer Kox in plaats van de heer Van Raak. Ook heb ik de heer Kox aangewezen tot lid van de commissie voor Financiën in plaats van de heer Van Raak en tot plaatsvervangend lid van die commissie de heer Van Raak in plaats van de heer Kox.

**

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van de Wet op het specifiek cultuurbeleid in verband met een verlaging van het maximale aantal leden van de Raad voor cultuur en een verhoging van het maximale aantal leden van commissies van die Raad (28847);**

- **Wijziging van de Wet personenvervoer 2000, houdende technische wijzigingen en enige andere verbeteringen (28977);**

- **Wijziging van de Colportagewet in verband met krediettransacties (28988);**

- **Wijziging van onder meer de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet educatie beroepsonderwijs in verband met de huisvesting van verticale scholengemeenschappen alsmede wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs teneinde nevenvestigingen van categoriale scholen mogelijk te maken (28997).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B

*!Landbouw, Natuur en

Voedselkwaliteit/Diergezondheidsfonds*!

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (XIV) voor het jaar 2004 (29200-XIV);

- Vaststelling van de begrotingsstaat van het Diergezondheidsfonds voor het jaar 2004 (29200-F).

De **voorzitter**: Aan de orde is de zogenoemde administratieve behandeling van deze begrotingsvoorstellen. Deze begrotingshoofdstukken moeten voor 1 mei door de Kamer worden goedgekeurd. Nu besloten is de behandeling van deze begrotingsvoorstellen niet voor 1 mei aanstaande te houden, stel ik voor deze wetsvoorstellen zonder beraadslaging af te doen, onder het voorbehoud dat de regering bereid zal blijken te zijn op een later tijdstip deel te nemen aan een met de Kamer te houden debat over met deze begrotingsvoorstellen samenhangende onderwerpen.
**

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

*B

*!Telecommunicatie/Wederzijdse hulp in strafzaken/
Vorderen gegevens financiële sector*!

Aan de orde is de gezamenlijke behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van het Wetboek van Strafvordering en andere wetten in verband met de aanpassing van de bevoegdheden tot het vorderen van gegevens terzake van telecommunicatie (vorderen gegevens telecommunicatie) (28059);**

- **Goedkeuring van de op 29 mei 2000 te Brussel tot stand gekomen Overeenkomst, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie (28350, R1720);**

- **Wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering en de Wet politieregisters en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht met het oog op de uitvoering van de op 29 mei 2000 te Brussel tot stand gekomen Overeenkomst, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie (28351);**

- **Goedkeuring van het op 16 oktober 2001 te Luxemburg tot stand gekomen protocol bij de Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (28352, R1721);**

- **Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de regeling van bevoegdheden tot het vorderen van gegevens van instellingen in de financiële sector, mede ter uitvoering van het op 16 oktober 2001 te Luxemburg tot stand gekomen Protocol bij de Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-**

Staten van de Europese Unie, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (vorderen gegevens financiële sector) (28353).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Justitie hartelijk welkom.

**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Van de Beeten** (CDA): Mevrouw de voorzitter. De wetten die de Kamer vandaag behandelt, staan in belangrijke mate in het teken van terrorismebestrijding. Vorige week is opnieuw en op zeer dramatische wijze in Spanje gebleken, dat terrorisme een geweldige en gewelddadige ontwrichting van samenlevingen als de onze kan bewerkstelligen en een grote en grootschalige bedreiging vormt voor het leven van onze burgers en voor het vreedzaam samenleven van inwoners van ons land.

Ongetwijfeld zal de verschrikkelijke gebeurtenis van Madrid de regeringen van de Europese Unie ertoe nopen opnieuw grote prioriteit te verlenen aan de grensoverschrijdende samenwerking tussen inlichtingendiensten, politie en justitie. Dat zal zeker het geval zijn indien komt vast te staan dat de aanslagen door Al-Qaeda zijn gepleegd of mede gepleegd. Ook indien zou blijken dat het om een ETA-aanslag ging, was er echter alle aanleiding om deze gebeurtenis niet als een interne Spaanse aangelegenheid te beschouwen. Nog niet zo lang geleden speelde zich in Nederland een uitleveringszaak af betreffende een leidende ETA-figuur. Het vrije verkeer van personen binnen de Europese Unie brengt nu eenmaal met zich dat vraagstukken als bestrijding van de ETA geen nationale zaak kunnen blijven. Collega Koekkoek zal op het Europese aspect van deze materie straks nog ingaan in zijn bijdrage.

Dat verplicht ons om onze bijdrage te leveren aan de aanpak van terrorisme. Vandaag doen wij dit in een bescheiden vorm, door de behandeling van het rechtshulpverdrag, het protocol daarbij en van wetsvoorstellen die de daarin voorziene maatregelen in de wet verankeren. Daarbij is een afweging gemaakt tussen enerzijds het belang van de opsporing van ernstige strafbare feiten, waaronder terroristische misdrijven, en anderzijds het privacybelang van burgers. Op die privacy maken met name de vorderingsbevoegdheden van politie en justitie inbreuk.

Grosso modo kan de fractie van het CDA de gemaakte afweging onderschrijven. Op een enkel punt zal collega Koekkoek nader ingaan bij wetsvoorstel 28059.

Ik veroorloof mij eerst een meer algemene opmerking over de positie van andere burgers en instellingen bij het opsporen van strafbare feiten. Zoals er een tendens is in de samenleving om het strafrecht voor te veel doeleinden tegelijk te willen inzetten -- de collega's Rosenthal en Witteveen spraken er al over bij de behandeling van de begroting van Justitie -- zo lijkt er ook een tendens te ontstaan om opsporing van strafbare feiten tot een plicht van alle burgers, ondernemingen en

instellingen te maken. Op zichzelf begrijp ik dat wel, maar in de praktijk levert dat nogal wat problemen op.

Ik roep in herinnering het debat dat enkele jaren geleden plaatsvond over de vraag of rechters hun ter kennis gekomen strafbare feiten dienden te melden aan het openbaar ministerie. De Hoge Raad heeft daarover een aantal evenwichtige uitspraken gedaan. De regering heeft toen geen aanleiding gezien de wet te wijzigen. Ik vond dat verstandig. Bij de laatste herziening van de Wet melding ongebruikelijke transacties en de Wet financiële dienstverlening is aan de orde geweest hoever de verplichtingen van geheimhouders als advocaten en notarissen gaan om mogelijke strafbare feiten te melden. In de Europese richtlijn is daarvoor in de overwegingen een evenwichtige grensafbakening gegeven die mede de Nederlandse implementatie normeert. Ik vond dat heel verstandig.

Ook in de Eerste Kamer komen wij nog toe aan een discussie over de klokkenluidersproblematiek. Die heeft enige verwantschap met het debat over de vraag wat van burgers, ondernemingen en instellingen verlangd mag worden wanneer het om de aanpak van misstanden gaat, misstanden die vaak ook strafbare feiten opleveren. Het aan de grote klok hangen van misstanden heeft immers nogal wat consequenties, ook voor de ondernemingen of instellingen waar de misstand zich zou voordoen en de mensen die er werkzaam zijn. Anders gezegd: iedereen een soort opsporingstaak toebedenken leidt mogelijk ook tot een ontwringing van de samenleving. Zelfs wanneer het om de bestrijding van terrorisme gaat, is het zaak om normale oplettendheid van burgers en melding van verdachte zaken aan politie en justitie niet te juridiseren door er een wettelijke verplichting van te maken.

Ik kom nu bij enkele juridisch-technische punten, om te beginnen bij de EU-rechtshulpovereenkomst. Bij artikel 13, over de gemeenschappelijke onderzoeksteams, heb ik de vraag aan de orde gesteld hoe bij disciplinair onderzoek naar het optreden van een Nederlands lid van zo'n team verzekerd is dat ook informatie wordt verkregen over het optreden van bijvoorbeeld Duitse leden van zo'n team. Wordt voorts bij het bepalen van de disciplinaire maatregel tegen het Nederlandse lid ook rekening gehouden met aard en zwaarte van de maatregel die tegen een Duitse collega is of wordt genomen? De memorie van antwoord ging aan dit punt voorbij. Ik verzoek de minister daar nog eens op in te gaan. Voor de duidelijkheid: ik pleit er niet voor om maar meteen af te stevenen op een Europees disciplinair systeem, maar enige uitwisseling en enig overleg op dit punt tussen de leidinggevendenden lijkt mij gewenst en zou ook een rechtsgrondslag moeten hebben.

De tweede kwestie betreft primair de Wet vorderen gegevens financiële sector, maar heeft ook enige samenhang met de Wet vorderen gegevens telecommunicatie. De vraag is wie aansprakelijk is indien bijvoorbeeld de bank betreffende een verkeerde persoon gegevens verschaft aan de politie. In de memorie van antwoord en de nadere memorie zegt de minister: de Staat als de officier niet op correcte wijze een vordering doet. Geeft de bank echter gegevens van de verkeerde persoon, dan is de bank aansprakelijk. Is dat wel een reële afgrenzing? Indien bijvoorbeeld namen gehanteerd worden

die zich gemakkelijk lenen voor misverstanden, kan het lastig worden. Dat klemt te meer omdat de vordering op grond van artikel 126nc ook mondeling kan geschieden. Wat te denken van de casus dat de officier gegevens vraagt van J.P.X., terwijl de bank een klant heeft genaamd J.P.H.X.? Het gaat om een spoedeisende zaak, reden waarom de vordering mondeling wordt gedaan en de bank geeft de gegevens. Later blijkt de vergissing. Ik zou menen dat in het kader van de vraag of dit een onrechtmatige daad van de bank jegens J.P.H.X. oplevert de aard van de vordering, de omstandigheden waaronder deze is gedaan en het opsporingsbelang dat met de vordering gediend was met zich brengen, dat het handelen van de bank niet als onrechtmatig kan worden beoordeeld.

Ik maak daarbij tevens de vergelijking met de onbevoegde vordering van gegevens in de Wet vorderen gegevens telecommunicatie. In de memorie van antwoord wordt op pagina 11 opgemerkt, dat de aanbieder bij evident onwettig optreden van de vorderende opsporingsambtenaar de verstrekking moet weigeren. Doet de aanbieder dat niet, dan is dat onrechtmatig jegens de klant. Ongetwijfeld zal de woordvoerder van de VVD hier nog op ingaan, aangezien zij deze kwestie heeft opgeworpen, maar ik merk er nog wel over op dat mij dit alles niet erg werkbaar lijkt.

Het laatste punt, mevrouw de voorzitter, is de kwestie van de strafrechtelijke vrijwaring van de bank jegens het openbaar ministerie bij continuering van de bankrelatie met een verdachte, waarbij de bank mogelijk meewerkt aan witwaspraktijken en zich aldus strafbaar maakt. Indien dit gebeurt op verzoek van de officier, zo lees ik in de nadere memorie van antwoord, is de bank alleen gevrijwaard van strafvervolging indien zij uitdrukkelijk zelf daarom vraagt. Verwezen werd naar de Aanwijzing vrijwillige medewerking banken bij onderzoeken. Het punt is echter dat het hier gaat om het vorderen van gegevens en het monitoren door politie en justitie van de bankrelatie, waartoe de bank die relatie moet voortzetten. Weliswaar is die voortzetting zelf geen wettelijke verplichting, maar de constellatie komt er wel bij in de buurt. Ik zou menen dat in die situatie het enkele verzoek van de officier om de relatie in stand te houden, ook als er een verdenking van witwaspraktijken is opgekomen, een strafrechtelijke vrijwaring behoort te impliceren.

*N

De heer **Koekkoek**(CDA): Mevrouw de Voorzitter. De Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken vormt een belangrijke stap in de strafrechtelijke samenwerking binnen de Europese Unie. Het Verdrag van Maastricht heeft in 1992 voor deze samenwerking de basis gelegd in de zogenaamde derde pijler. Zij is verder gecodificeerd in het Verdrag van Amsterdam van 1997 en het Verdrag van Nice van 2001. De Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken is de eerste overeenkomst die de JBZ-raad op basis van het nieuwe artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie heeft vastgesteld. Daarmee is ook het Hof van Justitie bevoegd om deze overeenkomst uit te leggen.

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Na de schriftelijke voorbereiding kan de CDA-fractie instemmen met de voorstellen voor de goedkeuringswetten en de uitvoeringswet. Wel wil ik stilstaan bij de vraag hoe deze overeenkomst, een verdrag in de zin van de Grondwet, past in de verdere samenwerking en integratie op het terrein van het strafrecht binnen Europa.

In de memorie van antwoord heeft de minister van Justitie twijfel geuit over de bepalingen in de ontwerpgrondwet van de Conventie die handelen over de justitiële samenwerking in strafzaken. Zijn zorgen betreffen om te beginnen de nagestreefde harmonisatie van het strafprocesrecht en het strafrecht. Zijn zorgen worden ingegeven door de onbepaalde reikwijdte van deze bepalingen en de vervanging van de besluitvorming bij eenparigheid door besluitvorming bij gekwalificeerde meerderheid.

Is de minister niet te bezorgd bij dit onderwerp? Wat de onbepaaldheid van de ontwerp artikelen betreft zou ik erop willen wijzen dat het huidige artikel 31 van het EU-verdrag met betrekking tot strafrechtelijke procedures vager is dan het voorgestelde artikel III-171. Ook nu zijn kaderbesluiten inzake strafvordering mogelijk. Ook wat betreft de minimumvoorschriften voor de omschrijving van strafbare feiten is ontwerpartikel III-172 specifiek dan het huidige artikel 31 EU-Verdrag. Het noemt bijvoorbeeld als eerste vorm van criminaliteit, zeer actueel, het terrorisme. Kortom, koesterde de minister, toen hij dit schreef, geen koudwatervrees?

Ik geef toe dat de kwestie van de besluitvorming twee kanten heeft. Bij unanimiteit kun je tegenhouden wat je niet wilt. Daarentegen belemmert unanimiteit de slagvaardigheid. Voor een gezamenlijke aanpak van terrorisme en georganiseerde criminaliteit is slagvaardigheid een bittere noodzaak. Het is te begrijpen dat na de aanslagen in Madrid er een snelle reactie is gekomen, namelijk dat er behoefte is aan een Europees veiligheidsbureau. De Belgische premier Verhofstadt heeft die wens kenbaar gemaakt. Graag hoor ik een reactie van de minister van Justitie op deze gedachte. De fractie van het CDA wijst erop dat op dit moment Europol de mogelijkheid heeft om gegevens over terrorisme uit te wisselen. Onze eerste gedachte is: laat de bestaande diensten van de lidstaten goed met elkaar samenwerken en gegevens uitwisselen. Dat gebeurt ook al. Laat Europol verder doen wat nu al mogelijk is.

Wij zijn het met de minister eens dat harmonisatie van strafrecht en strafvordering dienstbaar moet zijn aan een betere samenwerking binnen Europa. Voor samenwerking kan het echter nodig zijn dat er gemeenschappelijke voorschriften gelden. De voorliggende rechtshulpovereenkomst is daarvan een mooi voorbeeld. Het Europees aanhoudingsbevel dat we binnenkort zullen behandelen is dat ook. Het is nodig dat wij dat snel behandelen.

De notitie over de Europese strafrechtelijke ruimte schetst een ideaal beeld van twee gescheiden rechtssferen van het strafrecht van de Unie en het strafrecht van de lidstaten, waarvan men zich moet afvragen of het wel past in het model van de Europese integratie. Kenmerk van de EU is immers dat, voor zover de Unie bevoegd is,

wetgeving op Europees niveau totstandkomt en de uitvoering in de regel door de lidstaten plaatsvindt.

Het deed ons genoegen dat de minister twee weken geleden bij behandeling van de Justitiebegroting in deze Kamer een praktische werkwijze voorstond. Hij accepteerde eventueel een Europees openbaar ministerie als dit maar niet leidt tot een voortgaande harmonisatie van het hele nationale strafprocesrecht. Ik onderstreep het woordje "hele". Terecht wees hij op de noodzaak van strafrechtelijke samenwerking om ook binnenslands de criminaliteit te kunnen bestrijden. De minister verwachtte in het kader van de Intergouvernementele Conferentie weinig wijziging van de voorstellen van de Conventie. De minister lijkt dat niet te betreuren. De CDA-fractie heeft evenmin behoefte op dit punt te tornen aan de ontwerpgrondwet van de Conventie.

De visie van de minister kan wel een rol spelen bij de implementatie van de huidige derde pijler en van de toekomstige Europese Grondwet. Zijn stelling dat harmonisatie en unificatie geen op zichzelf staande doelen zijn, maar noodzakelijk zijn voor de aanpak van criminaliteit en terrorisme, onderschrijven wij. Bij zijn ideaal van gescheiden strafrechtelijke sferen plaatsen wij echter de kanttekening dat de Europese Unie een andere staatsvorm -- of misschien beter: organisatievorm -- heeft dan de Verenigde Staten. Graag horen wij van de minister of hij zich realiseert dat de mogelijkheden van een Uniestrafrecht met bijbehorende Europese politie en een Europees OM beperkt zijn. Stel dat zij er komen, dan is er nog de noodzaak van strafrechtelijke samenwerking en dus ook van harmonisatie.

Mevrouw de Voorzitter. Het wetsvoorstel inzake vorderen gegevens telecommunicatie (28 059) geeft mij aanleiding een enkele opmerking te maken over de reikwijdte van artikel 13 van de Grondwet, dat het brief-, telegraaf- en telefoongeheim betreft. In een commentaar op hoofdstuk 1 van de Grondwet, de Jeukens-bundel, maakt Van Dorst, thans raadsheer in de Hoge Raad, een verhelderend onderscheid tussen het postgeheim, een communicatiegeheim in enge zin, en het communicatiegeheim in ruime zin. Het eerste betreft de inhoud van het telefoonverkeer. Het communicatiegeheim in ruime zin omvat mede de verkeersgegevens (wie waar wanneer met wie belt). Deze vallen ook onder de bescherming van artikel 13 maar deze bescherming kan minder ver gaan dan die van de inhoud van de communicatie. Dit onderscheid is terug te vinden in het Wetboek van Strafvordering. Voor af luisteren is een rechterlijke last nodig. Voor het opvragen van verkeersgegevens volstaat een verzoek van de officier van justitie. In beide gevallen schrijft de Grondwet voor dat de wet de bevoegde instantie aanwijst. Deze waarborg staat echter niet in het algemene privacyartikel 10 van de Grondwet, over eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

De leden van de PvdA-fractie vonden dat de minister tamelijk stellig was over de bescherming van verkeersgegevens en artikel 13. De CDA-fractie vindt de minister te stellig en deelt voorshands niet zijn opvatting dat artikel 13 geen betrekking heeft op verkeersgegevens. Opvallend is dat de minister in de memorie van antwoord niet ingaat op artikel 13 van de Grondwet, maar alleen op

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

artikel 8 EVRM. Het verschil is nu juist dat artikel 13 van de Grondwet het telefoongeheim apart beschermt en artikel 8 EVRM alleen in algemene zin de correspondentie. We zijn het met de regering eens dat verkeersgegevens niet zonder meer dezelfde mate van bescherming genieten als de inhoud van gesprekken.

De minister beroept zich hiervoor onder andere op het Malone-arrest van het Europese Hof voor de rechten van de mens van 1984, op blz. 9 van de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer. Dat citaat had wel wat langer mogen zijn. In dezelfde paragraaf 84 uit het arrest staat, twee zinnen verder dan de door de minister geciteerde passage:

"The records of metering" -- zeg maar het registreren van gegevens -- "contain information, in particular the numbers dialled, which is an integral element in the communications made by telephone."

Verkeersgegevens vormen dus volgens het hof in Straatsburg een integraal bestanddeel van de mededelingen per telefoon. Er is dan ook geen reden om verkeersgegevens buiten de bescherming van artikel 13, het telefoongeheim, te houden. Het feit dat tussen twee personen een gesprek heeft plaatsgevonden kan soms meer zeggen dan de inhoud van het gesprek, bijvoorbeeld omdat koetjes en kalfjes in een gesprek tussen twee verdachten aanduidingen voor partijen drugs kunnen zijn. Wij verzoeken de minister dus bij de voorbereiding van een voorstel tot herziening van artikel 13 van de Grondwet terdege rekening te houden met de in de Kamer levende opvattingen. Voor de opsporing en de veiligheid van de Staat behoeft de bescherming van verkeersgegevens door artikel 13 geen belemmering te zijn.

*N

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Wat vorige week in Madrid is gebeurd, raakt ons allen diep. Op lafhartige, beestachtige wijze worden honderden onschuldige mensen vermoord. Duizenden raken gewond, sommigen zo ernstig dat voor hun leven moet worden gevreesd. Anderen zullen voor de rest van hun leven getekend zijn door de verminkingen veroorzaakt door de aanslagen.

Wij kunnen bij de behandeling van de wetsvoorstellen die vandaag aan de orde zijn niet voorbijgaan aan de dramatische gebeurtenissen in Madrid. Criminaliteit, georganiseerde criminaliteit en terrorisme moeten bestreden worden, ter bescherming van de burgers, ter bescherming van de samenleving, ter bescherming van de rechtsstaat. Dat is de achtergrond van de vijf wetsvoorstellen die wij vandaag behandelen.

Betekent dit dat wij nu maar iedere maatregel, ieder wetsvoorstel con amore moeten omarmen, zonder acht te slaan op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, zonder acht te slaan op de privacy van burgers en zonder rekening te houden met de rechten van verdachten? Het antwoord op die vraag is: nee. De bescherming van privacy is een groot goed. Daarmee moet zorgvuldig worden omgegaan. De rechten van verdachten moeten gewaarborgd worden. Opsporingshandelingen moeten op rechtmatige wijze worden verricht. Maar

tegelijk mag de opsporing niet fundamenteel belemmerd worden door een overtrokken opvatting over de bescherming van de rechten van verdachten of door een ongeclausuleerd beroep op de bescherming van privacy.

Door deel te nemen aan het rechtsverkeer zorgt de burger er zelf voor dat het begrip "privacy" zijn beperkingen kent. Er wordt betaald met pinpas, creditcard en bankoverschrijvingen. Die betalingen kunnen gemakkelijk achterhaald worden. Er wordt getelefoneerd met mobiele telefoons. Er wordt gecorrespondeerd dank zij e-mail, die gemakkelijk te achterhalen is. In toenemende mate zijn auto's voorzien van routeplanners dankzij GPS (global position system), waardoor het met een aanpassing mogelijk is een auto te lokaliseren.

Wij zijn blij met die verworvenheden, ook al betekenen zij enige aantasting van onze privacy. Wij ervaren dit echter over het algemeen zelf niet zo. Elektronische medische dossiers in ziekenhuizen kunnen door alle artsen, verpleegkundigen en doktersassistenten geraadpleegd worden. Het sofinummer moet voor allerlei zaken verstrekt worden. Bij vliegreizen naar de VS moeten uitgebreide passagiersgegevens worden verstrekt. Hoezo privacy?

Dankzij diezelfde verworvenheden als bankoverschrijvingen en mobiele telefoons is het mogelijk dat de met opsporing belaste autoriteiten een effectief opsporingsonderzoek uitvoeren, waardoor het beramen of plegen van strafbare feiten, ernstige strafbare feiten, achterhaald kan worden. Dat moet wettelijk goed geregeld worden. De privacy, of wat daarvoor doorgaat wanneer wij er met een nuchtere blik tegenaan kijken, zal dan moeten wijken voor de noodzaak van de bescherming van onze samenleving.

De wetsvoorstellen Vorderen gegevens telecommunicatie en Vorderen gegevens financiële sector gaan beide over het spanningsveld tussen enerzijds het belang van de opsporing en anderzijds de bescherming van de privacy van de burger. De bevoegdheden die in beide wetsvoorstellen aan de orde zijn, betreffen het vorderen van gegevens van derden, namelijk respectievelijk de aanbieders van openbare telecommunicatienetwerken en telecommunicatiediensten en instellingen in de financiële sector. Met het vorderen van die gegevens ten behoeve van de opsporing wordt inbreuk gemaakt op de privacy van degene van wie de gegevens gevorderd worden. Maar dit is in een democratische samenleving noodzakelijk in het belang van het bestrijden van strafbare feiten. Wij zijn daar allen bij gebaat. Beide wetsvoorstellen bieden naar het oordeel van de VVD-fractie met de uitleg die is gegeven in de memorie van toelichting en de uitvoerige beantwoording in de memorie van antwoord en, wat het wetsvoorstel Vorderen gegevens financiële sector betreft, ook de nadere memorie van antwoord een duidelijke regelgeving en een heldere, met waarborgen omgeven bevoegdhedenafbakening.

Wat bedoelt de minister in de memorie van antwoord van 12 december jongstleden bij het wetsvoorstel Vorderen gegevens telecommunicatie echter met evident onwettig optreden van een opsporingsambtenaar? Een aanbieder van telecomdiensten mag erop vertrouwen dat een opsporingsambtenaar correct optreedt, maar bij evident onwettig optreden dient hij

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

daaraan geen medewerking te verlenen, zo staat te lezen in de memorie van antwoord. Hoe zit het dan als de opsporingsambtenaar gewoon onwettig optreedt? Moet de aanbieder dan wel medewerking verlenen? Ik krijg hierop graag een toelichting van de minister.

Het aantal vorderingen van gebruikersgegevens zal worden bijgehouden door het CIOT. Inzicht in het aantal vorderingen van verkeersgegevens zal mogelijk zijn als het geïntegreerd processensysteem (inderdaad, ook een GPS) in gebruik is genomen. De minister zal deze gegevens jaarlijks publiceren. Wij zijn benieuwd of de minister van plan is om nog andere gegevens te publiceren en, zo ja, welke. Ik denk bijvoorbeeld aan de kosten die gemoeid zijn met het vorderen van telecommunicatiegegevens, zowel aan de kant van de opsporing als aan de kant van de aanbieders van telecomdiensten, of aan de aard van de strafbare feiten waarvoor de gegevens zijn gevorderd. Wellicht gaat het ook om gegevens over de samenwerking met andere landen van de Europese Unie. Ik krijg hierop graag een reactie van de minister.

Wat betreft het wetsvoorstel Vorderen gegevens financiële sector ter uitvoering van het Protocol van 16 oktober 2001 (wetsvoorstel 28352), blijft mijn fractie nog met een vraag zitten over de opzegging van de overeenkomst door de bank met de cliënt. In de nadere memorie van antwoord wordt daarover onvoldoende opheldering gegeven. Volgens artikel 30 van de algemene bankvoorwaarden moet bij opzegging van de overeenkomst door de bank, als de cliënt daarom verzoekt, de bank de reden van die opzegging meedelen aan de cliënt. Op grond van artikel 126bb mag de bank die reden, als die reden in het opsporingsonderzoek gelegen is, niet geven. Ja, zegt de minister, maar de bank kan "langs andere weg" informatie hebben gekregen om de relatie met de cliënt op te zeggen, zelfs informatie over het strafbare feit waarop het onderzoek zich richt. Dan kan de bank rustig opzeggen en de reden daarvoor meedelen, want dan is er geen directe relatie met de geheimhoudingsplicht.

Hoe moet mijn fractie zich dit in de praktijk voorstellen? Gaat het geruchtencircuit draaien en is er dan sprake van informatie "langs andere weg"? Als de bank bekend raakt met de aard van het strafbare feit "langs andere weg", kan de bank dus de cliënt opzeggen onder vermelding van de reden zonder de geheimhoudingsplicht te schenden. Is dat niet schadelijk voor het opsporingsonderzoek? Hoe beoordeelt de officier van justitie of de bank de informatie "langs andere weg" heeft gekregen? Verdient het in dit licht dan toch geen aanbeveling, mede met het oog op de customer due diligence, een begrenzing aan de periode van geheimhouding op te nemen onder het motto "een geheim blijft niet lang geheim" en het dan zo te regelen dat in die periode van geheimhouding de bank sowieso niet mag opzeggen, ook niet als informatie langs andere weg bekend is geworden? Dat zou dan ook enigszins aansluiten bij de Aanwijzing vrijwillige medewerking banken bij onderzoeken, waarbij de bank gevraagd wordt de relatie met de cliënt te continueren in het belang van het opsporingsonderzoek. Tijdens de verplichte geheimhoudingsperiode moet de bank de relatie

continueren. Ik krijg hierop graag een reactie van de minister.

In het Financieele Dagblad van gisteren, 15 maart, werd melding gemaakt van het uitgelekte rapport-Faber over de effectiviteit van de Wet melding ongebruikelijke transacties. Die effectiviteit blijkt buitengewoon beperkt. Er worden jaarlijks door onder meer banken en wisselkantoren grote hoeveelheden verdachte transacties op grond van de Wet MOT aangemeld. Dat loopt van 138.000 in 2002 tot een verwacht aantal van 170.000 in 2004. Vervolgens wordt door de opsporingsinstanties weinig met de gegevens gedaan: 107 processen-verbaal zijn blijkens de uitgelekte gegevens opgemaakt. Hoe zal het met de Wet vorderen gegevens financiële sector verlopen? Zal die wet eenzelfde lot beschoren zijn, of zal de effectiviteit van die wet groter zijn omdat bij de financiële instellingen steeds gericht gegevens worden gevorderd ten behoeve van een opsporingsonderzoek? Ligt het in het voornemen van de minister om op gelijke wijze als bij het vorderen van gegevens telecommunicatie jaarlijks gegevens te publiceren over onder andere het aantal vorderingen, de kosten die ermee gemoeid zijn en vooral de resultaten die ermee geboekt worden? Wij horen daar graag meer over van de minister.

De wetsvoorstellen 28350, 28351 en 28352 geven mijn fractie geen aanleiding tot het maken van nadere opmerkingen. Wij constateren dat de landen van de Europese Unie door overeenkomsten van wederzijdse rechtshulp en door het Protocol er blijk van geven ernaar te streven efficiënte maatregelen te nemen om criminaliteit, georganiseerde criminaliteit en terroristische misdrijven zo goed mogelijk gezamenlijk te bestrijden. Dat wekt vertrouwen, maar het is ook keihard nodig. Dat is vorige week in Madrid op dramatische wijze gebleken. Mijn fractie steunt alle vijf wetsvoorstellen.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. In de eerste plaats past mij verontschuldiging ten opzichte van de collega-leden die voor mij het woord hebben gevoerd, omdat ik terwijl zij het woord voerden voor een deel door andere bezigheden in beslag werd genomen. Ik had een conflict van bezigheden. In de tweede plaats wil ik mij vandaag namens de fracties van SGP en ChristenUnie concentreren op wetsvoorstel 28059: Vorderen gegevens telecommunicatie.

Ontwikkelingen in de techniek, in dit geval de telecommunicatietechniek, scheppen mogelijkheden en risico's. Zij vergroten de mogelijkheden van goed gebruik en evenzeer de mogelijkheden van kwaad gebruik. De techniek is de wetgever altijd voor en de criminaliteit is in het misbruik van de mogelijkheden politie en justitie altijd vooruit. Nieuwe technieken hebben ertoe geleid dat meer en andere verkeersgegevens bij telecommunicatieaanbieders beschikbaar zijn dan tot voor kort het geval was. Gegevens over het communicatiegedrag van de burger worden op grote schaal opgeslagen in systemen van telecomoperators en internetproviders. De vergaring en de verwerking van deze gegevens, ook wel verkeersgegevens genoemd, worden

steeds onoverzichtelijker. Maar dit is, althans bij dit wetsvoorstel, niet de grootste zorg van de regering. Voor haar weegt zwaarder, zo blijkt uit de memorie van toelichting, dat door de ontwikkelingen in de telecommunicatietechniek niet meer voldoende helder is welke gegevens begrepen kunnen worden onder de in de huidige artikelen 126n en 126u van het Wetboek van Strafvordering bedoelde “inlichtingen terzake van alle verkeer dat over een openbaar telecommunicatienetwerk, dan wel met gebruikmaking van openbare telecommunicatiediensten heeft plaatsgevonden”. Ik citeerde de tekst van de genoemde artikelen.

Verkeersgegevens worden gezien als onmisbaar bij de opsporing van misdrijven en moeten de met die opsporing belaste instanties in staat stellen relatiepatronen en contacten van verdachte personen in kaart te brengen. Daarnaast en eigenlijk primair wil justitie kunnen beschikken over een beperkte categorie verkeersgegevens, in dit wetsvoorstel gebruikersgegevens genoemd, zelfs van niet-verdachte personen. Ten aanzien van beide categorieën gegevens bestaat een vorderingsbevoegdheid die in dit wetsvoorstel nader wordt afgebakend en die nader zal worden ingevuld bij algemene maatregel van bestuur. Duidelijk is dat, behalve de belangen van opsporingsinstanties en van de aanbieders van telecommunicatiediensten, ook de belangen van burgers in het geding zijn, in het bijzonder hun recht op privacy. Dat recht kan men op diverse manieren definiëren. Men kan dat simpelweg doen door te spreken van het recht om met rust gelaten te worden, zoals Kuitenbrouwer dat doet. Men kan dat ook doen zoals in het proefschrift van Blok gebeurt, namelijk door te spreken van een nauw omliggende maar relatief onschendbare persoonlijke levenssfeer tegen bemoeienis van buitenstaanders. Hoe ook omschreven, de woning, het intieme leven, de vertrouwelijke communicatie en de lichamelijke integriteit vormen de kern van deze privacysfeer. Ik kom daar later op terug.

Dit wetsvoorstel wil ten opzichte van de bestaande regelgeving tot een nieuwe, nauwkeuriger afbakening komen van gegevens die gevorderd kunnen worden en van de vorderingsbevoegdheden zelf. Behalve de bestaande wetgeving, is er via een soort interactieve besluitvorming een convenant tot stand gekomen tussen enerzijds de ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de instanties die met opsporing zijn belast, en anderzijds de aanbieders van openbare telecommunicatienetwerken of -diensten. Het is opvallend dat daarbij niet alleen de internetproviders kennelijk afwezig waren, maar vooral ook dat de behartigers van de belangen van burgers blijkbaar in het overleg over de totstandkoming van dat convenant geen rol hebben gespeeld. Wie kwam er in dat overleg voor hun belangen op?

Op grond van de bestaande regelgeving worden, zo blijkt uit onderzoek, op grote schaal gebruikersgegevens door opsporingsinstanties aan de aanbieders van telecommunicatiediensten gevraagd. De verstrekking van deze persoonsgegevens, verplicht of vrijwillig, moet door de houder van deze gegevens op basis van artikel 43 van de Wet bescherming persoonsgegevens worden beoordeeld. Wij mogen toch aannemen dat, als het voorliggende voorstel kracht van

wet krijgt, de vrijwillige verstrekking van gebruikersgegevens beëindigd wordt? Evenzo mogen wij toch aannemen dat alsdan een einde zal komen aan het kennelijk thans nog gehanteerde onderscheid in de praktijk tussen enerzijds vorderingen, in de bekende wettelijke zin, en “verzoeken om medewerking”, een begrip dat de wet niet kent maar dat kennelijk wel vigeert?

Onze fracties beschouwen het als een positieve ontwikkeling dat de bevoegdheid tot het vorderen van verkeersgegevens wordt beperkt tot gegevens over de gebruiker en gegevens die betrekking hebben op het telecommunicatieverkeer van of naar de gebruiker. Locatiegegevens van mobiele telefoons waarmee geen gesprek plaatsvindt, de zogenaamde paraatstandgegevens, zullen niet in de algemene maatregel van bestuur worden aangewezen en kunnen niet worden gevorderd, waardoor vermeden wordt dat de toepassing van de bevoegdheid het karakter van een soort stelselmatige observatie op basis van de artikelen 126g en 126o van het Wetboek van Strafvordering zou kunnen krijgen.

De PvdA-fractie heeft in het voorlopig verslag onder andere aan de orde gesteld dat bij het opvragen van gebruikersgegevens de betrokkene hierover achteraf niet in kennis hoeft te worden gesteld. De regering merkt in reactie op dat er wel waarborgen vooraf gelden en dat de opsporingsambtenaar proces-verbaal moet opmaken, waarin hij moet vermelden ter opheldering van welk misdrijf de vorderingsbevoegdheid is toegepast en de feiten en omstandigheden waaruit blijkt dat het in het belang van het onderzoek nodig is dat die gegevens zijn gevorderd. Dat proces-verbaal kan dan aan de orde komen indien de strafzaak, mede op basis van deze informatie, door de rechter wordt behandeld.

Wat de betekenis van deze constructie van vastlegging bij proces-verbaal voor de betrokken burger zal zijn, moeten wij nog maar afwachten, vooral gelet op de massaliteit van de gegevensverstrekking waarvan blijkbaar sprake is. Iets anders is wat deze waarborgconstructie te betekenen zal hebben voor de telecommunicatieaanbieder of de internetprovider. Weliswaar hoeft hij, zo begrijpen wij uit de voorgestelde regeling, niet meer zelf uit te maken of terecht medewerking wordt gevorderd. De houder van de gebruikersgegevens zal immers niet meer verantwoordelijk zijn voor de afweging die bij de verstrekking van de gegevens gemaakt moet worden. De opsporingsambtenaar die de verstrekking vordert, zal daarvoor verantwoordelijk zijn. Dat betekent dan ook dat de verstrekker van de gegevens niet meer aansprakelijk gesteld kan worden voor de schade die eventueel uit de niet-bevoegde toepassing van de vorderingsbevoegdheid voortvloeit. Zijn enige verantwoordelijkheid blijft dan dat hij bij evident onwettig optreden medewerking kan, mag en moet weigeren. De vraag kan intussen wel gesteld worden of deze constructie niet zal leiden tot het klakkeloos verstrekken van gegevens door de telecommunicatieaanbieder. De vraag is of dat nu zo gewenst is. Een andere vraag in dit verband is, op welke wijze een bijdrage aan zorgvuldige gegevensverstrekking wordt verwacht van de op bladzijde 11 van de memorie van antwoord genoemde “vaste modellen” die gehanteerd worden.

Helderheid biedt het wetsvoorstel in die zin dat het vorderen van meer omvattende verkeersgegevens een verantwoordelijkheid van de officier van justitie wordt, terwijl het vorderen van gebruikersgegevens een zaak wordt voor de daartoe speciaal geautoriseerde opsporingsambtenaar. Anderzijds blijft op andere punten onhelderheid bestaan. Ik noem tot slot van mijn bijdrage een tweetal ervan.

Zoals gezegd, kunnen ook van niet-verdachte personen gegevens gevorderd worden. Aan de motivering voor het vorderen van gegevens over deze personen moeten hogere eisen worden gesteld dan aan de motivering voor het vorderen van gegevens over een verdachte persoon. Een beperking van de persoonlijke levenssfeer van een verdachte is eerder gerechtvaardigd dan die van een niet-verdachte persoon. Toch blijft een vraag om welke gegevens van een niet-verdachte persoon het kan of moet gaan. Wat wordt bijvoorbeeld bedoeld met de aanduiding op bladzijde 8 van de memorie van antwoord dat de gegevens nodig moeten zijn “voor een goede afronding van het opsporingsonderzoek”? Daar kun je je heel verschillende voorstellingen bij maken.

Een ander onhelder punt is het in onze ogen wazige onderscheid tussen verkeersgegevens en de inhoud van de telecommunicatie. Is dit nog te handhaven bij modernere communicatiemiddelen? Kunnen ook verkeersgegevens niet een dermate indringend beeld geven van feitelijk gedrag en communicatiehandelingen dat kennisname daarvan misschien wel als een even zware privacyinbreuk kan en moet worden beschouwd als kennisname van de inhoud van de communicatie? Als dat het geval is, is niet alleen de privacy in het geding, maar ook de vrijheid van individuen om informatie uit te wisselen en hun mening te uiten zonder dat de overheid over hun schouder meegluurt. Denkend aan het betoog dat de heer Koekkoek heeft gehouden, meen ik dat ook hier een relatie gelegd kan worden met artikel 13 van de Grondwet. Juist dit wazige onderscheid, zoals ik het noemde, wint in dat verband opnieuw aan betekenis. Met belangstelling zien wij uit naar een reactie van de regering op onze bijdrage.

*N

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. In het Advocatenblad van november vorig jaar stond een artikel met de kop “Het gevaar dat J.P.H. Donner heet”. De vraag is waar dat gevaar dan uit zou bestaan. Wellicht zal in de loop van deze discussie blijken in welke mate wij dat gevoelen delen. In zijn algemeenheid zou ik deze stelling in ieder geval niet willen onderschrijven.

Wat mijn fractie betreft, gaat het vandaag in de eerste plaats om wetsvoorstel 28059: Vorderen gegevens telecommunicatie. De andere vier wetsvoorstellen zijn, dankzij de wijze waarop deze Kamer de JBZ-raadsvoorstellen pleegt voor te bereiden, eigenlijk al besproken in de fase waarin deze zaak aan de orde was in de JBZ-raad. Ook gezien de schriftelijke discussie die heeft plaatsgevonden, hoeven wij hier in de plenaire vergadering verder geen woorden aan te wijden.

Dat ligt anders bij het wetsvoorstel Vorderen gegevens telecommunicatie. Het aardige is dat op één pagina vragen van de kant van mijn fractie zeven pagina's antwoord van de minister zijn gekomen. Het kan zijn dat een dwaas meer kan vragen dan tien wijzen kunnen beantwoorden, maar ik heb meer de indruk gekregen dat Justitie zich onder leiding van de minister bijzonder heeft ingespannen om onze vragen zo grondig mogelijk te beantwoorden, omdat zij over de beginselen van onze rechtsstaat gaan. In die zin wordt dat door onze fractie ook zeer op prijs gesteld. Ik merk ook dat de antwoorden bij de collega's die zojuist gesproken hebben, aanleiding hebben gegeven om daarop in te gaan.

Het eerste en belangrijkste punt is misschien wel dat je uit het gebruik van verkeersgegevens in feite stelselmatig iemands gedrag kunt volgen. Dat wordt volgens het wetsvoorstel mogelijk gemaakt in de artikelen 126n en 126u van het Wetboek van Strafvordering. De vraag doet zich voor of met het langdurig verzamelen van data een patroon ontstaat dat in feite ertoe leidt dat je bezig bent met de persoon te observeren. In het Wetboek van Strafvordering zijn regelingen opgenomen over het observeren van personen. Dit soort zaken heeft immers in hoge mate te maken met de persoonlijke levenssfeer en de bescherming daarvan, zoals de heer Holdijk en andere sprekers al aangaven.

De minister zegt dat de waarborgen tegen misbruik zijn te vinden in de criteria die in die artikelen zijn opgesomd, namelijk het feit dat alleen de officier van justitie die verkeersgegevens kan vorderen indien sprake is van een verdenking van misdrijven waarvoor preventieve hechtenis mogelijk is. Als vervolgens bij het verzamelen van verkeersgegevens wordt vastgesteld dat betrokkene telefonisch of via telecommunicatie contact heeft met anderen die niet verdacht zijn, worden in feite ook niet-verdachte personen gevolgd. Bij een intensief contact tussen twee nummers kan iets over het relatiepatroon van betrokkenen worden opgemaakt. De minister zegt dat het voor het opsporen van strafbare feiten zeer nuttig is als die relatiepatronen in kaart kunnen worden gebracht. Dat kan ik op zichzelf wel volgen, maar ook dan vraag ik naar de waarborgen. Dat zijn dan opnieuw de criteria: het feit dat de verstrekking schriftelijk moet plaatsvinden en het feit dat er proces-verbaal van moet worden opgemaakt. Zie ik het dus goed dat voor het verzamelen van gegevens en het in die zin stelselmatig volgen van niet-verdachte personen zwaardere criteria gelden? Ik kan mij in ieder geval voorstellen dat sommige mensen denken dat de overheid hier als Big Brother kan optreden en het persoonlijk gedrag wel zeer nauwkeurig kan volgen. Op zichzelf staat daar dan weer het argument van het belang van de opsporing van strafbare feiten tegenover. Deze Kamer staat echter met name voor de waarborgkant van de zaak: welke waarborgen zijn er dat de overheid hiermee op een zorgvuldige wijze zal omgaan?

De regering zegt dat sprake is van een scala aan gegevens. Ten eerste zijn er de gewone gebruikersgegevens: wie gebruikt de telefoon, van wie is de telefoon? Deze kunnen vrij makkelijk kunnen worden verstrekt en kun je meestal ook in het telefoonboek vinden. Bij prepaid-GSM's is dat niet mogelijk, maar moet de telefoonmaatschappij die gegevens verschaffen. Bij

verkeersgegevens moet echter al sprake zijn van een grotere bescherming. De inhoud moet ten slotte de maximale bescherming krijgen. Verschillende sprekers hebben vandaag terecht gevraagd of dit scala wel is vol te houden en of er tussen gebruikersgegevens, verkeersgegevens en inhoud wel voldoende onderscheid is te maken met de bijbehorende verschillende vormen van bescherming. Het komt mijn fractie voor dat dat eigenlijk niet het geval is. De verdediging van de minister in die zeven pagina's, waarbij hij aangaf waarom dat onderscheid gehandhaafd moet blijven, komt op ons niet voldoende sterk over, met name niet als het gaat om de grondwettelijke bescherming. De heer Koekkoek heeft daarover ook behartigenswaardige woorden uitgesproken.

Ongeveer zes jaar geleden hebben wij in deze Kamer een forse discussie gevoerd over artikel 13 van de Grondwet. Toen heeft de Kamer geweigerd een ontwerp tot wijziging van de Grondwet, dat een wijziging van artikel 13 inhield, te behandelen, waardoor die wijziging niet in de laatste grondwetsherziening is opgenomen. Vervolgens is op druk van deze Kamer de commissie-Franken ingesteld die heeft gekeken naar een mogelijke wijziging van artikel 13 van de Grondwet inzake het post- en telefoongeheim. Dat heeft tot nu toe nog niet geleid tot een nieuw voorstel aan beide Kamers om artikel 13 van de Grondwet te wijzigen. Ik neem aan dat de regering daar op dit moment nog steeds mee bezig is, want het ligt voor de hand dat wij dat artikel moeten moderniseren. Dan is het wel van grote betekenis dat bij de behandeling daarvan duidelijk wordt dat volgens de CDA-fractie, zoals ik begreep, en ook de PvdA-fractie in deze Kamer verkeersgegevens en de inhoud van de communicatie zelf in de Grondwet op een gelijk niveau moeten worden beschermd. De convergentie, waaruit volgens alle technici volgt dat tussen beide zaken in technische zin niet zoveel onderscheid meer kan worden gemaakt, moet ook gevolgen hebben voor de bescherming in de Grondwet.

De heer **Koekkoek** (CDA): De CDA-fractie heeft er niet voor gepleit om de inhoud van gesprekken en verkeersgegevens dezelfde bescherming te geven. Wij hebben wel gezegd dat de samenhang tussen de verkeersgegevens en de inhoud zo groot is, dat beide zaken in artikel 13 over het communicatiegeheim moeten worden geregeld. Ter voorkoming van een misverstand wil ik collega Jurgens hierop wijzen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik dank de heer Koekkoek voor zijn correctie. Ook al bescherm je beide grondwettelijk, in de praktijk zal de bescherming van de inhoud altijd het zwaarst wegen en het andere minder zwaar. In het antwoord op bladzijde 9 van de memorie van antwoord van de minister staat dat verkeersgegevens en inhoud bij nieuwe communicatietechnieken convergeren. Ik moet eigenlijk constateren dat er geen antwoord komt op de vraag van mijn fractie of dat gevolgen voor de rechtsbescherming heeft. Ik denk dat wij er, al pratende over de bescherming die een nieuw artikel 13 zal gaan bieden, waarschijnlijk niet onder uit zullen komen om te zijner tijd vrijwel dezelfde bescherming te geven, om de simpele reden dat het grondwettelijk gezien buitengewoon lastig zal worden om die twee soorten gegevens van elkaar

te onderscheiden. Als je ze moeilijk kunt onderscheiden, zul je ze beide dezelfde bescherming moeten geven. Dat was meer mijn conclusie, maar misschien blijkt dat wel als wij straks een dergelijke grondwetswijziging zullen behandelen.

De heer Koekkoek vroeg de minister al om het arrest-Malone wat grondiger te lezen dan blijkbaar gedaan was, gezien het citaat. Ik zou ook het andere arrest onder de aandacht willen brengen met de intrigerende naam P.G. en J.H. tegen het Verenigd Koninkrijk. In paragraaf 42 stelt het hof het volgende: "The Court notes, however, that metering, which does not per se offend against Article 8 if, for example, done by the telephone company for billing purposes, is by its very nature to be distinguished from the interception of communications which may be undesirable and illegitimate in a democratic society unless justified." Ook in dat arrest tendeert men ernaar op grond van artikel 8 dezelfde bescherming aan de verkeersgegevens te geven. Misschien is het goed dat wij dit wetsvoorstel, waaraan overigens naar mij blijkt thans een zeer behoorlijke voorbereiding is gegeven, gebruiken om een blik vooruit te werpen op die grondwetswijziging inzake artikel 13.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: **Timmerman-Buck**

*B

!Arbeid en ziekte!

Aan de orde is het **debat over arbeid en ziekte**.

De **voorzitter**: Ik heet minister De Geus van harte welkom in ons huis.

Ik geef het woord aan de heer Werner die namens de CDA-fractie het woord heeft gevraagd voor het doen van een ordevoorstel.

**

*N

De heer **Werner** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Afgelopen november/december is in deze Kamer gevraagd om een debat op hoofdlijnen over ziekte en arbeid. De WAO, en eigenlijk het hele vraagstuk rond arbeidsongeschiktheid, zou daarvan een belangrijk element zijn. Wij waren als fractie een groot voorstander van dit debat en hebben er alles aan gedaan om dat debat hier te kunnen voeren, opdat het kabinet bij zijn afwegingen over een nieuw stelsel van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen ook de opvattingen van deze Kamer zou kunnen betrekken en opdat de verschillende geledingen in deze Kamer eventueel ijkpunten zouden kunnen bepalen dan wel piketpaaltjes zouden kunnen slaan voor de nadere beoordeling van de voorstellen waarmee het kabinet zou komen.

Nu het kabinet afgelopen vrijdag is bevallen van een belangrijk standpunt over de WAO ontgaat ons enigszins de zin van het vandaag hier voeren van een debat over de hoofdlijnen en algemene uitgangspunten van de WAO. Dat debat komt als mosterd na de maaltijd. Nu het

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

regeringsstandpunt er ligt en wellicht de verleiding groot is er vandaag ook over te debatteren, komt het ons gelet op de zeer korte voorbereidingstijd die ons is gegeven ook wat onzorgvuldig voor om daarover te beraadslagen. Uit een oogpunt van zorgvuldigheid en uit een oogpunt van gebrek aan zinnigheid stellen wij de Kamer voor, het debat dat voor vandaag is geagendeerd van de agenda af te voeren. Hoe het verder moet gaan, laat ik over aan senioren. Het komt ons in ieder geval niet zinnig voor om dit debat vandaag te houden.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. De fractie van de PvdA is niet blij met dit voorstel. Ik zal proberen kort toe te lichten waarom dat zo is en begin daartoe met een citaat uit de brief die wij van de minister hebben mogen ontvangen op 12 maart. Hij begint de brief als volgt: Door uw Kamer is als uitvloeisel van de behandeling van het wetsvoorstel Verlenging loondoorbetalingsverplichting bij ziekte 2003 voorzien in een debat op 16 maart over het thema arbeid en ziekte.

Met andere woorden, de minister heeft goed begrepen waarom wij dit debat willen voeren. Wij willen dit debat namelijk, omdat wij in december hebben ingestemd met de ontwerp-Wet loondoorbetalingsverplichting bij ziekte onder stoom en kokend water in een veel te korte periode en naar ons gevoel op een onzorgvuldige wijze. Wij hebben dat toen gedaan onder de conditie dat wij later een debat zouden houden waarin wij de mogelijkheid zouden krijgen om dit wetsvoorstel in een breder verband en in samenhang met nog te ontwikkelen beleid te bespreken.

En nu komt er een ordevoorstel dat de voorwaarde onderuit haalt die wij toentertijd hebben verbonden aan ons ja zeggen tegen het wetsvoorstel. Om het even feitelijk te formuleren: zouden wij toen – en volgens mij waren wij in die positie – hebben vastgehouden aan de noodzakelijke termijnen, dan was de minister er niet in geslaagd dit wetsvoorstel per 1 januari kracht van wet te geven. Ons leek dat een vorm van obstructie die onwenselijk was. Derhalve hebben wij toen gevraagd om dit debat. Dan lijkt het mij niet netjes om dit debat alsnog niet te laten doorgaan op het moment dat het aan de orde is en wij dus in de positie komen om onze opvattingen te geven over de samenhangende vraagstukken van arbeid en ziekte. Het argument dat eerst de Tweede Kamer moet spreken, kun je wel hanteren, maar het lijkt mij dat je daarmee je voorzichtig moet zijn, want voordat je het weet, is het adagium dat de Eerste Kamer pas mag spreken nadat de Tweede Kamer heeft besloten om te zwijgen. Dat lijkt mij een buitengewoon onverstandig uitgangspunt.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Dit had een belangrijke dag moeten worden voor de woordvoerders SZW. Zij hadden immers kunnen spreken over een onderwerp dat wij allen van belang achten: arbeid en ziekte. Er is hard aan gewerkt en ik kan mij voorstellen dat er, al naar gelang de geloofsovertuiging, de nodige vloeken zijn geslaakt de laatste tijd toen het voorstel van de regering met betrekking tot de arbeidsongeschiktheid in Nederland

duidelijk werd. Ik kan mij dan ook de drang voorstellen van mensen die zeggen dat wij er vandaag over moeten debatteren. Ik moet echter vaststellen dat de Tweede Kamer aan zet is. Deze Kamer moet haar plaats kennen. Dat klinkt niet nederig of armzalig, maar dat is de werkelijkheid. Eerst dient de Tweede Kamer te spreken en dan is het woord aan de Eerste Kamer. Varianten om in een later stadium hierover te spreken in deze Kamer zullen wij overigens welwillend beoordelen.

*N

Mevrouw **De Wolff** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik wil graag refereren aan de in december gemaakte afspraak over dit debat. Overigens zijn toen ook andere afspraken gemaakt over debatten over inkomens met dezelfde bewindspersonen die inmiddels ook alweer van tafel zijn.

Ik zie geen aanleiding om terug te komen op de afspraak om vandaag dit debat te houden. Het feit dat er afgelopen vrijdag een kabinetsstandpunt is verschenen, is een reden te meer om ook in deze Kamer over het totale voorgenomen regeringsbeleid met betrekking tot arbeid en ziekte van gedachten te wisselen. Er zijn tal van aspecten waarover juist de Eerste Kamer zich zou moeten buigen. Ik refereer aan de discussie die al jaren speelt over het overgangsrecht. Dat zal ook bij de nieuwe WAO een prominent thema zijn. Het feit dat er een kabinetsstandpunt is verschenen, betekent niet dat wij al een maaltijd achter de rug hebben waarna wij nog de mosterd gaan leveren. Je kunt hoogstens zeggen dat het mosterd is na het voorgerecht. Het hoofdgerecht moet nog worden opgediend. Het lijkt mij dat de Eerste Kamer zich niet al te bescheiden moet tonen en zich moet gaan bezighouden met de meer juridische aspecten -- ik denk aan invoeringsaspecten en verenigbaarheid met internationale verdragen -- voordat wij aan het einde van de rit over anderhalf jaar waarschijnlijk weer onder grote tijdsdruk het WAO-pakket moeten gaan behandelen.

Ik heb overigens respect voor het standpunt van sommige fracties dat er meer tijd nodig is voor intern beraad na het verschijnen van het kabinetsstandpunt. Ik had kunnen instemmen met het voorstel om het debat een paar weken uit te stellen. Mijn fractie kan zich echter niet verenigen met het voorstel om het onderwerp van de agenda af te voeren.

*N

De **voorzitter**: Voordat ik het voorstel om het debat over arbeid en ziekte van de agenda af te voeren in stemming breng, vraag ik of er behoefte is aan het afleggen van een stemverklaring.

**

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Voor het geval het niet duidelijk is geworden uit mijn betoog: mijn fractie zal tegen het voorstel stemmen.

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

In stemming komt het voorstel om het debat over arbeid en ziekte van de agenda af te voeren.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en GroenLinks tegen dit voorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

**

De vergadering wordt van 11.20 uur tot 11.35 uur geschorst.

*B

!Onderwijs, Cultuur en Wetenschap!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2004 (29200-VIII).

De **voorzitter**: Ik heet staatssecretaris Van der Laan van harte welkom in dit huis en geef allereerst het woord aan mevrouw Witteman die haar maidenspeech zal houden.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Witteman** (PvdA):

Oote oote oote

Boe

Oote oote

Oote oote oote boe

Mevrouw de voorzitter. Het is 22 april 1992 en in de Eerste Kamer der Staten-Generaal ontstaat er een rel rond Oote oote boe, een gedicht van Jan Hanlo. "Het zou geen zin hebben dergelijke uitingen van decadentie hier te bespreken", betoogt de geachte afgevaardigde Wendelaar, "ware het niet dat dit gedicht oorspronkelijk gepubliceerd is in "Roeping", een door de Staat gesubsidieerd tijdschrift. Mijnheer de Voorzitter! Juist in een zo moeilijken tijd als den tegenwoordigen behoorden de kunstenaars algemeen hun verantwoordelijkheid te gevoelen, dat ook zij het zijn die ons boven de narigheid uit moeten heffen." Vervolgens citeert hij Romain Rolland: "C'est le rôle de l'artiste de creer le soleil lorsqu'il n'y en a pas." "Dat er artiesten zijn, die hun taak vergeten en daarentegen door hun infantiel gebazel ons aller rampzaligheid nog dieper doen gevoelen, tant pis, maar laat de Staat zich er zorgvuldig van onthouden hieraan enigen steun te geven."

Oote oote boe, geen woorden en geen muziek, geen zang en geen dictie, alleen maar articulatie, een spel van klanken met als doel toen de vrijmaking van het vers en daardoor van de geest.

Mevrouw de voorzitter. Omdat kunstenaars bewust of onbewust codes doorbreken, is het niet verwonderlijk dat de ijkpunten van de geschiedenis van de kunsten een keten vormen van schandalen. Behalve Hanlo's gedicht is zo'n ijkpunt Le Sacre du Printemps van

Igor Strawinsky. "Une pièce de merde, c'est une débâcle" oordeelt een criticus na de première in Parijs in 1913. Al bij de eerste hoge tonen van de fagot raakt het deftige publiek totaal van streek. Nog zo'n ijkpunt is het monumentale lichaam in brons van Zadkine, beeld van het gehavende hart van Rotterdam. "Te macaber om nog mooi te kunnen zijn", oordeelt de directeur Gemeentewerken in 1950. Of het "zap"-toneel van Gerard Jan Rijnders uit de tachtiger jaren van de vorige eeuw, waarin beeld de taal vervangt en de taal niet meer gerangschikt wordt volgens de wetten van Aristoteles. Wanneer "waarde" niet gezien wordt, komt afbraak heel dichtbij. Dat was bijna het lot van "Vragende kinderen", een wandschildering van Karel Appel in de kantine van het stadhuis van Amsterdam. De ambtenaren stoorden zich zo aan "die gekleurde vlakken met stippen als ogen" dat ze weigerden er nog langer hun boterham bij op te eten. De gemeente bracht uitkomst: het kunstwerk verdween voor tien jaar achter het behang!

Mevrouw de voorzitter. Waarom kunst? Voor de ontspanning? Mag! Om schoonheid, ontroering? Natuurlijk! Maar ook om te leren kijken en luisteren, om anders te leren kijken en luisteren, door de codering heen. De kunst moet geroofd worden, als het voor van Prometheus, om er ons van te bedienen tegen de gevestigde orde. Dat zei Picasso, wiens Guernica uit 1937 voor het Spaanse volk gisteren geschilderd lijkt te zijn voor het bloedbad van vandaag!

Oe oe

Oe oe oote oote oote

A

De functie van cultuur is een belangwekkende. Dat vindt de regering ook. Niet alleen hoofdlijnenakkoord, maar ook de staatssecretaris put zich in haar beleidsbrief uit in het vinden van argumenten om de ondersteuning van kunst en cultuur te rechtvaardigen.

Ik citeer: "De kracht van cultuur schuilt in zijn innovatief en creatief vermogen, in het vormgeven van het 'aanzien' van ons land, in zijn samenbindend vermogen, in de verworvenheden van ons verleden, in het ter discussie stellen van waarin we ons zeker waanden en in het steeds opnieuw ijken van waarden".

Dat is nogal wat! Als cultuur zoveel vermag, dan vragen wij ons af waarom de cultuurbegroting zo weinig omvat dat cultuur schouderophalend kan worden afgedaan en waarom de Nederlandse overheid denkt zich er met 674 mln euro van af te kunnen maken -- evenveel als alleen al de stad München aan cultuur uitgeeft. Dan vragen wij ons ook af waarom er in 2004 en de komende jaren nog extra wordt bezuinigd, eerst 1,2 mln euro en vanaf 2005 19 mln structureel, terwijl toch duidelijk is dat door de kostenstijging van pensioenen, de gevolgen van arbowetgeving en door socialelasten- en autonome kostenstijgingen er nog eens 15% extra van ons cultuurbudget af gaat. En dan noemen we nog niet eens de negatieve effecten voor kunst en cultuur ten gevolge van de bezuinigingen op de omroepen, de inkomstenderving van 30 mln door het op korte termijn wegvallen van de filmstimuleringsmaatregel, de bezuinigingen op gemeentelijk en provinciaal niveau en het verdwijnen van de Melkertbanen. Weet u wat dit betekent? Meer werkloze kunstenaars, minder kunst die ertoe doet en meer vrijblijvend vermaak. Gelukkig zijn er ook positieve

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

cijfers: extra geld voor cultuur en school, de openbare bibliotheken en het cultureel erfgoed.

Voorzitter, mag ik u iets bekennen? Ik heb er een grote hekel aan om over de centen te praten. Toch moet het, alleen al om mijn verontwaardiging te uiten over het feit dat cultuur te vaak als luxegoed voor de vrije tijd wordt afgedaan, dat kunstenaars te vaak als uitvreter worden gezien die wel erg gemakkelijk van de subsidie leven. Al te gemakkelijk vergeten wij dat de samenleving in ruil veel van hen terugkrijgt: hun creativiteit. We zouden hen moeten eren, in plaats van achter het behang stoppen. Dit brengt ons tot de vraag waarom de staatssecretaris zich niet uit alle macht tegen de bezuinigingen heeft verzet. Met antwoorden als "dat hadden we nu eenmaal afgesproken", "stabiliteitspact" enzovoort neemt mijn fractie geen genoegen. Juist in tijden van schaarste wil de fractie van de PvdA aandacht voor de niet-materiële kant van het bestaan. Kunst kan een inspirerende tegenkracht zijn. Let wel, mijn fractie bedoelt niet het gebruiken van de kunsten als instrument van de politiek; wij vinden net als de staatssecretaris dat de kunstenaar autonoom moet zijn, opdat de kunst in vrijheid kan gedijen, en dat de overheid zich terughoudend moet opstellen. Wij geven de kunst geen opdracht, wij leggen niets op. Dat is ook niet nodig, de kunst doet dat zelf; dat is ook een teken van het talent van de kunstenaar. Kunst is een kracht, kan dus een inspirerende tegenkracht zijn, tegen een samenleving die "vrijheid" en "vrijblijvendheid" synoniem acht, tegen een samenleving gericht op consumptie en concurrentie, tegen de vervlakking, tegen een samenleving die als instrument louter de afrekening inzet, in plaats van ook de sociale cohesie.

Dit brengt ons tot de vraag waarom de kunsten niet worden ingezet in het normen-en-waardendebat. Mijn fractie is van mening dat juist in tijden van grote onrust de kunsten een belangrijke bijdrage kunnen leveren. De kunsten zijn altijd bezig met het onderzoeken van vaste waarden, deze eventueel ter discussie te stellen en te herijken, of in ieder geval de discussie erover op gang te brengen. Daarom moet juist nu de productie en verspreiding van de kunsten gestimuleerd en gewaarborgd worden. Deze functie van de kunst is niet nieuw. Al in de Griekse Oudheid fungeerden de tragedievoorstellingen als discussiemateriaal voor de jonge democratie door in de voorstellingen de oude mythen telkens opnieuw op impliciete normen en waarden te bevragen en te onderzoeken.

A
A a a
Oote a a a
Oote oe oe oe
Oe oe oe
Oe oe oe oe oe

Zolang er kunstenaars bestaan, zijn er mecenasen en opdrachtgevers nodig geweest om de kunstenaars aan het werk te houden. Moet er dan altijd geld bij? Niet altijd, er zijn kunsten die zichzelf kunnen bedruipen. De producten van de entertainmentindustrie bijvoorbeeld vinden gretig aftrek omdat zij goed zijn afgestemd op wat het publiek of de afnemer wil. De wet van de markt luidt

immers: "Wil je je product verkopen en er nog wat aan verdienen? Stem het dan af op de vraag en produceer het zo goedkoop mogelijk". Wie afstemt op de commerciële omroepen weet precies wat ik bedoel. Uiteraard is er ook goed, vakkundig gemaakt entertainment waarvan de economische en sociale betekenis zeker niet zijn uit te vlakken. Cultuurbeleid gaat echter niet over ontspanning en vermaak, maar is gericht op dat deel van de hedendaagse kunsten dat zonder subsidie niet zou overleven, hoewel het vernieuwend en origineel is, of misschien omdat het vernieuwend en origineel is. Het verrassende is dat deze kunst uiteindelijk, soms vele jaren later, meer oplevert dan er via subsidie aan is uitgegeven. Soms is de impact zelfs wereldwijd. Wij zeggen dan dat het culturele kapitaal niet meer in geld is uit te drukken.

Dit klinkt bemoedigend, maar toch is mijn fractie niet gerust. In de beleidspapieren van de staatssecretaris wordt het woord "cultuur" steeds vaker vergezeld van epitheta zoals "economische groeifactor van formaat" en "motor van de economie". Dit brengt mijn fractie tot de vraag hoe lang de kunst nog zal gelden als een "merit good" op grond waarvan de kwetsbare vitale onderdelen tegen het vrije spel van de markt worden beschermd. De vraag wordt dringend gesteld, omdat het huidige klimaat niet gunstig is. Dat geldt niet alleen voor de subsidies; nu de groei stagneert, wordt kunst weer een kostenpost. Het is vooral omdat er een conservatieve wind door ons land waait. De geschiedenis leert ons dat de kunstenaar dan het kind van de rekening wordt. Een vaak gestelde vraag is of die kunstenaar zijn aanbod niet meer op de vraag kan afstemmen. Ja, dat kan, met vraaggestuurde kunst. Dan is de kunst, en zijn wij als beschouwer, publiek en afnemer, het kind van de rekening. Mevrouw de staatssecretaris, u bent Roodkapje niet en u hebt de keuze tussen de rechte weg en de weg door een spannend bos. Welke weg kiest u?
D d d d a
D d d a d d a da

D da d da d da d da d da da da

da

Mevrouw de voorzitter, ik neem u nu mee van deze eerbiedwaardige chambre naar de kamer met de kunsten die door bezuinigingen en de lokroep van de markt het meeste gevaar lopen. Wij gaan door de schatkamer van het verleden, ons cultureel erfgoed waarvoor tot vreugde van mijn fractie nu goed wordt gezorgd, lopen door de ontspanningsruimte van de entertainmentindustrie, die zichzelf kan onderhouden omdat wordt gedraaid wat wordt gevraagd, in de richting van de kraamkamer, waarbinnen de kunst van nu ontstaat. Die kunst is vitaal maar kwetsbaar en behoeft dus zorgvuldige koestering. Hoeveel is er niet verloren gegaan? Wij kunnen bijna niet meer lezen en zijn onze eigen taal vergeten.

Het is nog niet te laat, mits de staatssecretaris zich bewust wordt van haar zorgtaak in de kraamkamer en haar rol van inspirerende muze in de samenleving. Concreet betekent dit voor onze fractie ten eerste dat de staatssecretaris beleid ontwikkelt waardoor de samenleving ervan wordt doordrongen dat cultuur geen franje is, dat cultuur er is voor je beleving van menszijn. Iedereen neemt deel aan cultuur, dus bevordert cultuur de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

sociale cohesie. Ook private partijen raken zo geïnteresseerd om bijvoorbeeld in cultuur te investeren. Fiscale steun kan vervolgens een handje helpen. Ten tweede betekent dit voor onze fractie dat de staatssecretaris de kwetsbare kunst als "merit good" beschermt tegen het vrije spel van de markt, met andere woorden dat zij blijft vechten voor een cultuurbudget van 1% van de rijksbegroting. Zoals de staatssecretaris weet, staat zij niet alleen: het merendeel van de partijen in de Tweede Kamer staat hierachter. Ten derde dient de staatssecretaris er in verband hiermee op toe te zien dat zorgvuldig wordt omgegaan met subsidieaanvragen. Ten vierde dient zij een visionair beleid te ontwikkelen voor de snel veranderende samenleving. Op punt 3 en 4 ga ik nu nader in. Omdat dit een plechtig moment is, begin ik met een lezing uit artikel 2 van de Wet op het specifiek cultuurbeleid uit 1993: "Onze minister is belast met het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch verspreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen. Hij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid."

In de wet wordt gevraagd om kwaliteit en om verscheidenheid. De Raad van State adviseert over het laatste. In de wet wordt gevraagd om geografisch spreiden. De staatssecretaris spreekt over regionale spreiding en voegt hieraan "functie in het landelijk bestel" toe. Voorop zij gesteld dat onze fractie hecht aan regionale spreiding. Alle burgers hebben overal recht op alle kunst en cultuur. Loopt de staatssecretaris evenwel niet het gevaar dat dit criterium, gevoegd bij "functie in het bestel", zal werken als politiek sturingsinstrument? Het is immers niet denkbeeldig dat minder kwalitatieve instellingen worden gesubsidieerd, omdat ze zijn gestationeerd op plekken waarop gebrek is aan zo'n instelling. Denkt de staatssecretaris echt dat kunstenaars te verspreiden zijn - dat mensen sowieso te verspreiden zijn - met regionale fondsen als lokkertje? Kunstenaars zoeken elkaar op. Zij laten zich niet plaatsen. De Arnhemse modeontwerpers Victor en Rolf zouden met hun theatrale ontwerpen bijvoorbeeld nooit internationaal zijn doorgebroken als zij niet dagelijks in contact waren gekomen met het theater en het museum ter plaatse. Wilt u Arnhem beperken tot mode? Hoe moeilijk is het niet om in Eindhoven een toneelgezelschap te handhaven? Als meer steden de kans krijgen zich te ontwikkelen tot creatieve steden, zoals Amsterdam, Groningen en Maastricht waar alle genietingen zijn en vaak meer van hetzelfde is, is er hoop voor de regio. Hoe staat het in dit verband met de gezamenlijke plannen van VROM en OCW om cultuur in te zetten bij stedelijke vernieuwing?

In de wet wordt gevraagd om sociale spreiding. De staatssecretaris spreekt over "maatschappelijk bereik". Het is voor mijn fractie van het allergrootste belang dat de kwetsbare nieuwe kunst in een samenleving terecht komt waarin zij welkom is, met liefde wordt ontvangen en wordt gewaardeerd. De nieuwe kunst moet worden herkend, gehoord, beleefd en ondergaan door de hele samenleving, nu en in de toekomst. In haar plannen reikt de staatssecretaris daarvoor een aantal waardevolle instrumenten aan: het actieplan Cultuurbereik, cultuureducatie en cultureel zelfbewustzijn. Onze fractie is er zeer verheugd over dat het actieplan Cultuurbereik, een

gezamenlijk beleidsprogramma van gemeenten, provincies en het Rijk, wordt voortgezet. Ook de plannen om cultuureducatie structureel in het onderwijsprogramma te verankeren verheugen ons. De extra middelen die ter beschikking komen, zullen ruimschoots worden terugverdiend, omdat investeren in cultuureducatie immers investeren in de toekomst is. Het verontrust onze fractie al geruime tijd dat onze kinderen heel goed leren rekenen, maar slecht scoren inzake cultuur, literatuur, muziek en geschiedenis. Hoe is dat toch mogelijk in een cultureel zo rijk land als het onze? Kennis van moderne talen, waaronder onze eigen taal, is verwaarloosd, alsof Nederland niet meer in Europa ligt. Het roer moet definitief om, anders bereiken wij Lissabon nooit.

Heeft de staatssecretaris ooit samen met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onderzocht hoe kunst en cultuur worden onderricht? Toont zij wel eens belangstelling voor de culturele activiteiten van scholen? Wordt het niet eens tijd om de curricula van de pabo en de docentenopleidingen door te lichten op vakken die kunst in specifieke zin, en cultuur in algemene zin behandelen? Wij weten allemaal dat een begenadigd cultuurdocent meer overdraagt dan tien computerprogramma's. Ons inziens verdient het aanbeveling om meer kunstenaars, uiteraard betaald, bij het cultuuronderwijs te betrekken, zodat kunst tastbaar wordt.

Het begrip "cultureel bewustzijn" heeft onze fractie aan het denken gezet. Wij begrijpen niet helemaal wat de staatssecretaris ermee bedoelt. Moeten ook de nieuwe Nederlanders een cultureel zelfbewustzijn verkrijgen? En doelt de staatssecretaris dan op bewustzijn van de eigen cultuur, op bewustzijn van de Nederlandse cultuur of op beide, zoiets als een dubbel paspoort? Indien het laatste het geval is, dan loopt de staatssecretaris niet aan de leiband van de regering. Daar prijzen wij haar om. Daarom durven wij haar ook te vragen of het niet mogelijk is dat zij vanuit het departement van OCW, dat naar de toekomst gerichte gebouw waar muren ramen zijn, een cultuurbeleid inzet dat even weids is als het uitzicht. Ik doel op een visionair beleid, de nieuwe culturen betreffende, dat het onbegrip, de angst en de onmacht die nu het debat beheersen, wegneemt, een beleid gericht op versterking van onze eigen zwakke culturele identiteit -- dat is uiteraard een dynamisch begrip -- en een beleid gericht op stopzetting van de negatieve beeldvorming van de nieuwe Nederlander.

Wij, een zwakke identiteit? Ja, wereldburger waanden wij ons tot 1992. Door de Tweede Wereldoorlog zat de angst voor nationalisme "van vreemde smetten vrij" er zo stevig in dat alleen op sportieve hoogten de verbondenheid bezongen werd met het nationaal verleden. Dan voer de Zilvervloot weer binnen. Na 1992, het jaar van de eerste Europese economische integratie, stijgt de behoefte aan de tegenkracht van een eigen culturele identiteit. In het theater betekent dat bijvoorbeeld een ware hausse aan Nederlandstalig toneel. Het Nederlandse lied wordt herontdekt en zelfs regionale dialecten worden opgepoetst. Naarstig schrapen wij onze identiteit bij elkaar. Dat dat niet mogelijk is na zo veel jaren zonder, wordt duidelijk uit de crisis waar wij nu in zitten. Wat

blijkt? Wij zijn nog niet geïntegreerd in onze eigen cultuur. Het beste is dat wij allemaal op cursus of weer terug naar school gaan. Wij zijn het dan ook hartgrondig eens met de minister van OCW die ons een leven lang laat leren, over onszelf en onze cultuur. Cultuur geeft je een kamer om in te wonen, een kamer waarin je ook ontvangen kunt. Dus verdiepen wij ons. De boeken liggen toch opengeslagen en de bibliotheek krijgt extra subsidie, ook in andere culturen.

Ik kom tot een afronding. Mijn fractie maakt zich zorgen. Hoe moet het straks met de zich uitbreidende EU? Hoe gaan wij met al die culturen om en met de angst van de onwetende of met de wijsheid van de beschaafde mens? Het integratiedebat is een cultuurdebat en het normen- en waardedebat loopt daar dwars doorheen. Het is de taak van de staatssecretaris om het integratiedebat te brengen van een voor sommige groepen schofferend debat naar een door kennis gestut, intelligent debat. Nota bene: wij bedoelen niet dat de staatssecretaris het debat inhoudelijk moet sturen, maar dat zij het debat mede moet stimuleren en mogelijk moet maken. In haar beleidsplan wijdt zij er woorden aan, maar die woorden klinken naar wensen en strevingen. Onze vraag is dan ook wanneer onze fractie een notitie tegemoet mag zien waarin de staatssecretaris die wensen en strevingen omzet in concrete plannen. Wij willen graag met haar en het liefst met vertegenwoordigers van alle fracties in deze Kamer om de tafel gaan zitten om tot beleid te komen dat het tij kan keren. Het parlement waartoe ook deze Kamer behoort, is het geweten van de democratie. Laten wij ons dat aantrekken.

De fractie van de PvdA vraagt de staatssecretaris om beleid dat de samenleving ervan doordringt dat cultuur geen franje is, maar noodzaak voor sociale cohesie, om beleid dat de kwetsbare kunst blijft beschermen en om beleid dat het integratiedebat en het normen- en waardedebat op een waardevol plan brengt. Mijn fractie ziet in de staatssecretaris een potentiële drager van het vuur van Prometheus. Neemt zij dit vuur aan of blijft zij wachten op het behaaglijke zonnetje waar in 1952 in dit huis zo naar gesmacht werd?

Kneu ote ote ote ote ote

Ote ote oote

Ote ote

Boe

Mevrouw de voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**: Mevrouw Witteman, ik feliciteer u van harte met uw maidenspeech, waarin u sprak over het doorbreken van codes. Dat hebt u met de vorm waarin u uw bijdrage hebt gegoten, in ieder geval gedaan. Feitelijk is ook met uw lidmaatschap van deze Kamer een ongeschreven code doorbroken, althans gelet op uw loopbaan. Voor u geen uitgebreide politieke of bestuurlijke carrière. Uw werkervaring deed u op als artistiek leider van toneelgezelschappen, als bijzonder hoogleraar kunst en cultuur aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, de Anton van Duinkerken-wisselleerstoel, en als regisseuse, publiciste en gastdocente op het gebied van het theater van de Griekse oudheid. Ook was u gedurende zes jaar lid van de Raad voor de kunst.

Het is verleidelijk om het politieke optreden dat zich wekelijks in deze Senaat afspeelt te vergelijken met het Griekse theater. Ongetwijfeld zijn er parallellen tussen

onze debatten en de opbouw, de climax en de wending, zoals die voorkomen in het theater van de Griekse oudheid. Alleen is er in dit huis niet vaak een deus ex machina om een oplossing voor de problemen aan te kondigen. Toch ligt uw motivatie voor het werk in deze Kamer niet besloten in de mogelijke parallellen met het theater. Op de website van uw partij legt u uit waarom de Eerste Kamer u past: "Omdat deze chambre de réflexion meer dan de Tweede Kamer ruimte biedt om op zoek te gaan naar de diepere oorzaken van maatschappelijke problemen."

Door uw passie voor de grote en de kleine lettertjes van welk onderwerp dan ook, wilt u een bijdrage leveren aan de politieke discussie in deze Kamer. Met uw gepassioneerde bijdrage vandaag aan het debat over de begroting voor Cultuur hebt u aangetoond dat u uitstekend in staat bent de grote en de kleine lettertjes van het cultuurbeleid te doorgronden. Ik wens u bij het politieke werk hier alle succes toe. Ik geef de Kamer de gelegenheid om onze nieuwe collega te feliciteren.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Woldring** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Anders dan mevrouw Witteman is het mij niet gegeven om zulke harmonische klanken voort te brengen dat die leiden tot een bevrijding van de creatieve geest. Ik moet het prozaïscher doen, maar ik hoop de culturele geest dan wel te raken en tot het beleid van de staatssecretaris te komen. Ik mag namens de CDA-fractie zeggen dat wij het onderdeel Cultuur van de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap grotendeels met instemming hebben gelezen evenals de Uitgangspuntenbrief van 1 juli vorig jaar en de Cultuurnota 2005-2008. Mijn fractie steunt het streven van de staatssecretaris om het cultureel bewustzijn in onze samenleving te vergroten, om kunstenaars ruimte te geven om zich echt op de inhoud van hun werk te richten en om kunstinstellingen te stimuleren, hun ambitie en hun professionaliteit te tonen. Dat de staatssecretaris daarbij bepaalde beleidsinstrumenten wil gebruiken, zoals het terugdringen van regels en bureaucratie, zorgvuldige procedures en het hanteren van duidelijke criteria voor de rijksfinanciering van de kunst, beoordelen wij positief.

Er zijn meer onderwerpen in de Cultuurnota waarvoor wij graag onze waardering uitspreken. Ik noem de initiatieven met betrekking tot de cultuureducatie, het selectiever subsidiëren van ondersteunende instellingen ten gunste van uitvoerende instellingen en het afschaffen van de 2%-regeling waarop mijn fractie in het verleden enkele keren duidelijke kritiek heeft laten horen. De CDA-fractie staat zonder meer positief tegenover de intensievere samenwerking met de regio's. Ook tijdens vorige behandelingen van het begrotingsonderdeel Cultuur hebben wij daarop gewezen. Mijn collega Dölle en eerder de toenmalige fractievoorzitter van het CDA in deze Kamer, de heer Braks, hebben er aandacht aan besteed.

Er zijn ook enkele onderwerpen die onze kritische aandacht vragen. In een onderdeel van de Cultuurnota getiteld "Culturele diversiteit en integratie" wordt gerept

van culturele diversiteit onder andere met betrekking tot culturele minderheden. De staatssecretaris schrijft op pagina 12 van de Cultuurnota dat zij met betrekking tot die culturele diversiteit in de komende periode haar doelen wil verhelderen en zoveel mogelijk wil verbinden met de "vaste waarden van het cultuurbeleid". De vraag die de CDA-fractie in dit verband wil stellen is: kan de staatssecretaris aangeven wat zij, naast de genoemde beleidsinstrumenten, precies verstaat onder "vaste waarden van het cultuurbeleid"?

Bij het hanteren van het begrip culturele diversiteit wil de staatssecretaris haar beleid richten op interculturele verrijking. Zo staat het in de Cultuurnota. Op dezelfde pagina (13) wordt opgemerkt: "Het bestaande diversiteitsbeleid kan effectiever worden door het te differentiëren". Anderzijds wordt gerept van integratie en "de wens dat de zojuist genoemde diversiteit zich ook ontpopt als een samenbindend vermogen van cultuur". Vervolgens wordt gesteld dat de verhouding tussen culturele diversiteit en integratie stuit op wat wordt genoemd een multiculturele paradox. Echter, die paradox lijkt niet echt een onoplosbaar dilemma te zijn, want direct na het noemen ervan wordt gewezen op het cultureel erfgoed dat zijn neerslag vindt in de gedeelde taal, cultuur en geschiedenis van de Nederlandse samenleving en bijdraagt tot het cultureel bewustzijn dat onmisbaar is voor het interculturele debat en voor een stevige positie van de Nederlandse cultuur in de internationale context. Ook in de Uitgangspuntenbrief wordt gerept van het erfgoed als samenbindend vermogen. Ja, de staatssecretaris heeft het zelfs gewaagd om, zo blijkt uit het verslag van het algemeen overleg van 29 september vorig jaar, te spreken over het cultureel erfgoed als "een belangrijke drager van de Nederlandse identiteit".

Ook het CDA-program van uitgangspunten stelt dat het de taak is van christen-democraten "om voort te bouwen op dat erfgoed". In hetzelfde program wordt erkend dat diversiteit tot dat erfgoed behoort en als zodanig een verworvenheid is, maar tegelijkertijd een risico. Het wordt namelijk moeilijker voor mensen om het cultureel erfgoed van de samenleving te waarderen en zich voor het behoud ervan in te zetten. Met erkenning van diversiteit is het CDA van oordeel dat de overheid op het gebied van de cultuur geen dirigistische, maar wel een regierol behoort te vervullen, teneinde het samenbindend vermogen van de cultuur te bevorderen. Vandaar de vraag: kan de staatssecretaris uitleggen hoe zij de verhouding ziet tussen culturele diversiteit en integratie op grond van het cultureel erfgoed? Hoe ontpopt zich, naar de wens van de staatssecretaris, uit die diversiteit een samenbindend vermogen van cultuur? Vergroot het benadrukken van het diversiteitsbeleid niet het risico dat dat beleid afbreuk doet aan het samenbindend vermogen van de cultuur als erfgoed? Is de genoemde multiculturele paradox volgens de staatssecretaris een onoplosbaar dilemma of een probleem waaraan beleidsmatig gewerkt kan en moeten worden om het te overwinnen?

Een kenmerk van cultuurpolitiek is dat er veel geld – ook overheidsgeld – wordt uitgegeven aan tentoonstellingen, musea, bibliotheken, conferenties en uitwisselingen. Regelmatig wordt de vraag gesteld: wat levert kunst op? Er kan dan sprake zijn van een spanning

tussen de inherente artistieke waarde van kunst enerzijds en economische en commerciële belangen van kunst anderzijds. Als economische belangen te opdringerig worden, gaat dat ongetwijfeld ten koste van de authentieke en artistieke waarde of kwaliteit van kunst. Terecht schrijft de staatssecretaris in de Uitgangspuntenbrief en in de Cultuurnota dat de waarde of kwaliteit van de kunst alleen goed tot haar recht komt, als kunst in vrijheid kan gedijen en als de overheid die vrijheid waarborgt en tegelijkertijd de betekenis van kunst voor de samenleving zo goed mogelijk weet te benutten. Dat is mooi. Dat de Cultuurnota in verband met de betekenis van kunst voor de samenleving spreekt over cultuur als een "economische groeisector van formaat", is terecht. Wij steunen het beleid dat gericht is op het bevorderen van de betekenis van kunst voor de economie. Ook de constatering dat cultuur belangrijke economische effecten heeft voor het toerisme, de horeca en de middenstand en dat die effecten versterkt kunnen worden, is juist. Bovendien erkent de CDA-fractie van harte dat een goede culturele infrastructuur van grote betekenis is voor het vestigingsklimaat van tal van ondernemingen, voor het leefklimaat van mensen, voor cultuureducatie en andere zaken die in de Cultuurnota worden genoemd. Cultuur en economie zijn nauw met elkaar verbonden, maar ze behoren ook van elkaar te worden onderscheiden. Laat staan dat cultuur ondergeschikt wordt gemaakt aan wetten die voor de economie gelden. In de Cultuurnota (pagina 3) staat dat cultuurinstellingen geen dochterondernemingen van het ministerie zijn. Wij voegen daaraan toe: ook uitvoerende culturele instellingen behoren niet ondergeschikt te zijn aan markt en commercie. Bij vorige behandelingen van de cultuurbegroting heeft de CDA-fractie meermalen kritiek geuit op de vereconomisering van kunst en cultuur. In de Cultuurnota schrijft de staatssecretaris in verband met de beeldende kunst dat zij streeft naar een "beter evenwicht tussen aanbod, distributie en afname en naar een betere wisselwerking met de markt in de zin van publiek, verzamelaars en opdrachtgevers."

Wat bedoelt de staatssecretaris met haar streven naar een beter evenwicht en een betere wisselwerking met de markt en op welke wijze denkt zij dat streven beleidsmatig te kunnen realiseren? Deelt zij onze mening dat indien kunst afhankelijk wordt gemaakt van de markt, haar authentiek artistieke waarde -- die, zoals de nota terecht stelt, slechts in vrijheid kan gedijen -- in gevaar komt en dat de overheid de kunst moet beschermen tegen die imperialiserende werking van de markt?

Mevrouw de voorzitter. De overheid behoort in haar cultuurpolitiek met zorg en respect te waken voor het voortbestaan van Nederlandse cultuuruitingen en de daaraan ten grondslag liggende plaatselijke en regionale culturen, bijvoorbeeld het gebruik van de Nederlandse en Friese taal. Indien men in verband van de Europese en andere internationale culturele betrekkingen spreekt over internationale uitwisseling op het gebied van cultuur, dan moet Nederland natuurlijk wel iets hebben om uit te wisselen. Die uitwisseling kan niet alleen maar betrekking hebben op historische kunstschaten of op hedendaagse cultuuruitingen, maar ook op de Nederlandse taal die tot ons cultureel erfgoed behoort. Wij hebben dan ook met

instemming kennisgenomen van de aandacht die de staatssecretaris in de Cultuurnota besteedt aan de positie van de Nederlandse taal als een uiting van ons collectief bewustzijn. Ook streeft zij naar het behoud van correct gesproken en geschreven Nederlands. Omdat ik met de staatssecretaris een grote belangstelling deel voor het werk van de Nederlandse Taalunie, neem ik aan dat zij met mij van mening is dat wij taalvervuiling door middel van overbodige Engelse uitdrukkingen zoveel mogelijk moeten tegengaan. Het valt dan wel op dat bijvoorbeeld in de Cultuurnota een uitdrukking wordt gebruikt als "cultural governance", terwijl de correcte Nederlandse vertaling er nota bene direct op volgt. Wij hebben een goede Nederlandse uitdrukking, de Engelse is volstrekt niet nodig. Zo worden ook uitdrukkingen gebruikt als "best practices", "filmcommissioner", "mid term"-evaluatie waar correcte Nederlandse woorden voor bestaan en waar Engels taalgebruik gewoon tot vervuiling leidt. Is de staatssecretaris bereid erop toe te zien dat in de stukken van haar departement -- mede vanwege de voorbeeldfunctie ervan -- die genoemde taalvervuiling voortaan wordt vermeden?

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik ondersteun dit van harte. De heer Woldring vraagt de staatssecretaris erop toe te zien dat er minder Engelse woorden worden gebruikt, maar wellicht kan bij ook enig zendingswerk binnen zijn eigen fractie verrichten. Toen ik hier enkele weken geleden luisterde naar de bijdragen aan de behandeling van de begroting voor Binnenlandse Zaken vroeg ik mij af en toe af of ik niet in the House of Lords was!

De heer **Woldring** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Af en toe zijn wij in een zeer voornaam gezelschap, maar ik moet mevrouw Van den Broek toegeven dat in de professionalisering van de politiek altijd sprake is van enige beroepsdegeneratie. Door het voorkomen van Engelse en anderstalige uitdrukkingen en overbodige afkortingen zouden wij niet alleen onze onderlinge communicatie maar ook onze communicatie naar buiten toe ongetwijfeld kunnen verbeteren. Daarom dank voor haar interventie; ik zal dat zendingswerk binnen mijn eigen fractie graag ter hand nemen.

Mevrouw de voorzitter. Ik heb in dit verband geen aandacht besteed aan de publieke omroep en dus ook niet aan haar taken op het gebied van kunst en cultuur. Ik laat deze onderwerpen nu ook maar achterwege, mede omdat wij deze of volgende maand in deze Kamer twee wetsvoorstellen inzake media aan de orde zullen komen. Bovendien komt naar verwachting de visitatiecommissie Rinnooy Kan in april met haar rapport en zal de Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid dit najaar met een uitgebreid rapport komen over het gehele omroepbestel. In de zeer nabije toekomst zijn er dus nog voldoende mogelijkheden om over het publieke omroepbeleid van gedachten te wisselen.

Mevrouw de voorzitter. Wij wensen de staatssecretaris sterkte en plezier in haar ambtsvervulling toe en zien de beantwoording van onze vragen graag tegemoet.

*N

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Voorzitter. Ik ben erg voor tradities, dus ik stel dat we van de gedichten in de maidenspeech van mevrouw Witteman een traditie maken en in de toekomst onze voordrachten bij de cultuurbegroting van dichtregels voorzien. Dat had ik nu ook graag gedaan, maar ik ben snel naar mijn fractiekamer gelopen om slechts te constateren dat wij geen dichtwerken voorhanden hebben. Het culturele niveau van deze Kamer kan dus aanzienlijk worden verhoogd door het grote werk van Komrij in elke fractiekamer een plaats te geven.

Dit kabinet beoogt een nieuwe benadering van het cultuurbeleid. Als ik het goed heb begrepen, komt deze op het volgende neer. In het verleden stond cultuurbeleid in het teken van "de vermaatschappelijking van de cultuur". Een beetje onvriendelijk gezegd, zou je kunnen zeggen dat de cultuur werd opgezadeld met maatschappelijke problemen in het kader van het klassieke ideaal van cultuurspreiding. Cultuur moest helpen om maatschappelijke problemen op te lossen.

Dat wil dit kabinet niet meer. Het kabinet draait de redenering om: het gaat niet langer om een vermaatschappelijking van de cultuur, maar om een "verculturalisering" van de maatschappij. Niet het maatschappelijk bewustzijn in de cultuursector moet worden vergroot; nee, het culturele zelfbewustzijn in de maatschappij moet worden vergroot. Daarmee verruimt dit kabinet de scope -- o nee, ik moet natuurlijk zeggen "het bereik" -- van het cultuurbeleid enorm. En dat merk je ook aan de nota's van deze staatssecretaris, waarin volop aandacht is voor de creatieve industrie. Dat zijn de scheppers van artistieke diensten, de creatieve vormgevers, de designers, de architecten, de amusementmakers, de internetcreatievelingen; er gaat, kortom, een culturele wereld open. Je zou bijna zeggen dat, als het aan deze staatssecretaris ligt, de hele kenniseconomie een grote culturele happening is.

Ik ben daar niet op voorhand op tegen. Ik ben cultuurpsycholoog van huis uit en heb altijd geijverd voor een zo ruim mogelijk cultuurbegrip, dus ik wil best met deze staatssecretaris meedenken. Maar dat laat onverlet dat we in ieder geval de vraag moeten stellen wat deze verruiming nu concreet oplevert: wat betekent die eigenlijk? Is het niet een probleem dat we het begrip cultuur zo oprekken dat het in feite nietszeggend wordt? En leidt deze paradigmawisseling niet tot een soort begripsinflatie die uiteindelijk het cultuurbeleid kan schaden, omdat we het terrein zo groot maken dat we er de macht over verliezen? Die vrees voor onnodige begripsinflatie bekruipt me in ieder geval als ik naar de concrete beleidsdaden kijk, want eigenlijk neemt het begrip dan toch weer snel zijn normale proporties aan: dan gaat het namelijk toch weer om cultuur in de relatief beperkte betekenis, want daar liggen nu eenmaal de relaties en de huidige subsidiebetrekkingen.

Dat brengt mij op mijn eerste vragen: wat voor concrete initiatieven -- die dus geheel anders zijn dan in het verleden het geval was -- zullen voortvloeien uit de verkondigde omkering van het cultuurbeleid? En wanneer

acht de staatssecretaris deze omslag succesvol? Is zij ook - om maar eens een modieuze term te noemen -- afrekenbaar op dit punt? Welk oud beleid moet nu voor dit nieuwe perspectief wijken, is dat alleen de gewraakte 2%-doelgroepenmaatregel of mogen wij meer verwachten? Ik vraag dat ook omdat een impliciete gedachte achter het oude cultuurbeleid was, dat cultuur niet alleen een economisch goed, maar een bredere publiek-maatschappelijke betekenis heeft. Dat was ook de rechtvaardiging voor subsidie: we vinden cultuuruitingen zo belangrijk, dat we het domein feitelijk zijn gaan beschermen tegen de "invisible hand" van Adam Smith, waardoor we het cultuurdomein grotendeels vrijwaren van een louter economische rationaliteit. Collega Woldring zei het veel beter dan ik dat kan. Zonder die vrijwaring zouden immers alleen de mensen die het kunnen betalen zich op het terrein van de cultuur kunnen bewegen en dat zou een verschraving zijn die ook voor de productie van cultuur negatief zou uitwerken.

Die gedachte was het basisidee van het klassieke ideaal van cultuurspreiding. Daar is in mijn ogen nog steeds weinig mis mee.

De staatssecretaris neemt zo nadrukkelijk afstand van dit oude ideaal, dat mij onduidelijk is of er nog iets van dit gedachtegoed in haar ogen de moeite waard is. Daarover zou ik graag wat meer uitleg krijgen. Natuurlijk is het mooi om een lofzang af te steken over het cultureel ondernemerschap. Natuurlijk moet dat worden gestimuleerd. Is cultuur echter alleen interessant als zij op termijn economisch levensvatbaar is? Hoe vult de staatssecretaris haar nieuwe uitgangspunten in de praktijk in? Ik weet ook wel dat zij niet met een penne-streek alle cultuursubsidies kan veranderen, maar wat wil zij er gezien haar nieuwe uitgangspunten aan wijzigen? Wat zou zij willen verminderen? Of betekenen de nieuwe accenten vooral dat er iets bij komt zonder dat er veel aan het oude verandert?

Er is één toonsoort in het nieuwe beleid die mij echt zorgen baart: de gretigheid waarmee de staatssecretaris afstand neemt van het oude beleid. Misschien overdrijf ik, maar het heeft iets weg van een afrekening. Hoe hebben wij zo dom kunnen zijn dat wij via cultuurbeleid maatschappelijke problemen wilden oplossen? Hoe naïef. Dat staat mij, juist in deze tijd, erg tegen. Juist die stelligheid zorgt ervoor dat wij eigenlijk nauwelijks meer heldere ambities vernemen op het gebied van culturele diversiteit en allochtone cultuuruitingen. De passages hierover in de beleidsbrief zijn tamelijk algemeen. De heer Woldring heeft hier al op gewezen. Terwijl de discussies over de multiculturele samenleving, integratie, aanpassen en inburgeren heftiger zijn dan ooit, grossiert de staatssecretaris in dit opzicht toch vooral in gemeenplaatsen. Dat vind ik jammer.

Misschien nog meer dan in de periode van de heer Van der Ploeg, hebben wij behoefte aan een cultuurbeleid dat, nog afgezien van wat het precies voorstaat, in deze maatschappelijke discussie een duidelijke rol speelt. Zijn de voornemens van ex-staatssecretaris Van der Ploeg uit de nota's Cultuur als confrontatie en Ruim baan voor culturele diversiteit, in de ogen van deze staatssecretaris voorbeelden van "de cultuursector opzadelen met maatschappelijke problemen" en dus van hoe het niet

moet? Als het dan niet moet volgens het recept van Van der Ploeg, hoe moet de cultuur van minderheidsgroeperingen zich dan weerspiegelen in het culturele klimaat? Welke rol heeft de overheid daar dan nog in? Het spannende van Van der Ploeg, en dat mag best eens worden gezegd, is dat hij de knuppel in het hoenderhok gooide, wetende dat hij een storm van kritiek over zich heen zou krijgen vanuit het gevestigde cultuurland. Juist daarom was hij bereid om druk op de instellingen te zetten. Hij constateerde terecht dat de gevestigde belangen niet vanzelf ruimte maken voor nieuwe generaties en voor andere culturen. Hij besloot dus om te gaan duwen. Of zijn quoteringsregeling nu zo'n handig instrument was, zullen wij nooit weten, maar hij was in ieder geval uitgesproken en dwong het veld tot reflectie. Wat blijft daar eigenlijk van over nu de staatssecretaris hiervan zo nadrukkelijk afstand neemt?

Hoe belangrijk acht dit kabinet culturele diversiteit en cultuurpolitiek? Wordt dit meer gezien als een verplicht nummer? Zelf benadrukt de staatssecretaris het samenbindende vermogen van cultuur. Wat betekent die eigenschap in het licht van de problemen van de multiculturele samenleving? Het is te gemakkelijk om, zoals in de beleidsbrief enigszins gebeurt, het louter als een soort personeelsprobleem te zien. Als de besturen en de cultuurprofessionals nu maar uit de minderheden worden gerekruteerd, komt het allemaal vanzelf goed. Ik denk dat niemand dit gelooft. Ik zou een concrete beschouwing van de staatssecretaris over het cultuurbeleid in een multiculturele samenleving, over de multiculturele paradox, zeer op prijs stellen.

Mijn volgende punt heeft niet zo veel met het voorafgaande te maken, maar het moet wat mijn fractie betreft eindelijk eens goed worden geregeld. Het gaat om de ratificering van het UNIDROIT-verdrag uit 1995 inzake de internationale terugkeer van gestolen en onrechtmatig uitgevoerde cultuurobjecten. Het is om kort te gaan het verdrag dat kunstroof, vooral uit arme en kwetsbare landen, moet tegengaan. Nederland heeft het verdrag in 1995 wel ondertekend, maar nog steeds niet geratificeerd. Dat maakt het bijvoorbeeld voor de douane erg lastig om op te treden, omdat zij de kwade trouw van handelaren zelf moet bewijzen. Als het verdrag wordt geratificeerd, kan de bewijslast worden omgedraaid. Dat maakt het mogelijk om illegale kunsthandel veel actiever tegen te gaan. Wij hechten in ons land sterk aan ons nationale erfgoed. Met het genoemde verdrag wordt het mogelijk gemaakt dat ook andere, kwetsbare armere landen hun erfgoed beter kunnen beschermen. De inspectie Cultuurbezit en de Douane pleiten voor ratificering van het verdrag. Een ruime meerderheid van de Tweede Kamer onder aanvoering van partijgenoot Dittrich van de staatssecretaris pleit ervoor. De vraag is waarop wij wachten. Het zou geweldig nieuws zijn als de staatssecretaris vandaag bekend maakt dat wij het verdrag nog dit jaar zullen ratificeren.

*N

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Het bespreken van de cultuurbegroting lijkt een luchtig moment in deze zware begrotingsweken.

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Cultuur is echter niet het lichtvoetige zusje; ook cultuur is een zwaar en belangrijk begrotingshoofdstuk. Vandaag spreek ik namens mijn fractie over cultuur en economie. Helaas kan ik daarbij mijn favoriete onderwerpen, te weten archeologie en archieven, niet bespreken, maar ik verzeker de staatssecretaris dat ik haar beleid ook op die twee terreinen nauwlettend volg.

Ik begin met een ander lid van het kabinet te citeren. Minister De Geus zegt in de Volkskrant van 17 januari in verband met bezuinigingen: "Dan moeten we verder bezuinigen op subsidies voor cultuur. Kunst is altijd afhankelijk geweest van weldoeners. Eerst de kerk, daarna rijke mensen en toen de overheid. Dat moeten anderen, bijvoorbeeld bedrijven, maar weer overnemen." De heer Van Grevenstein, directeur van het Bonnefantenmuseum in Maastricht, heeft daarop evenals vele anderen in de Volkskrant gereageerd: "In de VS is het zo, dat cultuur een zaak is van het particulier initiatief. In Europa echter betreft het een staatszaak. In de VS zijn, zoals we allemaal weten, de belastingen ook aanzienlijk lager. Dus minder subsidies voor cultuur moet je compenseren met verlaging van de belastingen." Dat is een interessante gedachte. Ik zou graag de visie van de staatssecretaris vernemen op de ideeën van de minister en op de oplossing van de heer Van Grevenstein.

Tijdens het kennismakingsgesprek met de staatssecretaris gaf zij nadrukkelijk aan dat het kabinet de cultuur niet in een zielig, afhankelijk hoekje wil positioneren. Cultuur is volgens haar van enorm grote betekenis, onder meer voor de economie. Wij zouden daaraan veel meer aandacht moeten besteden. In haar brief van 20 november schrijft de staatssecretaris: "Cultuur is een groeisector van formaat; de creatieve industrie bestaat uit kleinschalige culturele bedrijvigheid, bijvoorbeeld op het terrein van audiovisuele media, vormgeving of muziek". Verderop in de brief schrijft zij: "De tijd is rijp om de creatieve industrie beter in kaart te brengen en zicht te krijgen op de kracht en de zwakte ervan". De gemeente Amsterdam heeft over de economische vreugde van culturele activiteiten een heel "bruisende" nota geschreven. Het college van die stad stelt daarin dat de creatieve sector, die meer omvat dan de kunsten in engere zin, zorgt voor een kwart van de werkgelegenheid in Amsterdam.

Die kracht van cultuur heeft meer facetten. Cultuur draagt bijvoorbeeld bij aan het nationaal prestige. Bedrijven nemen het culturele klimaat van de stad mee in hun beschouwingen om zich ergens te vestigen. Mensen willen ook ergens wonen waar het culturele klimaat goed is. Het is helaas moeilijk het effect van overvloedig cultureel aanbod op het vestigingsklimaat exact te kwantificeren. Heeft de staatssecretaris hierop een visie? Vele bedrijven zijn voorts zelf rechtstreeks betrokken bij de cultuur. Zij verzamelen kunstvoorwerpen of sponsoren podiumkunsten, museale activiteiten en andere culturele manifestaties. Hierbij groeien de bomen echter niet tot in de hemel. Zo slaagt het wereldwijd zeer prestigieuze Concertgebouworkest erin om 50% van de totale kosten zelf uit entrees en sponsorgelden te dekken. 50% moet dus worden gesubsidieerd. Met dit voorbeeld zeg ik twee dingen: enerzijds kan sponsoring heel veel geld opleveren, maar anderzijds is in aanvulling daarop een omvangrijke overheidssubsidie onmisbaar.

Ik wil graag ook nog een ander voorbeeld noemen. Het bedrijf Turmac -- dat maakt sigaretten, geen sigaren -- in Zevenaar heeft in de fabriek een prachtige collectie moderne schilderkunst hangen, echt boven en tussen de mensen en de machines. Het werkt zeer stimulerend, zo verzekert men mij. Op Schiphol -- dat is nog een voorbeeld -- werd 1% van het totale bouwbudget voor kunst in de terminal gereserveerd. Dat heeft geleid tot hoogwaardige kunst en een heuse kunstroute op de luchthaven.

Naar de mening van de VVD-fractie zou sponsoring van de kunst door het bedrijfsleven meer aandacht mogen hebben van ons allen, enerzijds uit waardering voor alles wat door sponsoring mogelijk wordt gemaakt, en anderzijds uit zorg, omdat bij economische achteruitgang de bereidheid tot sponsoren logischerwijs afneemt. Ziet de staatssecretaris hier voorbeelden van? Ik vraag mij in dit verband af of het niet een goed idee is om als ministerie van OCW aan te sluiten bij de initiatieven die worden genomen in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Tot nu toe vallen slechts economische, sociale en ecologische activiteiten onder dit maatschappelijk verantwoord ondernemen, maar cultuur lijkt daar eigenlijk heel logisch bij te horen. Graag hoor ik hierop een reactie van de staatssecretaris.

Als je spreekt over cultuur en economie, heb je het natuurlijk ook over de cultuur die zeer grote groepen mensen aanspreekt, zoals musicals en popfestivals. Daar hoeft geen cent subsidie bij en sommige mensen worden daar heel rijk van. De staatssecretaris is terecht enthousiast over deze vorm van cultuur. Misschien wil zij daar in dit huis nader op ingaan en uitleggen of zij verbanden ziet met, laat ik het maar noemen, klassieke vormen van cultuur. Economie en cultuur bijten elkaar niet, ze versterken elkaar. Wij staan van harte achter het beleid van de staatssecretaris die dit voorstaat.

Hiermee is het positieve stuk van mijn inbreng ten einde. De staatssecretaris wacht namelijk een zware taak om de cultuurinstellingen te laten floreren: Het is echt essentieel dat de belemmeringen die de overheid de sector oplegt, worden verlicht. Behalve over geld te klagen, maken cultuurinstellingen en gemeenten zich grote zorgen over Arbo-eisen, milieu-eisen en overbodige regelgeving. Op dat terrein is er echt veel te doen voor de staatssecretaris. Ik noem een paar voorbeelden. In de Volkskrant van 5 februari stond een vreselijk verhaal over het subsidiebeleid ten aanzien van kamermuziekensembles. Steen des aanstoets is het Fonds voor podiumprogrammering marketing dat twee jaar geleden werd opgericht door staatssecretaris Van der Ploeg. Ongetwijfeld zal de krant de citaten uit hun verband hebben gerukt -- ik kan en wil echter niet beoordelen wie er gelijk heeft in dit kafkaïaanse verhaal -- maar ik wil wel van de staatssecretaris weten of zij mogelijkheden ziet om Kafka uit te bannen en de bureaucratie die daar kennelijk heerst, op kan ruimen.

Als de staatssecretaris toch gaat praten met de minister van Sociale Zaken over zijn uitlatingen over het al dan niet subsidiëren van cultuur, dan kan zij bij hem meteen een ander onderwerp aansnijden, namelijk het vereenvoudigen van de Arbo-wetgeving voor de cultuursector. De voortschrijdende Arbo-wetgeving

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

veroorzaakt voor de podiumkunsten forse kostenstijgingen, zowel qua personeel als qua materieel. Ik geef twee vrij willekeurig gekozen voorbeelden. De eisen betreffende de arbeids- en rusttijdenwet veroorzaken extra kosten, want technici en ook toneelspelers mogen maar een beperkt aantal uren achtereen werken. Dat betekent dat bijvoorbeeld bij reisvoorstellingen, maar ook bij lange voorstellingen, zoals Tantalus in het Appeltheater, nu altijd met twee groepen gewerkt moet worden.

Mevrouw **Witte**man (PvdA): Beseft u wel hoe zwaar het werk in theaters is? Dan heb ik het over de techniek. Geen technicus haalt de pensioengerechtigde leeftijd. Dat komt onder andere door het sjouwen en door de wanden die heen en weer gestuurd moeten worden. De arbowetgeving is er dus niet voor niets. Ik ben het met u eens dat het daardoor duurder wordt, want elk toneelgezelschap moet nu twee ploegen technici hebben, die met dezelfde voorstelling moeten meereizen. De vraag is wat wij nu moeten doen. Moeten wij de technici opofferen aan de centen of moeten wij de mensen beschermen?

U zegt dat toneelspelers niet lang achter elkaar mogen werken, maar dat heb ik nog nooit gehoord. Bij Tantalus mogen mensen onder een bepaalde leeftijd, kinderen, niet lang werken. Toneelspelers werken rustig twintig uur per dag, indien nodig, ook bij De Appel.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): U vraagt of wij ze moeten beschermen. Ik denk dat mensen daar heel goed zelf toe in staat zijn. Ik vraag de staatssecretaris ook niet om al die arbo-eisen op te heffen. Ik vraag haar om samen met de minister van Sociale Zaken te kijken waar de wetgeving doorgeslagen is en waar toneelgezelschappen eigen verantwoordelijkheid kunnen dragen. Waar het nodig is, moeten de arbo-eisen in stand gehouden worden. Ik zeg dus niet dat alle arbo-eisen weg moeten, maar er moet voor de cultuursector wel apart naar gekeken worden. Zo moet je voor elke productie een risico-inventarisatieplan maken. De vijftien jaarlijks door het Rijk gesubsidieerde Utrechtse gezelschappen moeten voor elke productie een apart plan maken, wat neerkomt op 18.750 euro. Ik vraag mij af of dat nodig is. Is het niet mogelijk om een algemeen plan te maken? Zo simpel is het. Ook wat betreft de arbo-eisen moet je kijken of je de regels met veel minder bureaucratie kunt handhaven.

Mevrouw **Witte**man (PvdA): Een risicoplan per productie is vanzelfsprekend, omdat elke productie anders is. Soms doen er twee acteurs mee en soms dertig. De veiligheid geldt niet alleen de techniek, maar ook de acteurs, de mensen in de bus of de vrachtwagen. Iedere productie is anders. Je kunt dus geen veiligheidsplan voor een heel jaar maken.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Ik zal niet ingaan op de details van elke productie. Mijn vraag is heel simpel of wij met minder bureaucratie toekunnen. Natuurlijk is elke productie anders, maar het is overdreven om te stellen dat er voor iedere productie een nieuw risico-inventarisatieplan moet komen. Daardoor zitten mensen op het kantoor te schrijven in plaats van toneel te spelen.

Een andere arbo-eis op het materiële vlak is ook erg kostbaar. Ik heb onderzocht of het waar is, maar het is echt zo. De geluidsoverlast voor musici moet worden teruggebracht, op zichzelf heel nobel, maar dat leidt tot het verstrekken van op termijn wettelijk verplichte gehoorbeschermers. De kosten daarvan bedragen ruim 1,2 mln euro. Ik hoop dat de staatssecretaris kan uitleggen waarom musici gehoorbeschermers nodig hebben.

Een ander onderwerp waar ik de aandacht voor vraag, is dat het voor toporkesten steeds moeilijker wordt om getalenteerde musici van buiten de EU aan te trekken. De administratieve rompslomp is enorm. Dat weerhoudt veel orkesten ervan om nog een poging te wagen. Dat heeft te maken met de zeer rigide wet- en regelgeving en de terecht strikte naleving daarvan. Dat betekent wel dat wij als Nederland de boot gaan missen en dat is niet goed voor onze culturele positie. Ik las dat de staatssecretaris daar onlangs ook met de Tweede Kamer over sprak. Zij zei toen dat het allemaal heel moeilijk lag. Dat is dan zeer te betreuren, maar ik vraag de staatssecretaris heel nadrukkelijk of zij met haar collega, de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, wil bezien of aanpassing van de regels op dit punt mogelijk is.

Kortom, het mogelijk maken voor de cultuurinstellingen en de kunstenaars om zo goed en mooi mogelijk te werken, vergt veel daadkracht van de staatssecretaris. Wat is zij voornemens te doen op deze terreinen? Ziet de staatssecretaris mogelijkheden de cultuursector op onderdelen een uitzonderingspositie te laten innemen, daar waar sprake is van kennelijke onredelijkheid?

Ik zei het al eerder, in de Nederlandse situatie is een bloeiend cultuurleven zonder overheids subsidie ondenkbaar. Mocht uit mijn betoog de suggestie naar voren zijn gekomen dat de VVD-fractie vraagtekens zet bij het subsidiëren door de overheid van cultuurinstellingen en kunstenaars, dan weerspreek ik dat hier.

De lokale, provinciale en landelijke overheid hebben gezamenlijk een verantwoordelijkheid voor een gezond en bloeiend cultuurklimaat. Ik ga daar nu niet verder op in, maar ik maak één uitzondering: als wij spreken over het brede cultuurgood, dan is de VVD-fractie een groot voorstander van initiatieven en subsidievoorstellen die ertoe leiden dat alle kinderen in Nederland een verhouding krijgen (om met de woorden van Paul Scheffer te spreken) met het Nederlands cultuurerfgoed.

Aan de vooravond van het Nederlands voorzitterschap is het goed ook stil te staan bij het gezamenlijke culturele erfgoed van de Europese lidstaten. Naast vrij verkeer van kapitaal, mensen en goederen, verdient uitwisseling van kunstvoorwerpen onze speciale aandacht. Het gezamenlijk produceren van tentoonstellingen en bijbehorende publicaties is efficiënt en kosteneffectief. Exposeren op meer dan één plaats maakt dat een veelvoud van belangstellenden van het gebodene kennis kan nemen. Voorwaarde voor een dergelijke aanpak is dat voorwerpen tussen lidstaten geleend en uitgeleend kunnen worden. Dat vormt op zichzelf geen probleem. Problematisch wordt het wanneer het transport van voorwerpen die van vrijwel onschatbare waarde zijn, moet worden verzekerd. In onder meer het

Verenigd Koninkrijk stelt de staat zich hiervoor garant. In Nederland is dat niet het geval. Is de staatssecretaris met ons van mening dat, bij voorkeur in Europees verband, het indenniteitsvraagstuk moet worden opgelost?

Ik wil tot slot nog een vraag stellen over het Catshuis. Ik kreeg van minister Dekker antwoord op mijn schriftelijke vragen die ik daarover had gesteld, maar voor mij blijft de prangende vraag: wat vindt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg nu exact van de hele verbouwing en inrichting? Hoewel wij het interieur slechts van plaatjes kennen, zijn wij ontdaan over de weinig gastvrije en kille uitstraling die het Catshuis nu heeft. Ik wacht met belangstelling de beantwoording door de staatssecretaris af.

*N

De heer **Van Raak** (SP): In navolging van mevrouw Witteman wilde ik ook graag beginnen met een experimenteel gedicht. Ik heb er even over zitten nadenken, maar dit jaar kom ik helaas niet verder dan Olleke Bolleke. Ik beloof beterschap voor volgend jaar. Ik wil de staatssecretaris overigens niet het vuur van Prometheus toewensen, zoals mevrouw Witteman deed. Zoals u weet is hij gestraft door de oppergod. Hij is opgehangen in de bergen waar tot in de eeuwigheid dagelijks zijn lever zou worden uitgepikt door een arend. Mevrouw Witteman kan dat toch niet bedoelen. Misschien kan zij daarover duidelijkheid geven.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Mijnheer Raak, ik wens de staatssecretaris ook niet het lot van Prometheus toe, maar het vuur. Het vuur staat voor kennis. Vergelijkt u dat eens even met Genesis en Eva en de appel, dan zijn wij weer helemaal thuis.

De heer **Raak** (SP): U hebt mij helemaal gerustgesteld en waarschijnlijk de staatssecretaris ook. Dank daarvoor.

Vorige week woensdag vond aan de overkant van het Binnenhof een historisch debat plaats, niet omdat de SP-fractie wilde spreken over waarden en normen – dat zal ik hier vandaag ook doen – en ook niet, omdat het kabinet gretig voorstellen vanuit de Kamer overnam -- dat verwacht ik ook van deze staatssecretaris -- maar vooral omdat VVD-fractievoorzitter Van Aartsen verklaarde dat meer markt niet kan zonder meer overheid. Deze kentering in het liberale denken kan ook de staatssecretaris niet zijn ontgaan.

De opvatting dat meer markt niet kan zonder meer overheid is helaas nog niet doorgedrongen tot het cultuurbeleid van dit kabinet. Met de staatssecretaris wil ik vandaag graag debatteren over cultuur en economie, het thema van dit begrotingsdebat. Ik zal mijn inbreng toespitsen op enkele problemen die mijn fractie voorziet in de toegankelijkheid van de cultuureducatie, het onderhouden van een publiek mediabestel en het waarborgen van wetenschappelijke waarden op de archeologiemarkt.

Mijn fractie is tevreden over de voornemens om de educatieve functie van musea en bibliotheken te versterken en om in het kader van “Cultuur en school” ook in het onderwijs meer ruimte te bieden aan

cultuureducatie. Cultuur heeft voor mijn fractie niet alleen een esthetische, maar zeker ook een vormende waarde. Door jongeren een ander beeld van de wereld voor te houden, leren zij dat een andere wereld mogelijk is. Iedere jongere moet kennismaken met verschillende vormen van hogere cultuur. Lumpsumbekostiging van cultuureducatie in het primair onderwijs, zoals de staatssecretaris wil, en het systeem van vouchers in het voortgezet onderwijs, zoals nu is ingevoerd voor leerlingen die het vak CKV volgen, verzekeren geenszins dat elke leerling wordt bereikt. Bovendien is het systeem nogal bureaucratisch. Kan de staatssecretaris verzekeren dat elke leerling tijdens de schooltijd enkele musea bezoekt en kennismaakt met enkele vormen van hogere podiumcultuur? Kan zij instemmen met het idee om jongeren een gratis museumjaarkaart te geven?

Het centrale thema vandaag is cultuur en economie. Geen enkele publieke sector heeft de afgelopen jaren meer te maken gehad met commercialisering dan de publieke omroep. Door de concurrentie van commerciële omroepen heeft zich hier een mentaliteitsverandering voorgedaan met een gerichtheid op reclame, sponsoring en kijkcijfers die enkele decennia geleden nog ondenkbaar was. Op de publieke omroep wordt fors bezuinigd. Dat er bij de omroepen een belangrijke efficiëncyslag kan worden gemaakt, staat buiten kijf. Laten wij hierbij ook de hoge inkomens van de omroepbazen en de dj's niet vergeten. Wat ontbreekt in de begroting is een duidelijke keuze van de staatssecretaris. Welk soort publiek bestel staat haar voor ogen? Moet de publieke omroep verder gaan in de slag om marktaandeel en kijkcijfers? Mijn fractie voorspelt dat in dat geval de publieke omroepen steeds meer zullen gaan lijken op de commerciële omroepen en dat het publieke bestel op termijn zal vervagen. Of is de pluriformiteit van de massamedia gebaat bij een publieke omroep die niet afhankelijk is van reclame en sponsoring? Mijn fractie wil om te beginnen één reclamevrije publieke tv-zender mogelijk maken. Wat de Belgen kunnen, moeten wij toch ook kunnen?

In een eerder debat met de staatssecretaris heb ik haar gevraagd naar haar opvatting over een reclamevrij kinderblok, waarvoor ook de Tweede Kamer zich heeft uitgesproken. In een brief van 18 november geeft zij enkele redenen waarom zij die motie niet wil uitvoeren. Haar argumenten zijn echter niet overtuigend. De staatssecretaris beroept zich op wetenschappers die niet kunnen bevestigen noch kunnen ontkennen dat reclame veel invloed heeft op kinderen. Daar hebben wij dus niet zoveel aan. Duidelijk is intussen wel dat snack- en snoepreclame het consumptiegedrag van kinderen beïnvloedt. Ik kan het weten, want ook mijn consumptiegedrag wordt daardoor beïnvloed. Het argument dat reclame kinderen informatie verschaft over producten en bijdraagt aan hun opvoeding tot bewuste consumenten is lachwekkend. Zelfs een liberaal als de staatssecretaris kan toch niet zoveel rede en vrijheid bij kinderen veronderstellen? Van werkelijk belang voor de staatssecretaris is, denk ik, dat een reclamevrij jeugdblok geld kost. Zij schat dat op ongeveer 15 mln euro per jaar. Mijn fractie ziet dit als een bevestiging dat commerciële overwegingen van doorslaggevend belang zijn geworden in het mediabeleid. Hetzelfde geldt voor haar argument dat

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

het geen zin heeft om een reclamevrij jeugdblok in te voeren bij de publieke omroep omdat het geld anders naar de commerciële gaat. Is de staatssecretaris met ons van mening dat als commerciële belangen het mediabeleid gaan bepalen, een mediabeleid op termijn onmogelijk wordt?

Onlangs kreeg ik een mooie brief van de staatssecretaris over de evenementen die in ieder geval op het open net moeten worden uitgezonden. Ook hier ziet mijn fractie dat commerciële belangen het cultuurbeleid dicteren. De introductie van decoders verplichtte de overheid ertoe de toegankelijkheid tot bepaalde evenementen te waarborgen. Op de lijst van gekozen evenementen heb ik weinig aan te merken. De politieke motivering van deze keuze blijft echter ook na de uitgebreide toelichting vrij willekeurig. Bovendien wordt opnieuw een beroep gedaan op hoge kijkcijfers. Voor mijn fractie geeft dit voorbeeld in ieder geval aan dat meer markt ook leidt tot meer overheid. Heeft het toenmalige kabinet bij het toestaan van commerciële tv volgens de staatssecretaris wel voldoende nagedacht over het borgen van publieke belang, in dit geval de zgn. evenementen?

Dit brengt mij op het cultureel erfgoed. Met verbazing heeft mijn fractie gezien hoe weinig aandacht achtereenvolgende kabinetten hebben besteed aan het borgen van wetenschappelijke belangen op de archeologiemarkt. In haar begroting onderschrijft de staatssecretaris het belang om, als in geval van economische activiteiten archeologische waarden worden bedreigd, de bodeminformatie door middel van wetenschappelijk onderzoek te bewaren en toegankelijk te maken. Niet in het huidige interim-beleid, noch in de voorgestelde nieuwe monumentenwet worden wetenschappelijke waarden op de archeologiemarkt naar onze opvatting voldoende geborgen.

In haar begroting stelt de staatssecretaris tot doel om het verdrag van Valletta -- dat ligt op Malta -- uit 1992 volgend jaar in te voeren. Doelstelling van dat verdrag is onder meer óf bescherming van het cultureel erfgoed óf, als dat niet mogelijk is, het wetenschappelijk onderzoeken en toegankelijk maken van archeologisch erfgoed. Van liberalisering wordt volgens ons in dat verdrag niet gesproken. Volgens de Archeologiebalans 2002, opgesteld in opdracht van het ministerie, werden in het midden van de jaren '90 de eerste initiatieven genomen om het archeologische bestel aan te passen aan de eisen van Valletta. Op blz. 77 staat: "In dat kader werd bijvoorbeeld ook besloten om voor de archeologische opgravingen een markt te introduceren." Is de staatssecretaris het met mij eens dat dit verdrag van Valletta niet kan worden aangewend als argument voor liberalisering van de archeologische opgravingsmarkt?

Voorzitter. Ik heb goed gezocht, maar het besluit tot invoering van een vrije markt voor archeologische opgravingen heb ik nergens in de stukken kunnen vinden. Wel vond ik een opmerking van de toenmalige staatssecretaris Van der Ploeg in zijn brief van januari 2001, namelijk dat de door hem bepleite liberalisering van de opgravingsmarkt was ingegeven door de noodzaak om de wetgeving aan te passen aan een door hem gesignaleerde gegroeide praktijk!

Voorzitter. Het archeologisch beleid wordt, zo vreest mijn fractie, gedictieerd door opnieuw commerciële belangen. Mede onder invloed van grote infrastructurele projecten, zoals de Betuwelijn, de HSL, de Vinex-locaties, de Maaswerken en aanleg van de A27 en A73 is met instemming van de verschillende staatssecretarissen een opgravingsmarkt ontstaan met inmiddels zo'n 50 bedrijfjes waar volgens de Archeologiebalans een kleine duizend mensen werkzaam zijn. Kan de staatssecretaris aangeven wanneer precies het politieke besluit tot het instellen van een archeologische markt is genomen en, misschien nog belangrijker, waarom de Kamer toen niet om een oordeel is gevraagd?

Onduidelijk voor mijn fractie is hoe besloten is tot het invoeren van een archeologische markt en daarmee ook hoe toen is nagedacht over het borgen van wetenschappelijke belangen. Opdrachtgevers op de archeologische markt zijn meestal bouwers die als gevolg van vernietiging van archeologisch erfgoed onderzoek en publicatie moeten financieren. In totaal is het opgravingsproces opgedeeld in ruim 15 stappen, waarvoor telkens een aanbesteding kan worden gedaan. Het toezicht op het vooronderzoek en de opgraving is redelijk geregeld, bijvoorbeeld via de Rijksinspectie voor de archeologie en wordt in de komende monumentenwet nog aangescherpt. Hoewel ook hier problemen blijven, bijvoorbeeld over de onderzoeksintensiteit, zegt het technisch hoe van een opgraving nog maar weinig over de wetenschappelijke waarde van het onderzoek. Dus los van de kwaliteitsnormen, die aangeven hoe een opgraving moet worden gedaan, is er de wetenschappelijke vraag naar wat wij willen weten.

Het probleem in het huidige beleid van de staatssecretaris, maar ook in de komende wetgeving is dat deze wetenschappelijke vraag wordt overgelaten aan de markt. Commerciële opgravers leggen deze wetenschappelijke vragen vast in een zogenaamd programma van eisen, waarvoor opdrachtgevers eveneens aanbestedingen kunnen uitschrijven.

Voorzitter, het zal u niet verbazen dat bouwers niet primair zijn geïnteresseerd in archeologische waarden: hoe minder materiaal wordt gevonden, des te sneller en goedkoper zij aan de slag kunnen. Het zogenaamd "bevoegd gezag", de gemeenteburgemeester die het programma van eisen moet goedkeuren, mist in ieder geval de kennis om de wetenschappelijke waarde van de opgraving goed te kunnen beoordelen. Is de staatssecretaris het met me eens dat niet de commerciële opgraver, de commerciële bouwer en de vaak commercieel betrokken gemeenten, maar onafhankelijk wetenschappers de aangewezenen zijn om een programma van eisen te beoordelen? Kan zij daarom instemmen met mijn voorstel om een wetenschappelijke commissie in het leven te roepen, bijvoorbeeld onder auspiciën van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek?

Ten slotte wil ik de staatssecretaris nogmaals de woorden van Van Aartsen voorhouden, dat meer markt niet kan zonder meer overheid. De overheid heeft tot taak om op de kennismarkt wetenschappelijke waarden te borgen. Dat dit ook financieel erg gunstig kan zijn, bewijst het drama in Zierikzee, waarin bij de aanbesteding werd gekozen voor een goedkoop vooronderzoek en de kosten

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

daarvan uiteindelijk opliepen van 50.000 tot 650.000 euro, wat leidde tot het aftreden van vier wethouders.

In de archeologie is een markt ontstaan zonder startschot en zonder criteria. Volgens het Verdrag van Valletta moet de toepassing van het archeologiebeleid na tien jaar worden geëvalueerd. De Archeologiewet van 1988 is naar ons weten nooit geëvalueerd en de liberalisering van de archeologie is dat evenmin. Dat brengt mij bij mijn laatste vragen: wanneer mogen wij van de staatssecretaris een evaluatie verwachten van het functioneren van de archeologische opgravingmarkt en wat zijn volgens de staatssecretaris de wetenschappelijke faalcriteria van deze kennismarkt?

*N

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Wij zijn verheugd dat wij vandaag met de staatssecretaris in debat kunnen gaan over het cultuurbeleid van deze regering, ook omdat het de bedoeling was dat het oorspronkelijke debat in de randen van de nacht had moeten plaatsvinden. Gelukkig heeft het kabinet er alles aan gedaan om het cultuurdebat uit de randen van de nacht te halen en op prime time te voeren. Wij zijn de regering hier buitengewoon erkentelijk voor. Het hoofdthema van de inbreng van D66 en de OSF is de relatie tussen economie en cultuur. Ik ga in op twee onderdelen: de huidige culturele staat van Nederland in relatie tot de andere landen in Europa en de ingezette beleidsveranderingen.

Ik sta eerst stil bij de culturele staat van Nederland in relatie tot de landen om ons heen. Het culturele beleid is immers steeds vaker internationaal georiënteerd. Even een verwijzing naar de inbreng van de heer Woldring: er is nu eenmaal een verbinding tussen het Nederlandse cultureel beleid en dat in het buitenland en in het buitenland wordt vaak wat anders gesproken dan hier. In de opleidingen voor kunst en cultuur is het vaak ook verplicht om in het buitenland stage te lopen en ervaring op te doen, dus het is vrij logisch dat onze taal beïnvloed wordt. Er zijn meer internationale uitwisselingen van de kunsten, van studenten, van tentoonstellingen en, uiteraard, van kunstenaars zelf.

Over de internationalisering van het cultuurbeleid en de unieke plek die Nederland daarin kan spelen, valt weinig te zeggen. Er zijn niet veel gegevens over beschikbaar, en als ze er zijn, dan zijn ze niet actueel. Ik wil de Nederlandse positie ten opzichte van andere landen in Europa beter leren kennen om te kunnen bepalen waarin het Nederlandse cultuurbeleid zich in onderscheidt van dat van de ons omringende landen, zowel in positieve als in negatieve zin. In de beleidstekst bij de begroting mis ik enig beeld hiervan. Kan de staatssecretaris haar visie geven op die hiaat en is het niet een zinvolle exercitie om even te bekijken hoe onze activiteiten zich verhouden tot die van de ons omringende landen?

Ondanks de sterke internationalisering bungelt cultuur onderaan de prioriteitenlijst van de EU. Wat gaat de staatssecretaris op dit punt ondernemen tijdens het aanstaand Nederlands voorzitterschap? Welke expliciete doelen heeft zij om het cultuurbeleid wat hoger op de Europese agenda te krijgen? Ook weten wij allemaal dat de subsidiepotten in Europa op dit vlak mager zijn gevuld.

Maakt Nederland er voldoende gebruik van? Ik krijg ook steeds vaker de kritiek te horen dat de kunsten de weg naar Brussel onvoldoende weten te vinden. Deelt de staatssecretaris deze zorg en zo ja, wat denkt zij hieraan te kunnen doen? Wil de staatssecretaris in dit verband toelichten hoe zij denkt te bevorderen dat de Nederlandse filmindustrie gebruik gaat maken van een Europees stimuleringsprogramma nu de filmaftrek in dit land definitief verdwijnt?

Mijn volgende onderwerp betreft de ingezette beleidsverandering. De fracties van D66 en OSF hebben veel waardering voor de ingezette vernieuwing van de staatssecretaris. Gekozen is voor een nieuwe benadering van cultuur, die een aantal weken geleden in deze Kamer enthousiast, krachtig en gedegen uiteen is gezet. Die manier spreekt ons aan. Er komt een versterking van de bibliotheken, de digitalisering van het cultuur erfgoed wordt opgepakt en er komt een structurele intensivering voor cultuur en school. Al dit soort zaken heeft onze instemming. In het verleden is nogal eens ingezet op de koppeling tussen cultuur en het bereiken van specifieke groepen. Deze staatssecretaris draait het nu om: het versterken van het culturele element in de gehele samenleving staat voorop. Dat betekent meer aandacht voor cultuur in bijvoorbeeld het onderwijs en het stedenbeleid. Het is natuurlijk de vraag hoe dit uitgangspunt zich laat operationaliseren. Welke concrete maatregelen heeft de staatssecretaris voor ogen?

Wie de culturele sector niet te nauw omschrijft, ziet dat deze een steeds belangrijker deel uitmaakt van onze economie. Daarnaast heeft de sector buitengewoon veel potentie; denk maar aan de wereld van de televisie, de cultuur of het grote en kleine amusement. Niet voor niets wordt steeds vaker gesproken over de culturele economie. Zo werkt in de Verenigde Staten ongeveer 30% van de beroepsbevolking in sectoren die hiermee een relatie hebben. De Nederlandse culturele economie is ook een belangrijk exportartikel aan het worden. Wij zien dat culturele innovaties dikwijls het geheim zijn achter een commercieel succes van bepaalde producten. Hoe denkt de staatssecretaris deze sector verder te kunnen versterken? De minister van Economische Zaken heeft een week of vier geleden toegezegd om samen met de staatssecretaris op dit punt een krachtige Nederlandse inzet te leveren en zelfs met concreet beleid te komen. Hoe staat het daarmee? Kan de staatssecretaris alvast een doorkijkje geven van dat krachtige, nieuwe beleid dat zij samen met haar collega van Economische Zaken voorstaat om cultuur en economie op een intelligente manier met elkaar te verbinden?

Wat mijn fractie ook interesseert, is de verbinding tussen de creatieve sector, de cultuur en de kunsten enerzijds en het inmiddels roemruchte Innovatieplatform anderzijds. Innovatie gaat toch niet zonder kunst en cultuur. Als wij op de website kijken naar de stand van zaken bij het Innovatieplatform, valt het op dat de inbreng van cultuur buitengewoon mager is, om maar niet te zeggen volledig afwezig. Wil de staatssecretaris hier op ingaan?

Ik maak even een uitstapje van het versterken van de creatieve sector naar de modernisering van het omroeplandschap in Nederland. De staatssecretaris is een voorstander van minder bureaucratie, zowel in de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

kunstensector als bij de omroepen. Als wij daaraan politieke steun kunnen geven, doen wij dat natuurlijk van harte. Hoewel wij over een paar weken terugkomen op de omroepen, heb ik toch behoefte om er iets over te zeggen. De publieke omroepen in ons land zullen veel efficiënter en effectiever moeten werken. Zoals het nu gaat, met alle omroepstichtingen, besturen en eigen identiteiten, gaat het natuurlijk niet meer. Het is niet kosteneffectief. De laatste restanten van het verzuilde Nederland moeten dan ook maar eens grondig worden afgestoft. De structuur moet naar het inzicht van mijn fractie sterk worden gemoderniseerd. Dat vraagt om een andere verantwoordelijkheid en bevoegdheidsverdeling binnen de omroep.

De heer **Van Raak** (SP): De fractie van D66 pleit ook voor afschaffing van de specifieke identiteiten van de omroepen. Dat vond ik nu juist zo'n charmant kenmerk van onze publieke omroep. Wij hebben geen staatsomroep in de zuivere zin. Evenmin hebben wij een zuivere commerciële omroep. Wij hebben daarentegen een soort tussenvorm, waarbij de identiteiten van de omroepen een belangrijke rol spelen. Is dat een relict uit het verleden, een relict van de verzuiling, of kan het ook een belangrijke rol spelen in een toekomstig omroepbestel?

De heer **Schouw** (D66): Ik heb de identiteiten genoemd als blokkaden voor samenwerking. Dat betekent niet dat ik voor afschaffing van de identiteiten ben. Je kunt moeilijk tegen de omroepen zeggen dat zij hun identiteiten een beetje moeten afschaffen. Dat kan niet. Het gaat meer om de institutionele omgeving waarbinnen de identiteiten zeggenschap hebben over de vraag wie er uitzendt, waarmee en wanneer. Zij hebben hun eigen faciliteiten. Dat is het belangrijkste punt, want dat is niet kosteneffectief. Je kunt de identiteiten ook op een andere, veel kosteneffectievere manier waarborgen. Uiteindelijk scheelt dat de heer Van Raak en mij belastingcenten.

De heer **Van Raak** (SP): Dat scheelt vooral u belastingcenten.

De heer **Schouw** (D66): Kunt u die stelling onderbouwen?

De heer **Van Raak** (SP): Dat doe ik na afloop. Voorzitter. De identiteit van sommige omroepen is sterk verwaterd sinds de "vertrossing" van ons omroepbestel in de jaren zeventig begon. Sommige omroepen zijn bezig met een heroriëntatie op de eigen uitgangspunten. Zou de fractie van D66 iets voelen voor ons voorstel om op één reclamevrij net ruimte te geven aan omroepen met een uitgesproken identiteit? Die omroepen zijn dan niet afhankelijk van kijkcijfers, sponsoring en reclamegelden. Op basis van hun eigen identiteit kunnen zij echter wel programma's maken op die ene zender.

De heer **Schouw** (D66): Deze interruptie geeft mij de gelegenheid om te constateren dat de heer Van Raak zich aansluit bij een eerder idee van een woordvoerder van D66, namelijk de heer Bert Bakker in de Tweede Kamer. De heer Bakker heeft al twee jaar geleden gepleit voor een reclamevrij net. Dat is onze opvatting. Het is

buitengewoon prettig om te bemerken dat de heer Van Raak zich daarbij aansluit.

De heer **Woldring** (CDA): De heer Schouw zegt dat het hem uiteindelijk gaat om de institutionele inbedding van omroepen. Wat heeft die opmerking er echter mee te maken dat omroepen met een verouderd of een verzuild systeem te maken hebben? Een en ander gaat om identiteit in een pluralistische samenleving. Dat is uiterst actueel, modern en toekomstgericht. De institutionele samenwerking en de problemen die daaraan zijn verbonden, zullen wij het komende jaar behandelen, onder andere naar aanleiding van visitaties. Ik snap echter het onderling verband helemaal niet.

De heer **Schouw** (D66): Het onderling verband is vrij helder. Omroepverenigingen hebben een eigen identiteit, eigen verantwoordelijkheden, eigen taken en eigen bevoegdheden. Boven de omroepverenigingen hangt een orgaan dat ook een bepaalde zeggenschap en bepaalde bevoegdheden heeft. Wij vinden evenwel dat die bevoegdheden veel te beperkt zijn ingevuld. Daardoor gaat er ontzettend veel tijd, energie en geld zitten in de competitie van allerlei omroepverenigingen, nog afgezien van het feit dat zij hun eigen winkeltjes hebben. Een hoop faciliteiten delen zij dus niet met elkaar. Dat systeem moet veranderen, omdat dat kosteneffectiever is. Zo hangen de dingen in mijn optiek met elkaar samen.

Voorzitter. Op het punt van de omroepen kijken wij reikhalzend uit naar de voorstellen van de visitatiecommissie onder leiding van de heer Rinnooy Kan. Kan die commissie op tijd leveren? Is alles op orde?

In ons land investeren wij relatief veel in cultuur. Wij zouden dan ook willen dat een breed publiek toegang heeft tot allerlei cultuuruitingen. Dat is nu juist het een probleem, zo signaleerde het Sociaal en Cultureel Planbureau onlangs.

Ondanks jarenlange inspanningen profiteren vooral mensen met een hoog inkomen van subsidie voor musea en podia. Daarbij komt dat er gemiddeld zo'n 120 euro per bezoeker aan een toneelvoorstelling en 275 euro per operabezoeker gesubsidieerd wordt, althans volgens het SCP. Overdreven gesproken, zou je kunnen zeggen dat de blanke elite die over voldoende geld beschikt, optimaal profiteert van dit soort culturele voorzieningen. Echter, als de kunsten zich niet voldoende richten op de wat bredere behoefte van het publiek, verliezen zij draagvlak en relevantie. Dat geldt vooral voor het lager opgeleide en niet blanke publiek. Hoe denkt de staatssecretaris daarmee om te gaan?

Mevrouw **Wittman** (PvdA): Is spreken over de kosten van de opera en de hoeveelheid geld die daarbij moet, geen zinloze discussie? Toen ik met de zakelijk leidster van de opera; Truze Lodder, over die prijzen sprak, zei zij dat men er bij de opera juist mee bezig is om de duurste plaatsen zo duur mogelijk te maken -- dat zijn de plaatsen voor de mensen die het uiteindelijk mogelijk maken dat de opera plaatsvindt; zij betalen ook de meeste belasting -- en de goedkoopste plaatsen zo goedkoop mogelijk. De goedkoopste plaatsen in de opera zijn 15 euro. Als u naar een musical van Joop van den Ende gaat, kost u dat 80

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

euro. Dat is dan niet gesubsidieerd, maar het is wel veel geld. Een museum is volgens u alleen voor de elite. Dat is echter helemaal niet waar, want met een museumjaarkaart kom je voor heel weinig geld door het hele land. Volgens mij wordt deze discussie aangejaagd door een groep mensen die de feiten nog eens zouden moeten bekijken om te zien waar het om gaat. Opera bijvoorbeeld is ongelofelijk duur. Wij weten ook waar de opera vandaan komt.

De voorzitter: Wilt u uw vraag stellen? Het is namelijk een interruptie.

**

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik heb mijn vraag al gesteld.

De heer **Schouw** (D66): De vraag was of het niet een beetje overbodig is om dit aan te kaarten. Ik vind het niet overbodig om dit aan te kaarten en daarom heb ik het ook aangekaart. Verder merk ik nog op dat u, als u goed geluisterd had, had kunnen horen dat er geen waardeoordeel zat in mijn verhaal. Ik heb alleen een aantal feiten neergelegd. U ging in uw interruptie uit van een waardeoordeel, namelijk dat je hier maar beter niet over kunt praten. Ik constateer het echter wel. Er wordt over geschreven en gesproken en je kunt het dus niet onbesproken laten. Ik heb gevraagd hoe de staatssecretaris daartegen aankijkt, zonder aan te geven dat het allemaal niet zo had mogen gebeuren en dat het dus moet veranderen.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Met uw redevoering bedoelt u toch impliciet iets dergelijks?

De heer **Schouw** (D66): Nee, u ziet dingen die er niet zijn.

Deze maanden buigt de Raad voor Cultuur zich weer over de subsidieaanvragen voor de sector. Ooit was dit een revolutionair systeem: elke vier jaar met nieuwe plannen en nieuwe gezelschappen fijn competitie voeren. Het begint echter allemaal wat sleets te worden. Dat moet je althans constateren, als je je oor te luisteren legt in de sector. Het systeem met de plannen en de mensen die elkaar beoordelen, bureaucratiseert volgens mijn fractie. Er is veel papier en er zijn veel commissies. De competitie is ook ingewikkelder geworden, omdat het aantal bezwaren en beroepsprocedures beheersbaar gemaakt moest worden. Mijn fractie heeft er een sterke voorkeur voor om te komen tot een ander systeem voor de verdeling van de middelen voor de sector. Het huidige systeem is namelijk nog maar weinig visionair en, als wij niet uitkijken, loopt het vast in zijn eigen stroperigheid. Een mogelijkheid om het anders en misschien ook wel beter te doen, is het creëren van meer fondsen, fondsen waar ook het bedrijfsleven aan kan meebetalen. Hoe kijkt de staatssecretaris daar tegenaan? Het systeem zou nu trouwens voor de laatste keer veranderd moeten worden.

In het verlengde hiervan wil ik ook nog even spreken over de bureaucratisering in de sector. Mevrouw Van den Broek maakte hier ook al een opmerking over. Bij mijn weten heeft het kabinet afgesproken om de administratievelastendruk met 20% tot 25% te verminderen. Ik ben echter even kwijt of het is niet tot mij

gekomen hoe die lastenvermindering wordt ingevuld voor de cultuursector. Misschien wil de staatssecretaris daar dus nog even op ingaan.

Mijn fractie zou ook graag zien dat particuliere giften meer worden gestimuleerd, net als in de Verenigde Staten. Het belastingstelsel daar biedt veel meer ruimte voor aftrek, waar het giften, schenkingen en legaten over de goede zaak, de culturele zaak, betreft.

Van het grote Amerika en de grote woorden over cultuurfilosofie maak ik een uitstapje naar de amateur-kunsten. Vaak is dit een van de leukste en aardigste vormen van kunstbeoefening. Immers, je hoeft er niet bijzonder goed in te zijn, als het maar leuk is en als het maar aanzet tot ideevorming. Hoe denkt de staatssecretaris de amateur-kunsten te versterken?

Tot slot vraag ik aandacht voor cultuur in de grote steden. Vanuit de gemeenten zelf wordt – in de ene gemeente uiteraard anders dan in de andere – relatief veel geld vrijgemaakt voor de cultuurbegroting. Het goed reilen en zeilen van de lokale amateur-kunsten, de schouwburg, de kunsttuinen, festivals en toneelverenigingen geven kleur aan een stad, waardoor het er vaak prettiger wonen, leven en uitgaan is. Bij mijn fractie bestaat de indruk dat de stedelijke budgetten voor cultuur sterk onder druk staan vanwege de bezuinigingen. Natuurlijk kan de staatssecretaris daar niet veel aan doen – er is sprake van lokale autonomie – maar als cultuur een sluitpost wordt in de steden, dan is het relevant om dit ten minste te weten en er zo mogelijk iets aan te doen. Heeft de staatssecretaris de cultuurwethouders uit de grote steden al eens om de tafel gevraagd om dit probleem te verkennen? Ik denk tenminste dat het probleem is, maar als de feiten anders uitwijzen, hoor ik dat graag.

Het huidige actieplan Cultuurbereik met de steden loopt eind 2004 af. Wat is de agenda van de staatssecretaris? Wat zou er volgens haar moeten veranderen? Misschien kunnen wij een connectie maken tussen het vernieuwde actieplan Cultuurbereik en de suggestie die mevrouw Witteman heeft gedaan in haar inbreng. Zij zei dat cultuur veel explicieter verbonden zou moeten worden met discussies over normen en waarden. Ik zou één stapje verder willen gaan. Maak het dan concreet. Start dan een discussie over normen en waarden en veranderingen in onze grote steden, want 70% van onze inwoners woont daar.

Wij steunen het beleid van deze staatssecretaris van harte. Wij kijken met grote belangstelling uit naar een voortvarende aanpak om de omroepburchten te slechten en wij vertrouwen een spoedige ontbureaucratisering van de cultuursector aan de hand van zichtbare maatregelen graag aan haar toe.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Als het college van senioren zich dan toch moet buigen over de suggestie van de heer Van der Lans om ons te verplichten tijdens dit soort debatten een gedicht voor te lezen, dan zou ik er nog een suggestie naast willen leggen, namelijk om plenair te vergaderen op de dag van de

poëzie. Ik hoor al wat de uitkomst daarvan is. Dit is mijn manier om mijn waardering te uiten voor de maidenspeech van collega Witteman en ook een zeker bewijs van de creatieve verwarring die zij daarmee heeft gezaaid. Dat is geheel passend bij de materie waarmee wij ons bezighouden. Ik zal haar straks dit deel van mijn verhaal persoonlijk overhandigen.

Ik spreek namens de fracties van de ChristenUnie en de SGP. De verantwoordelijkheid voor de cultuurportefeuille wordt door mij zeker niet gebagatelliseerd wanneer ik begin met de observatie dat er in het kabinet zwaardere lasten zijn te dragen. Cultuur is tot op heden door het bezuinigingsmes redelijk ontzien, wellicht onder het motto van Lucebert: alles van waarde is weerloos. Daar komt bij dat wat vanouds door de beleidsbril als cultuur wordt aangemerkt in ons land ondanks de economische sores bloeiende is. In vrijwel alle sectoren is het aanbod groot evenals de kwaliteit. Daar komt bij dat de culturele sector zelf zich meer lijkt te zijn gaan bezighouden met de eigenlijke creatieve arbeid en zich minder in dienst stelt van een maatschappelijk ideaal of ideologie of het shockeren van de burgerij. Het zij in alle voorzichtigheid gezegd, want er ontgaat mij natuurlijk wel eens wat.

De politiek-bestuurlijke filosofie van de staatssecretaris lijkt zich daarbij aan te sluiten en dat is winst. De stelling, verwoord in de Uitgangspuntenbrief van 1 juli 2003, dat het om de vier jaar opnieuw formuleren van prioriteiten leidt tot beleidsinflatie en strategisch gedrag, is een verademing. Het ritme van de culturele sector valt inderdaad niet altijd samen met dat van de politieke sector en het is goed daarmee rekening te houden.

Waardering is er ook voor het voornemen minder bevoogdend – het zijn mijn woorden – op te treden, de aandacht voor “cultural governance” -- met de aantekening van de heer Woldring dat daarvoor Nederlandse begrippen moeten worden gevonden -- en het verminderen van de regeldruk. Ook inhoudelijk kan ik mijn waardering uitspreken bijvoorbeeld als het gaat om het accentueren van de betekenis van het cultureel erfgoed als manifestatie van ons zelfbewustzijn, dat op zijn beurt onmisbaar is in een samenleving waarin anderen willen en moeten integreren. De Nederlandse samenleving is het aan zichzelf verplicht anderen te tonen wat zij waard is, waaruit de aantrekkelijkheid van haar instituties, geschiedenis en cultuur bestaat, kortom, waarom het de moeite waard is in te burgeren. Met erkenning van haar vrijheid en zelfstandigheid kan cultuurbeleid daarbij een rol spelen. Van de sceptische vragen die op dit punt zijn geformuleerd door de heer Woldring over de betekenis van het erfgoed voor de maatschappelijke samenhang heb ik dan ook heel weinig begrepen, zo voeg ik eraan toe.

Ik wil in dit debat enkele zaken van meer algemene strekking aan de orde stellen. Laat ik beginnen met de positie van de Raad voor Cultuur. Ik kan daarbij enigszins aansluiten bij de opmerkingen die de heer Schouw zo-even daaraan besteedde. Ik heb geen bijzondere aanleiding, maar meen dat het goed is een raad, die een instituut is geworden waar weinigen omheen kunnen, niet te vanzelfsprekend te vinden, inclusief de bijbehorende procedures. Al was het slechts omdat deze raad, anders dan veel andere adviesraden van de

Rijksoverheid, zich met meer bezighoudt dan met alleen adviseren. Dan is het interessant te vragen naar de verantwoordelijkheidsafbakening van enerzijds de staatssecretaris en anderzijds de raad, die soms het karakter lijkt te hebben van een agentschap op afstand.

In de Uitgangspuntenbrief schrijft de staatssecretaris “het artistiek-inhoudelijke oordeel van de raad volledig te respecteren”. Dat klinkt verdraagzaam, maar wat betekent dit voor de verantwoordelijkheid van de staatssecretaris tegenover het parlement? Wil dit zeggen dat ten principale in het politieke debat artistieke oordelen niet aan de orde kunnen en mogen zijn? Dat is niet vol te houden. Elk cultuurbeleid rust op het zelden uitgesproken onderscheid tussen wat artistiek of cultureel wel en wat niet de moeite waard is. Dat het oordeel van deskundigen, want op grond daarvan is de raad samengesteld, zwaar weegt is evident – en ik zou ook niet anders willen -- maar dat kan en mag niet leiden tot een principieel afzien van elke politieke verantwoordelijkheid terzake van culturele inhoud bij voorbaat. Ik weet dat ik met deze opmerkingen aan een oud thema raak, maar dat neemt de relevantie ervan niet weg.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Mag ik de heer Van Middelkoop vragen hoe hij het dan ziet? Gaan wij tezamen met de Tweede Kamer dan oordelen over de inhoud van de kunst?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik denk dat u die vraag, zo geformuleerd, zelf wel kunt beantwoorden. Nee, dat gaan wij niet. Dat moeten wij ook niet willen. Ik wil alleen hier markeren dat er ten slotte wel degelijk een vrijheid kan zijn, die zelden zal worden benut en zelden benut hoort te worden, om eventueel bepaalde oordelen te formuleren. Want laten wij reëel zijn: wat is subsidiebeleid? Dat is het geven van financiële steun aan activiteiten die de moeite waard zijn. Het debat over wat de moeite waard is, zou ik niet helemaal willen bevrijden van uitspraken over mogelijke artistieke, culturele of kunstzinnige kwaliteiten.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik kan mij voorstellen dat er binnen het ministerie van OCW een debat bestaat over wat de moeite waard is, omdat hierover wel eens informatie naar buiten komt. Het is op zichzelf niet slecht als er wel eens zo’n debat “met de benen op tafel” wordt gevoerd. Ik heb het nu niet over kwaliteit en over het al dan niet goed samengesteld zijn van de Raad voor Cultuur, maar het is het veld zelf dat geacht wordt het beste te kunnen oordelen over wat nieuwe kunst is. Daarover gaat het meestal, want die moet worden gesubsidieerd. Wij kunnen het als parlement daar niet mee eens zijn, maar daar hebben wij eigenlijk niks mee te maken. Ik ben dan helemaal aan de kant van de liberalen, aan de kant van Thorbecke, wat u misschien niet verwacht van mij als PvdA-lid.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik weet niet beter. Op dit punt heeft Thorbecke z’n duizenden verslagen. Uw reactie is zeer herkenbaar. Laat er geen misverstand over bestaan: natuurlijk hebben wij iets nodig als de Raad voor Cultuur. Het zou onzinnig zijn om in de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Tweede of de Eerste Kamer permanent met elkaar over inhoudelijke culturele zaken te spreken.

We moeten echter niet doorschieten naar de andere kant door ons ten principale onbevoegd te verklaren om in voorkomende gevallen vragen te stellen en meningen te ventileren. Nogmaals, ik zie op dit moment echt niet de noodzaak om telkens weer cultureel-inhoudelijke debatten te voeren, maar ik heb ook geen zin om – en nu zeg ik het een beetje onaangenaam – het voor de volle 100% over te laten aan de culturele technocratie van de Raad voor Cultuur. Ik bedoel het niet letterlijk zo, maar ik heb er behoefte aan om onze bevoegdheid te articuleren.

De heer **Van Raak** (SP): Ik ben het helemaal eens met de heer Van Middelkoop dat de Raad voor Cultuur niet perfect functioneert.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Zo heb ik het niet geformuleerd.

De heer **Van Raak** (SP): Die woorden zijn van mij. Het probleem is dat de sector over zichzelf moet oordelen. Ook mijn fractie staat in dezen pal achter Thorbecke. Moet volgens de heer Van Middelkoop de voorwaardelijke bemoeienis van de staatssecretaris en het parlement ook inhouden dat inhoudelijke meningen kunnen worden geventileerd over wat wel en niet gesubsidieerd moet worden?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik wist van tevoren dat ik dit soort doorslaande reacties kon verwachten. Ik vraag heel voorzichtig naar een bevoegdheid en nu hoor ik dat ik wil dat het parlement de regie gaat voeren. Dat kan men mij echter niet in de schoenen schuiven. Aan de andere kant spreken wij echter wel uit dat bijvoorbeeld archeologie en de beeldende kunst belangrijk zijn. Er is dus wel degelijk sprake van intrinsieke oordelen en het kan geen kwaad om dat eens te articuleren zonder dat er sprake is van een pleidooi voor een regierol van de Kamer.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Maar wat de heer Van Middelkoop wil, gebeurt toch al? De Tweede Kamer heeft enkele jaren geleden het Appel-theater overeind gehouden. Zij heeft duidelijk haar verantwoordelijkheid genomen, dus ik begrijp niet wat het probleem eigenlijk is.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Volgens mij praat u nu over iets anders, namelijk over de vraag of een bepaalde instelling al dan niet subsidiabel is. Ik had het echter over een uitspraak van de staatssecretaris in een van haar brieven over het artistiek-inhoudelijke oordeel van de Raad voor Cultuur tegenover de mogelijkheid van het parlement om daarover ook iets te zeggen. Maar goed, het oude thema is weer voldoende besproken. Ik dank de collega's en straks mag de staatssecretaris vertellen wat zij ervan vindt. Het was haar zinnetje dat mij ertoe bracht dit onderwerp op te voeren. Ik voeg er nog een bestuurlijke vraag aan toe. De cultuursector is vol van fondsen. Voor deze beheersstructuur zijn goede gronden, maar het

overzicht is soms zoek. Zonder een bijzondere aanleiding te hebben, wil ik eens vragen of de staatssecretaris de overtuiging is toegedaan dat al deze fondsen in voldoende mate worden gecontroleerd en tijdig geëvalueerd en of het toezicht op bevredigende wijze is geregeld. Er is bij mijn weten geen inspectie die ter zake bevoegd is – de monumentenzorg uitgezonderd – en dat zal ook niet nodig zijn, maar dat betekent slechts dat de directe verantwoordelijkheid van de staatssecretaris groter is. In de beleidsbrief Cultuur geeft de staatssecretaris zelf aan niet bij voorbaat positief te willen reageren op suggesties uit het land om regionale fondsen op te richten voor het stimuleren van culturele ontwikkeling. Is haar denken op dit punt al verder gekomen?

In de beleidsbrief Cultuur wordt ook gewezen op de economische betekenis van de cultuursector. Er zijn tal van redenen om daar aandacht aan te geven, al was het maar om het beeld te corrigeren als zou deze sector vooral gekenmerkt worden door de financiële afhankelijkheid van de overheid of de belastingbetaler. Er is echter meer te vertellen. Bijvoorbeeld dat het ook gaat om werkgelegenheid, om toeristische aantrekkelijkheid en om positieve vestigingsfactoren voor bedrijven. De staatssecretaris wijst daar zelf ook op en vermeldt tevens de lange traditie van particulier mecenaat en initiatief. Ik wil in dit debat vragen of er geen ingangen zijn dit mecenaat uit te lokken tot nieuwere en moderne varianten. Ik doel op het volgende. In het door sommigen zo verfoede kapitalistische Amerika -- ik heb die terminologie in dit verband wel nodig -- bestaat sinds jaar en dag een traditie van cultuursteun en –bevordering door personen uit het bedrijfsleven die financieel goed hebben geboerd. Zoiets kennen wij niet of nauwelijks en als het gebeurt dan in stilte. Ik heb dat verschil tussen Amerika en Nederland op dit punt nooit goed begrepen, maar wel het effect. Misschien hadden wij in het verleden te weinig miljonairs, wat overigens geen schande is. Hoe dan ook, nu zijn ze er wel, maar wordt hun rijkdom eerder verbonden met de term "exhibitionistische zelfverrijking" dan met exhibities in positief culturele zin.

De heer **Van Raak** (SP): U kunt die klachten over het kapitalistische Amerika wel eens bij mijn fractie horen als u daar uw oor te luisteren legt. Vaak hebben die een reden, zeker in dit verband. Het is natuurlijk al problematisch als een overheid zich door financiering en sponsoring moet gaan uitspreken over de kwaliteit van cultuuruitingen, maar waarom zouden miljonairs, rijke mensen, meer verstand van cultuur hebben dan bijvoorbeeld de Raad voor cultuur. Worden de criteria dan niet in heel rare handen gelegd?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik heb inmiddels geleerd dat je heel goed moet luisteren naar interrupties van collega Van Raak, want hij neemt bijdragen vaak op een heel andere manier in zijn vraag op dan de sprekers hebben bedoeld. Er is natuurlijk geen sprake van dat ik de Raad voor cultuur zou willen vervangen door de miljonairs van Nederland. Het gaat erom dat zij veel geld hebben en dat het toch wel eens aardig zou kunnen zijn om dat geld op een culturele manier te besteden. Zo bijzonder is dat niet, waarom zou

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

het automatisch altijd de staat moeten zijn of, zoals in het verleden de vorst. Ik ben groot bewonderaar van klassieke muziek en ik ben bijvoorbeeld heel blij dat vorsten in het verleden Joseph Haydn in staat hebben gesteld zijn symfonische muziek te componeren en uit te voeren. Als wij kleine varianten daarvan in onze tijd wat kunnen versterken, kan de heer Van Raak daar toch geen bezwaar tegen hebben?

Daarvoor is het wellicht wel nodig dat deze rijke landgenoten worden bevrijd van enige schroom, want op het etaleren van rijkdom rust in ons landje een taboe. Noem dat geen calvinisme, want in onze Gouden Eeuw werd door calvinistische kooplieden aanzienlijk minder besmuikt gedaan over het publiekelijk aanwenden van rijkdom voor culturele doeleinden.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dat waren remonstranten!

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik weet zeker dat er ook wel een contraremonstrant tussendoor zal hebben gelopen. Ik weiger om alle Amsterdamse kooplieden met terugwerkende kracht tot remonstrants te verklaren. Dat zou de kerkgeschiedenis ook weinig recht doen.

De vraag is dus of het mogelijk is dat nationale trekje van destijds te revitaliseren in onze tijd. Hoe dat moet, heb ik nog niet helder voor ogen, maar de staatssecretaris beschikt stellig over toepasbare communicatieve en stimulerende gaven. Wellicht kan zij zich eens als spreker laten uitnodigen op een jaarvergadering van VNO-NCW of het werk van de commissie-Tabaksblat naar zich toe halen op een passend moment. Ik reik haar deze gedachte aan en wacht af of de prikkeling overkomt.

Over het mediabeleid komen wij later nog wel zelfstandig te spreken. Ik releveer nu slechts de door de staatssecretaris zelf benadrukte betekenis van de publieke omroep voor kunst en cultuur. Die is niet gering en zo heeft de wetgever het ook gewild. Ik geef haar in overweging op enig moment ook eens te onderzoeken wat op cultureel gebied de prestaties zijn van de commerciële omroep -- ik weet overigens dat zij op dat punt veel minder bevoegdheden heeft -- maar dan weten wij in ieder geval wel weer waarom het publieke bestel met al zijn lek en gebrek toch de moeite van het verdedigen waard is.

Mevrouw de voorzitter. De portefeuille van de staatssecretaris is breder dan aandacht voor de "hoge cultuur". Voor een onderdeel daarvan wil ik aandacht vragen en dat is de positie en het gebruik van de Nederlandse taal. Vorige week vrijdag kon men in NRC-Handelsblad een prachtig geschreven artikel aantreffen van de hand van Mark Eyskens, voormalig premier van België. Hij luchtte daarin zijn hart over "de schandelijke taalverloedering in Vlaanderen door toedoen van de (zogenaamde) politieke elite." Van het spreken van beschaafd Nederlands is kennelijk afscheid genomen, en dat heeft het effect dat op universiteiten eerder voor het Engels dan voor het Nederlands wordt gekozen. Aldus Eyskens.

Als dat waar is, dan is dat ook ons een zorg. Daarom geef ik de staatssecretaris in overweging om eens te bezien of

het geen tijd wordt voor een taaloffensief met als Nederlandse en Vlaamse inzet de toekomst van het Nederlands. Ik kan het niet laten er in dit verband aan te herinneren dat collega Koekkoek en ik een aantal jaren geleden als leden van het parlementaire orgaan dat wél het recht van initiatief kent, getracht hebben het bevorderen van het gebruik van de Nederlandse taal met zoveel woorden als cultureel grondrecht te verankeren in de Grondwet. Dat is toen niet gelukt, mede door een aarzelende D66-fractie, die een jaar of wat later hetzelfde voorstel opnam in haar verkiezingsprogramma. Men zal het mij dan ook niet kwalijk nemen wanneer ik deze staatssecretaris daar nu op aanspreek. Wanneer het debat over waarden en normen ook de cultuur heeft bereikt, dan is het opkomen voor het Nederlands het minste wat kan worden gevraagd. Misschien wil de heer Eyskens samen met een Nederlandse collega -- ik ben zo vrij te wijzen op de taalrijkdom van de heer Van Agt -- een taalmobiele brigade leiden om Nederland en Vlaanderen weer te winnen voor de schoonheid van het algemeen beschaafd Nederlands. Op dit punt moet toch in elk geval de Nederlandse Taalunie te activeren zijn.

De heer **Schuyer** (D66): Voorzitter. De invloed op het D66-programma op dat punt kwam van de Senaatsfractie. Wij zouden dat initiatief van harte hebben gesteund.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Fantastisch! Ik heb dat nooit geweten, maar heb nu een antwoord op de verbazing die mij destijds beving toen ik, nog geen jaar nadat ons initiatief het in de Tweede Kamer niet had gehaald, precies dezelfde tekst tegenkwam in het D66-program. Zo zie je maar dat voor sommige partijen de Eerste-Kamerfractie superieur moet worden geacht. Enfin, ik moet nu gaan uitkijken...

Ik wijs er verder nog op dat enige taalculturele alertheid ook geboden kan zijn met het oog op de handhaving van de positie van het Nederlands in het zich uitbreidende Europa. We zijn in ons land nooit echt geconfronteerd geweest met een taalstrijd en zijn daarom kinderen van onnozelheid, maar dat is een houding die we ons steeds minder kunnen permitteren.

Ten slotte vraag ik nog aandacht voor een specifieke zaak betreffende onze archieven. In het Jaarverslag 2002 van de Raad voor Cultuur viel mijn oog op een passage over het archiefbeheer op de ministeries. Min of meer bij toeval schonk de Raad daaraan aandacht op hetzelfde moment dat in het NIOD-rapport over de val van Srebrenica te lezen viel dat er nogal wat mankeerde aan de archivering van bescheiden op het ministerie van Defensie. Het schijnt daar nu weer de goede kant op te gaan, maar dat kan niet gezegd worden van de archivering op andere departementen. Ik krijg daarom de indruk dat het nodig is dat er een oekaze van de staatssecretaris uitgaat naar al haar collega's om ter zake te voldoen aan de vereisten van de Archiefwet. Ook hier geldt natuurlijk dat de overheid het goede voorbeeld moet geven. Graag hoor ik nu, of op een later tijdstip, of de staatssecretaris actie wil ondernemen.

Voorzitter, de portefeuille van de staatssecretaris is mooi en uitdagend. Onze fracties wensen haar veel

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

sterkte, fijngevoeligheid, voldoende bestuurlijk vermogen en de gave van de verwondering toe.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.42 uur tot 14.15 uur geschorst.

De **voorzitter**: Wij zullen na de behandeling van de Justitievoorstellen doorgaan met de beraadslaging over de begroting voor Cultuur.

Ik maak de leden erop attent dat de bijeenkomst van het College van Senioren nu aanvangt.

**

*B

!Telecommunicatie/Wederzijdse hulp in strafzaken/Vorderen gegevens financiële sector!

Aan de orde is de voortzetting van de gezamenlijke behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van het Wetboek van Strafvordering en andere wetten in verband met de aanpassing van de bevoegdheden tot het vorderen van gegevens terzake van telecommunicatie (vorderen gegevens telecommunicatie) (28059);**

- **Goedkeuring van de op 29 mei 2000 te Brussel tot stand gekomen Overeenkomst, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie (28350, R1720);**

- **Wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering en de Wet politieregisters en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht met het oog op de uitvoering van de op 29 mei 2000 te Brussel tot stand gekomen Overeenkomst, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie (28351);**

- **Goedkeuring van het op 16 oktober 2001 te Luxemburg tot stand gekomen protocol bij de Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (28352, R1721);**

- **Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de regeling van bevoegdheden tot het vorderen van gegevens van instellingen in de financiële sector, mede ter uitvoering van het op 16 oktober 2001 te Luxemburg tot stand gekomen Protocol bij de Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de Lid-Staten van de Europese Unie, door de Raad vastgesteld overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (vorderen gegevens financiële sector) (28353).**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Donner**: Mevrouw de voorzitter. Met uw Kamer deelt de regering de afschuw van de terroristische aanslagen in Madrid. Vooralsnog is niet duidelijk vanuit welke hoek de aanslag is gekomen, maar mede gegeven de omvang en methode is het een aanval op het open democratisch bestel als zodanig. Zo daaraan al twijfel bestond, maakt de aanslag duidelijk dat de bestrijding van het terrorisme de aandacht zal blijven vragen. Het is bemoedigend dat ook deze Kamer die opvatting deelt. De aanslag is ook niet nationaal gericht, maar richt zich op alle democratische landen. Ook de bestrijding is derhalve een zaak van alle betrokken landen. De voorstellen die wij vandaag behandelen, staan mede in dat teken. Een belangrijke voorwaarde is een set adequate rechtsinstrumenten.

Voorzitter. Als u mij toestaat om een kleine excursie te maken, ga ik er dan ook van uit dat de afronding door uw Kamer van de voorstellen inzake het Europees aanhoudingsbevel en de wet terroristische misdrijven spoedig zal kunnen plaatsvinden. Samen met de onderhavige wetsvoorstellen hebben wij dan een aanzienlijke modernisering van bevoegdheden en internationale samenwerkingsinstrumenten gerealiseerd. Voor het einde van deze week is een extra vergadering van de JBZ-raad geconvoceerd. De agenda daarvan staat nog niet vast. Ik acht het vanzelfsprekend dat tijdens de raad de samenwerking van de bij de bestrijding van terrorisme relevante diensten van de lidstaten aan de orde zal komen. Dat is dus de samenwerking tussen de veiligheidsdiensten onderling en de samenwerking tussen de veiligheidsdiensten en politie en justitie, zoals door de heer Koekkoek is bepleit. Mijn gedachten gaan daarbij niet primair uit naar het oprichten van een nieuwe Europese dienst, al was het alleen maar omdat de oprichting daarvan tijd gaat kosten. Het gaat er op dit moment vooral om, de praktische samenwerking te bevorderen. Die tijd kan namelijk beter worden besteed aan daadwerkelijke samenwerking. Uiteraard zullen collega Remkes en ik samen bezien met welke voorstellen het voorzitterschap komt en wat de ideeën van collega's uit andere lidstaten zijn. Dat zal in de komende dagen duidelijk worden.

Gedachten aan een dergelijk gemeenschappelijk orgaan geven wel aan hoe actueel de vragen rondom de toekomstige samenwerking op het terrein van strafrecht in de Europese Unie zijn. Ik kom daarmee op de opmerkingen die de heer Koekkoek heeft gemaakt over de ontwikkeling van het strafrecht in Europa. Veel is al tijdens een debat over de Justitiebegroting gezegd, maar de gedachtevorming gaat uiteraard voort. Op hoofdlijnen wil ik in dit debat het volgende opmerken. Ik deel de opvatting van de heer Koekkoek dat het ontwerpverdrag voor een Europese grondwet op strafrechtelijk terrein zaken bevat die ook al in de huidige verdragen besloten liggen. Gelukkig maar, zou ik zeggen, want anders zou de continuïteit zoek zijn.

Desondanks ben ik tijdens de Conventie gekomen met een visie op de ontwikkeling op de lange termijn, omdat ik zoals zovelen onderken dat het nieuwe verdrag een mijlpaal zal betekenen in de ontwikkeling van de Europese Unie. De notitie over de Europese strafrechtelijke ruimte had als doel, kanttekeningen te plaatsen bij de in het ontwerpverdrag geschetste ontwikkelingslijn. Het ziet ook uitdrukkelijk op de verdere toekomst. Ik heb welbewust aangegeven dat er een andere wijze van verdere ontwikkeling mogelijk is dan die langs de in de Europese Unie traditionele lijnen van onderlinge aanpassing en harmonisatie. Ik leg de nadruk daarbij op "traditioneel". In tegenstelling tot wat de heer Koekkoek zei, is het geen kenmerk van de Europese Unie dat als de Unie bevoegd is, dat wordt uitgeoefend door harmonisatie van wetgeving en uitvoering door de lidstaten. Ik wijs op terreinen die vergelijkbaar zijn met het terrein van het strafrecht, zoals het mededingingsrecht, waarop de uitvoering bij de Europese Commissie is gelegd.

Er zijn ook andere terreinen waarop dat het geval is. Strikt genomen is geen sprake van een kenmerk, maar ik geef wel toe dat de aanpak traditioneel is. Om die reden is de notitie geschreven. De traditionele aanpak heeft op het terrein van het strafrecht immers mogelijk bezwaren.

De heer **Koekkoek** (CDA): Ik corrigeer de minister enigszins. Ik heb gezegd dat in de regel de wetgeving in Europa wordt gemaakt en de uitvoering door de lidstaten plaatsvindt. Ik ken uiteraard ook de uitzonderingen op die regel. De vraag is of de toekomstvisie die de minister heeft geschetst, werkelijk de goede is. Zij doet namelijk erg veel denken aan het Amerikaanse model, waarin een scherpe scheiding bestaat tussen de federale sfeer en die van de deelstaten. In Europa hebben wij een ander model van integratie. Om met een nieuw model te komen, zouden wij ons nog eens goed achter de oren moeten krabben.

Minister **Donner**: Ik weet niet of het idee in de opvatting van de heer Koekkoek onmiddellijk wordt gediskwalificeerd doordat het doet denken aan het Amerikaanse model. De notitie is nu juist geschreven om aan te geven dat de traditionele wijze van benaderen op het terrein van het strafrecht niet de gewenste resultaten zal hebben. Waar maatschappelijke activiteiten en maatschappelijk verkeer worden geregeld door wetgeving, kan harmonisatie van wetgeving belemmeringen wegnemen. Juist op het terrein van het strafrecht, waarbij het gaat om het bestrijden van gedrag dat zich niet door wetten laat regelen en vooral om het regelen van het gedrag van overheden in de bestrijding van gedrag dat zich niet door wetten laat regelen, zijn niet zozeer de verschillen in wetgeving het probleem, als wel de jurisdictionele grenzen. Als alle wetten uniform zijn in Europa, kan de Nederlandse agent namelijk nog steeds niet de grens over en optreden als agent in de Bondsrepubliek. Dat is de achtergrond van de notitie. Als dat het probleem is, moeten wij sowieso denken in termen van jurisdictionele overschrijding. Als wij die benadering kiezen, hoeven wij ook niet strikt te denken in systemen waarmee wij worden gedwongen om het hele strafrecht en strafprocesrecht te harmoniseren teneinde een deel van de criminaliteit te kunnen bestrijden. Dat was het

uitgangspunt. Zoals de heer Koekkoek terecht opmerkte, waren de kanttekeningen die ik plaatste tijdens de schriftelijke behandeling van het wetsvoorstel, iets principiëler dan tijdens de begrotingsbehandeling twee weken geleden. Dat wijst erop dat men met zijn tijd moet meegaan, en vooral met de ontwikkeling van teksten in de Europese Unie.

De heer **Koekkoek** (CDA): Ik constateer dat het voortschrijdend inzicht van de minister zich heel snel heeft ontwikkeld.

Minister **Donner**: Er is geen sprake van voortschrijdend inzicht. Mijn inzicht blijft zoals ik in de notitie heb geschreven. Men moet zich evenwel plooiën naar de tijden.

Voorzitter. Buiten het algemene deel hebben de opmerkingen betrekking op de verdragen en op de invordering van gegevens. Op beide terreinen is uiteraard sprake van een afweging van het belang van de opsporing en het belang van de privacy. Ik zeg daarbij dat die afweging wordt gesteund in de Kamer. Met de opmerkingen wilde men er vooral op wijzen. Tegelijkertijd merk ik op dat wat wij met de bevoegdheden willen bestrijden, op zichzelf al een ernstige inbreuk op de privacy vormt. Dat gebeurt niet door overheden, maar door particulieren. Er is dus geen sprake van privacy versus opsporing, maar van bescherming en inbreuk. In die zin hebben wij inzake de opsporing te maken met een zwaard dat aan twee kanten snijdt.

Mevrouw Broekers constateert dat met het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden de privacy van burgers in het geding is. In reactie ook op hetgeen de heer Holdijk beschreef als de kern van de privacy, geef ik aan dat het in wezen gaat om bewegingen buiten die kern. Vroeger, toen wij nog geen telefoon hadden, moesten wij met een brief naar de brievenbus. Wij bewogen ons daarmee buiten de huiselijke sfeer en waren waarneembaar. Dat waren verkeersgegevens waar anderen eventueel getuigenis over zouden kunnen afleggen. Nu wij de telefoon en a fortiori de e-mail hebben is er verwarring over de publieke, openbare sfeer en de particuliere sfeer. Als wij dezelfde mogelijkheden willen houden als vroeger, zullen wij iets meer in de particuliere sfeer moeten intreden, echter naar aanleiding van handelingen van de betrokkene die al een beweging uit die sfeer inhouden, hoezeer dat vaak ook een virtueel karakter heeft.

De heer Van de Beeten en mevrouw Broekers vroegen aandacht voor de ontwikkeling dat met de invordering van gegevens ook derden geraakt kunnen worden. De heer Van de Beeten sprak van een algemene tendens. Mevrouw Broekers vroeg aandacht voor de medewerking die van derden kan worden gevraagd. Mijns inziens is een kenmerk van de ontwikkeling dat het niet meer mogelijk is effectief tot opsporing te komen als de bevoegdheden uitsluitend zijn gericht op de verdachten. Daarom worden in wetgeving over preventief fouilleren, over de identificatieplicht en over tal van andere acties, zoals de controles op Schiphol teneinde drugs tegen te kunnen houden, in het kader van een effectieve bestrijding van criminaliteit lasten en eventueel kosten opgelegd aan derden. Dat is de prijs die de samenleving betaalt om op te

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

kunnen treden tegen inbreuken op de regelgeving. Zou worden gekozen voor een systeem waarbij dat soort effecten voor onschuldige derden ondenkbaar was, dan zou dat een ernstige beperking inhouden voor de mogelijkheden van overheden om op te treden.

De heer **Van de Beeten** (CDA): Ik ben dat geheel eens met de minister. Hij spreekt echter over een situatie waarbij derden als het ware passief een aantal inbreuken of beperkingen moeten ondergaan, in de publieke ruimte, bijvoorbeeld door preventief fouilleren of bijvoorbeeld door controles op Schiphol. Mij ging het echter om de tendens om daar een actieve component aan toe te voegen, door van burgers te verwachten dat zij actief optreden bij het opsporen van strafbare feiten. Dat zou dan moeten worden gejuridiseerd. Ik heb daar wat vraagtekens bij gezet.

Minister **Donner**: Ik heb daar ook een zekere terughoudendheid. Als wij juridiseren wordt het strafrecht onvermijdelijk. Wij dreigen dan de duivel met Beëlzebub uit te drijven. Wij scheppen dan namelijk weer meer situaties die tot normschending kunnen leiden. In het huidige strafrecht is het aantal gevallen waarin burgers daadwerkelijk verplicht zijn om aangifte te doen beperkt tot de ernstige misdrijven. Ik misken niet dat in het huidige publieke debat en zelfs in het politieke debat tendensen waarneembaar zijn tot het steeds verder uitbreiden van tal van verplichtingen voor burgers, om actief mee te werken aan het oplossen van misdrijven, op straffe dat zij anders zelf een strafbaar feit plegen. Voor zover die tendens steeds sterker wordt zal zij mogelijk ten dele geacommodeerd moeten worden, maar dat is geen winst.

Ik kom op het wetsvoorstel Vorderen gegevens telecommunicatie. Zowel de heer Koekkoek als de heer Jurgens is in dit verband ingegaan op het onderscheid tussen inhoud en verkeersgegevens bij telecommunicatie. Ook de heer Holdijk is op dat aspect ingegaan. De heren Koekkoek en Jurgens hebben aangegeven dat zij menen dat ook de verkeersgegevens beschermd zouden moeten worden onder artikel 13 van de Grondwet. De heer Koekkoek meent dat daarbij een verschil gemaakt kan worden in de mate van bescherming van enerzijds inhoud en anderzijds verkeersgegevens. Hij noemde dat communicatie in enge zin en in ruime zin en hij verwees daarbij met instemming naar de wijze waarop dat verschil tot uitdrukking komt in het Wetboek van Strafvordering.

De heer Jurgens had hier wel begrip voor, maar hij vroeg zich af of inhoud en verkeersgegevens wel altijd te scheiden zijn. Indien inhoud en verkeersgegevens niet te scheiden zijn, geldt op dit moment doorgaans de hoogste bescherming. Dat is echter niet noodzakelijkerwijze zo. Communicatie tussen ons mag niet afgeluisterd worden, als wij vertrouwelijk communiceren. Mocht ik daarentegen gaan schreeuwen en gaat het verkeersgegeven dus samenvallen met de inhoud, dan kan ik anderen niet verwijten dat zij willen afluisteren. Het betekent niet per definitie dat steeds de zwaarste norm gekozen moet worden, maar op dit moment is dat wel de tendens bij de bescherming. Het feit dat het niet altijd kan, betekent echter niet dat ik het altijd niet moet doen. Voor zover er

wel een onderscheid gemaakt kan worden, is het terecht om dat onderscheid aan te brengen en ook uit te gaan van een verschil in bescherming. Daar waar er geen onderscheid gemaakt kan worden, wordt nu gekozen voor de hoogste bescherming, bijvoorbeeld bij het aftappen van e-mailberichten waarbij de adressering niet los te koppelen is van de inhoud. Daar waar inhoud en adressering wel te scheiden zijn, is een verschil in bescherming mogelijk, bijvoorbeeld voor de titel van een e-mailbericht.

De heren Koekkoek en Jurgens menen beiden dat ik te stellig was in mijn uitspraak dat verkeersgegevens niet vallen onder de bescherming van artikel 13 van de Grondwet. Ik kan in ieder geval zeggen dat ik mij op dat punt plaats in de lijn van het regeringsstandpunt met betrekking tot artikel 13 van de Grondwet. Over het feit dat verkeersgegevens vallen onder de bescherming van artikel 8 EVRM, behoeven wij volgens mij niet te discussiëren, zij het dat het de vraag is of zij daar in dezelfde mate onder vallen. De heren Koekkoek en Jurgens wezen er beiden op dat in de uitspraken in zaak van Malone en de zaak van P.G. en J.H. versus het Verenigd Koninkrijk ook andere passages staan dan de door mij geciteerde en dat daaruit zou kunnen worden opgemaakt dat het Europese Hof de verkeersgegevens ziet als belangrijk onderdeel van het proces van communicatie. Ik heb de uitspraak in de zaak P.G. en J.H. er nog eens op nagelezen. In paragraaf 42 staat dat "metering by its very nature is to be distinguished from the interception of communications". Dat betekent niet dat er helemaal geen bescherming is, maar het geeft wel aan dat het Europese Hof inhoud en verkeersgegevens onderscheidt en dat er ook een verschil in niveau van bescherming mogelijk is.

De heer Koekkoek zegt dat het feit dat er een gesprek is geweest, de verkeersgegevens, vaak meer zegt dan de inhoud van het gesprek. Dat is waar, maar het is nu eenmaal de inhoud van hetgeen personen wisselen die wij beschermen. Dat geldt ook voor de aftapregeling ingevolge waarvan de rechter-commissaris toestemming moet geven. Verder is er bij verkeersgegevens, wat dat betreft, altijd een verschil in bescherming geweest. Ook het traditionele briefgeheim betrof de inhoud van de brief, maar ik mocht de postbode als getuige oproepen en hem vragen of er een brief was bezorgd, of er op de envelop een afzender stond en welk datumstempel erop stond en van welk postkantoor. Dat onderscheid is er dus ook klassiek altijd geweest.

De heer **Koekkoek** (CDA): De minister beroept zich op het regeringsstandpunt over de verkeersgegevens die niet onder artikel 13 Grondwet zouden vallen. De Tweede Kamer nam in 1998 een heel ander standpunt in: verkeersgegevens vallen wel onder artikel 13 Grondwet. Vandaag hoort de minister het standpunt van enige fracties uit de Eerste Kamer, die menen dat verkeersgegevens daaronder vallen. Wil de minister met het standpunt van deze Kamer rekening houden bij de voorbereiding van voorstellen voor herziening van artikel 13 Grondwet?

Minister **Donner**: Niet ik, maar de minister van BZK zal zeker rekening houden met die standpunten. Of hij ze geheel recht zal doen, is vraag twee!

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De heer **Koekkoek** (CDA): Een gewaarschuwd mens telt voor twee!

Een volgende vraag gaat over de verwijzing naar het Malone-arrest. Vanmorgen citeerde ik paragraaf 84 uit dat arrest, waar twee zinnen verder dan wat de minister in de memorie van antwoord citeert het Hof uitdrukkelijk stelt: the records of meeting contain information, in particular the numbers dialed, which is an integral element in the communications made by telephone. Uit deze passage blijkt dat de informatie die door registratie van verkeersgegevens wordt verzameld, een integraal bestanddeel van de inhoud van de telefoongesprekken is. We kunnen daar niet om heen. Het is een aanwijzing dat, als je bescherming hebt van het telefoongeheim, de verkeersgegevens daaronder vallen.

Minister **Donner**: Uit die passage begrijp ik dat het een integraal element is van de communicatie, waarmee nog niet is gezegd dat het gelijkwaardig is aan de inhoud. Aan het begin gaf ik al aan dat er geen verschil van mening is tussen ons dat artikel 8 ook betrekking kan hebben op deze gegevens. Ik citeerde het Hof in een andere zaak. Derhalve blijft het de vraag of uit deze passage moet worden afgeleid dat sprake is van een verplichting tot gelijkwaardige bescherming. Vooralsnog betwijfel ik dat.

De heer **Koekkoek** (CDA): De passage uit het andere arrest is een herhaling van het Malone-arrest. Daarin wordt twee zinnen verder uitdrukkelijk gezegd dat verkeersgegevens een integraal bestanddeel van de inhoud van de gesprekken zijn. Op Europees niveau bestaat bescherming door artikel 8, maar wij hebben in onze Grondwet een afzonderlijk artikel over het telefoongeheim. Wanneer we het hebben over verkeersgegevens, lijkt het mij een zuivere benadering om die gegevens onder het telefoongeheim te laten vallen. Ik ben het eens met de minister dat bescherming van de inhoud en de verkeersgegevens niet gelijk hoeven te zijn.

Minister **Donner**: Tussen de zin die u citeert en de zin die ik citeerde staat de constatering van het Hof dat verkeersgegevens niet onder artikel 8 vallen. Daarna komt het Hof met de door u geciteerde zin, waaruit wordt afgeleid dat er een argument kan zijn. Dit kan een zaak zijn die onder artikel 8 valt. Daarover verschillen wij niet van mening, maar de bescherming kan verschillend zijn. Naar onze mening zal dit ook het geval moeten zijn. De tweede vraag is of het daarmee nu al onder artikel 13 valt, terwijl de wijziging bij de lege ferenda hoort.

De heer Jurgens vroeg of het klopt dat voor het stelselmatig volgen zwaardere criteria nodig zijn. Hij wees op de verschillende waarborgen die gelden voor het vorderen van verkeersgegevens. Er moet een vordering van de officier van justitie zijn. Het moet gaan om een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten. De vordering moet nodig zijn voor het opsporingsonderzoek. De vordering moet schriftelijk zijn. Van de verstrekking van gegevens moet een proces-verbaal worden opgesteld, waarin de officier van justitie over al die aspecten verantwoording aflegt. Naar mijn mening zijn die waarborgen toereikend, ook in die gevallen waarin het

vorderen van verkeersgegevens ertoe zou kunnen leiden dat iemand stelselmatig zou worden gevolgd. Het laatste kan het geval zijn als iemand zeer regelmatig belt en van hem de verkeersgegevens worden gevorderd, vanaf het moment van de vordering voor een komende periode, dus ook de toekomstige verkeersgegevens. Dit is niet de opzet van de bevoegdheid, maar het kan een bijeffect zijn. Anders dan bij stelselmatige observatie ingevolge artikel 126g, waarbij het wel de opzet is dat iemand stelselmatig wordt gevolgd, is dat hier niet het geval. De criteria zijn minder zwaar. Die bevoegdheid kan worden toegepast in geval van verdenking van elk misdrijf, dus niet alleen voor voorlopige hechtenis.

De heer Holdijk stelde een vraag over ISP's. Ik moet eerst achterhalen wat een ISP is, maar het gaat waarschijnlijk om de behartigers van de belangen van burgers.

De heer **Koekkoek** (CDA): Misschien kan ik de minister op dit punt helpen. ISP staat voor internet-serviceprovider. Dat is een aanbieder van internetdiensten.

Minister **Donner**: Dank, maar ik weet niet of ik het de volgende keer nog weet. De serviceproviders participeren in het overleg, waarbinnen ook is gesproken over het convenant. Het College bescherming persoonsgegevens heeft over het convenant geadviseerd en daarmee ingestemd, vooral gelet op de privacy van burgers.

De heer Holdijk vroeg voorts of het wetsvoorstel Vorderen gegevens telecommunicatie ertoe zal leiden dat er een eind komt aan het op vrijwillige basis verstrekken van gebruikersgegevens. Het antwoord daarop luidt bevestigend. Als het wetsvoorstel in werking treedt, is er geen reden meer bedrijven te vragen om op vrijwillige basis gegevens te verstrekken. De opsporingsambtenaar zal de voorwaarden van het wetsvoorstel in acht moeten nemen. Anders is er sprake van het ontlopen van de regeling in het wetsvoorstel. Dat zou niet juist zijn. Er hoeft ook niet meer te worden gesproken over het verzoeken om gegevens, omdat er sprake is van een wettelijke vordering.

De heer Holdijk vroeg vervolgens welke gegevens over een niet verdachte kunnen worden gevorderd. Het gaat naar mijn mening om gebruikersgegevens of verkeersgegevens. Gegevens over een niet verdachte kunnen alleen worden gevorderd als dat nodig is voor het opsporingsonderzoek. Dan gaat het om de gegevens die daarover zijn opgeslagen. Hetzelfde geldt in wezen voor de gegevens van de verdachte. In dat opzicht is er geen verschil, maar bij de verdachte zal het belang van het opsporingsonderzoek eerder kunnen worden aangetoond.

Dan kom ik bij het wetsvoorstel Vorderen gegevens financiële sector. De heer Van de Beeten heeft gevraagd of het enkele verzoek van de officier al zou moeten inhouden dat de bank strafrechtelijk is gevrijwaard als medewerking aan de opsporing zou kunnen inhouden dat er strafbare feiten worden gepleegd. In de memorie van antwoord is het ongeveer als volgt geformuleerd: voor zover aan de orde zou kunnen zijn dat de handelingen van

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

de bank strafbare feiten opleveren, is het vanzelfsprekend dat het niet tot vervolging daarvan zal komen. De bank handelt namelijk op verzoek van de officier van justitie. Dat de bank zelf om vrijwaring kan vragen, biedt alleen maar een extra waarborg.

Mevrouw Broekers heeft gevraagd of het schadelijk is voor het opsporingsonderzoek als de bank de relatie met de cliënt beëindigt op basis van andere informatie dan de informatie dat er een vordering tot verstrekken van gegevens is gedaan. Dat zou schadelijk kunnen zijn. Het staat mij ook geenszins voor ogen dat er een geruchtencircuit op gang komt, integendeel. De officier van justitie zal in het algemeen in het belang van de opsporing en de privacy van de betrokkenen rond het vorderen van gegevens geen andere informatie verstrekken dan waar het wetsvoorstel hem toe houdt. Mocht de officier van justitie van mening zijn dat het schadelijk is voor het opsporingsonderzoek als de bank op grond van bepaalde feiten de relatie wil beëindigen, dan is het denkbaar dat de officier van justitie de bank vraagt de relatie nog niet te beëindigen. Dan zullen de bank en de officier van justitie moeten bespreken welke gevolgen dit zou kunnen hebben en hoe dit wordt opgevangen.

De officier van justitie kan echter een instelling niet dwingen een relatie met een cliënt te blijven aanhouden. Het lijkt mij ook niet wenselijk dat het anders is. Ik maak uit het betoog van mevrouw Broekers op dat zij vindt dat de bank de relatie moet continueren tijdens de verplichte geheimhouding. Naar mijn gevoel zou dat een te vergaande vorm van medewerking van derden aan de opsporing zijn. Het betekent dat er geen standaardoplossing is voor dat vraagstuk, omdat de officier bij ieder opsporingsonderzoek zal moeten afwegen...

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik wil die plicht van geheimhouding niet continueren. Ik heb gevraagd of het geen aanbeveling verdient om een bepaalde periode voor de geheimhouding vast te stellen. In die periode zou de geheimhoudingsplicht sowieso blijven bestaan en dan zou de relatie tussen de bank en de cliënt ook moeten blijven bestaan. Daar is niet voor gekozen in het wetsvoorstel. Daarom heb ik daar een vraag over gesteld.

Minister **Donner**: Er is niet voor gekozen in het wetsvoorstel omdat er de verplichting zou zijn om de geheimhouding niet te verbreken gedurende de loop van de periode. Bij elk opsporingsonderzoek zal afgewogen moeten worden wat gewenst is. Daarom is in het wetsvoorstel niet gekozen voor een standaardperiode voor de geheimhouding. Het ligt besloten in de problematiek van het opsporingsonderzoek en de motivering van de officier.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik begrijp dat. Ik ben alleen wat sceptischer over de mogelijkheid van geheimhouding. Gisteren is er ook weer een rapport uitgelekt over de wet-MOT. Lekken is aan de orde van de dag. Ik vrees dat er sowieso wordt gelekt, wanneer de geheimhouding niet aan een bepaalde periode is gekoppeld. Als je het aan een bepaalde periode koppelt, is de kans dat het geheim blijft en dat de relatie met de bank en de cliënt blijft bestaan misschien iets groter.

Dat is de enige reden waarom ik met dit punt ben gekomen. Ik vrees dat op een gegeven moment het geruchtencircuit -- dat hoeft dan niet van het openbaar ministerie afkomstig te zijn, maar kan ook komen van allerlei andere kanten -- de zaak blootlegt.

Minister **Donner**: Ik denk dat er in de particuliere sfeer wat minder uitlekt over rapporten dan in de publieke sfeer. Toch zijn er nog wel zaken die op mijn kamer worden besproken en die niet uitlekken. Het zal dus ook te maken hebben met de wijze waarop zaken die men geheim wil houden, op papier worden gezet en vervolgens worden verspreid. Enerzijds ben ik het wel met mevrouw Broekers eens. Wij zullen dan ook in de loop van de tijd moeten bezien hoe dit wetsvoorstel werkt op het punt van de geheimhouding. Anderzijds ben ik, als de geheimhouding aan een termijn wordt geboden, er niet zekerder van dat het gedurende die termijn niet zal uitlekken. Wel zorg ik er dan voor dat het na die termijn in ieder geval kan uitlekken.

Ik zou dus liever het punt van mevrouw Broekers nu noteren en in de loop van de tijd nagaan of het stellen van een termijn een oplossing kan bieden. Als wij nu een termijn zouden stellen, zou dat in wezen de bank alleen maar ontslaan van zijn geheimhoudingsplicht na die periode, ook als dat niet uitkomt, maar zou het geen waarborg bieden tegen het lekken van gegevens in de sfeer van het openbaar ministerie, de bank of anderen. Ik zie echter het risico dat mevrouw Broekers ziet.

Mevrouw Broekers heeft ook gevraagd of er meer gebruik gemaakt zal worden van de wet MOT. Hoewel dit punt nu niet aan de orde is, wijs ik erop dat het door haar genoemde rapport juist wordt opgesteld omdat er de indruk is dat er onvoldoende gebruik wordt gemaakt van dit meldpunt. Het opstellen van het rapport heeft dus te maken met de constatering dat dit beter zou moeten kunnen gaan. Bij het wetsvoorstel dat wij nu bespreken, zal er in ieder geval meer gebruik worden gemaakt van de wet MOT. Anders dan bij de MOT-meldingen die ongedifferentieerd zijn, zodat men vervolgens moet kiezen welke meldingen van belang zijn voor vervolging, wordt in de gevallen van het wetsvoorstel dat wij nu bespreken, steeds gevraagd in het kader van een vervolgingsonderzoek. Uit dien hoofde worden de gegevens dus gericht gevraagd. Als in de praktijk blijkt dat men er onvoldoende aan heeft, zal het gebruik van de wet MOT op den duur vanzelf minder worden. Tegelijkertijd heb ik ook begrepen dat bijvoorbeeld het instrument van het vragen van adres en postcode vele tienduizenden malen per jaar wordt gebruikt. Mevrouw Broekers hoor ik nu zeggen dat het vele honderdduizenden malen per jaar is, maar ik weet niet zeker of dat het geval is.

Er zijn mij nog enige vragen gesteld over het wetsvoorstel vordering gegevens telecommunicatie, voor zover dit het vorderen van gegevens in de financiële sector raakt. De heer Van de Beeten vroeg mij in dat verband of er een reële afgrenzing is wanneer een telecommunicatiebedrijf of een bank aansprakelijk zou kunnen zijn in geval van het verstrekken van een verkeerd gegeven, of het verstrekken van gegevens aan een opsporingsambtenaar die evident onwettig gegevens vordert. Ook mevrouw Broekers heeft een vraag in die

richting gesteld. Voorop moet staan dat van een onrechtmatige daad of van aansprakelijkheid voor de schade alleen sprake kan zijn in geval van onrechtmatig handelen en in geval dat handelen de oorzaak is van de schade. Maatstaf is daarbij, wat zorgvuldig is in het maatschappelijk verkeer. Zoals de heer Van de Beeten heeft aangegeven, zijn de omstandigheden in geval van spoed als de vordering mondeling wordt gedaan en in geval van een ingewikkelde naam zodanig, dat de bank bij het voldoen aan vordering niet snel kan worden verweten de zorgvuldigheid in het maatschappelijk verkeer niet in acht te hebben genomen.

Van de politie en het openbaar ministerie wordt bij de toepassing van de bevoegdheden grote zorgvuldigheid verwacht, zo ook indien zij op basis van gegevens van derden nadere actie ondernemen die schade zou kunnen opleveren. Dan zit de actie van politie en justitie daartussen. Niet snel zal daarbij de aansprakelijkheid van de bank of het telecommunicatiebedrijf aan de orde zijn. Immers, het betreft overheidshandelen dat de schade schept en de zorgvuldigheidsplicht geldt wel voor dat overheidshandelen.

Wat het evident onwettig optreden van een opsporingsambtenaar betreft, moet het woord evident tot uitdrukking brengen dat het bedrijf mag vertrouwen op het handelen van de opsporingsambtenaar en dat het niet hoeft te controleren of de opsporingsambtenaar wettig optreedt. Dat moet het uitgangspunt zijn, maar als zonneklaar is dat de opsporingsambtenaar niet wettig handelt, rijst voor het bedrijf de vraag of medewerking nog wel moet worden verleend. Als wordt gesproken over gewoon onwettig optreden, dan gaat het erom dat de bank niet kan weten dat er sprake is van onwettigheid.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik verzoek de minister het nog een keer in heldere taal uit te leggen. Ik heb waarschijnlijk een beperkt opnamevermogen en begrijp het gewoon niet. Ik denk: het is onwettig of het is niet onwettig. Wat evident onwettig is, is mij nog steeds niet duidelijk. De minister ziet er een nuanceverschil in, maar ik krijg graag een helderder uitleg daarvan.

Minister **Donner**: Het gaat erom dat wij niet de situatie wensen waarin de bank uit een oogpunt van zorgvuldigheid in beginsel moet controleren of er een wettig verzoek is. In die zin wordt ervan uitgegaan dat het verzoek wettig is. Alleen, als aantoonbaar is dat de bank kon weten of wist dat het onwettig was, dan kan zij zich niet verdedigen met het argument: Befehl ist Befehl, ik heb het uitgevoerd en daarmee ben ik niet meer aansprakelijk. Dat proberen wij tot uitdrukking te brengen met de term evident. De bank kan gewoon afgaan op de vordering. Het is dan niet aan de bank om te controleren of die wettig is. Alleen, op het moment dat de bank had moeten weten dat het niet zo was, kan zij niet zeggen: ja, maar de wet zegt dat ik die vordering tot uitvoering moet brengen, ook al weet ik dat die niet wettig is. Dat is een heel afgewogen systeem.

De heer **Van de Beeten** (CDA): De vraag is dan natuurlijk wanneer de bank dat had moeten weten. Stel dat er toestemming van de rechter-commissaris had moeten zijn,

maar dat die er niet is, mag dan van de bank worden verwacht dat daar zoveel kennis van het systeem van de wet is dat men uit het ontbreken van de toestemming van de rechter-commissaris al afleidt dat de vordering evident onbevoegd is? Ik denk dat dit te ver zou gaan. Ik begrijp wel wat de minister zegt, maar dat roept vanzelf de vraag op wanneer de bank wel over de schreef zou gaan door aan een vordering gevolg te geven. Ik denk dat in principe uitgangspunt zal moeten zijn wat de minister zelf heeft gezegd, namelijk dat de bank mag afgaan op wat haar wordt gepresenteerd. Zou zich iemand aandienen als opsporingsambtenaar en stukken tonen, zou deze niet worden gevraagd om zich te legitimeren en zou achteraf blijken dat betrokkene geen opsporingsambtenaar was, dan ben ik het met de minister eens dat de bank of de telecomaانبieder in de fout is gegaan of, beter gezegd, kan zijn gegaan. Ik formuleer het zo voorzichtig, omdat er omstandigheden denkbaar zijn die maken dat bank of telecomaانبieder in zo'n geval niet in de fout gegaan. Ik vraag de minister op dit punt nog iets preciezer te antwoorden, omdat wij anders in de praktijk in de problemen komen.

Minister **Donner**: Nogmaals, dit is een punt waarop geen standaardantwoord geldt. Ik kan mij voorstellen dat er sprake is van evidentie in het geval dat een bank waaraan is medegedeeld dat de rechter-commissaris in een procedure heeft ingegrepen een week later ondanks die wetenschap gevolg geeft aan een vordering, terwijl dat niet hoeft te gelden in het geval dat een andere bank die deze informatie een week eerder niet heeft gekregen, gevolg geeft aan de vordering.

De heer **Van de Beeten** (CDA): Ik vraag toch enige clementie voor instellingen als een bank. U spreekt over dé bank, maar een bank is niet één meneer of één mevrouw. De ene keer tref je bij bezoek aan de bank een meneer X aan en de volgende keer een mevrouw Y. Zelfs als je meneer X zowel de ene als de andere week aantreft – dat is natuurlijk een andere meneer X dan ik in mijn eerste termijn bedoelde – dan is het nog zeer wel mogelijk dat je van hem, gegeven zijn opleiding en functie, niet mag verwachten dat hij dat onderscheid onderkent en ernaar handelt.

Minister **Donner**: Bij ieder voorbeeld dat u noemt, kan ik zeggen dat men het had moeten weten en bij elk voorbeeld dat ik noem, kan het omgekeerde worden beweerd. Uitgangspunt is dat mag worden afgegaan op een vordering en dat dat niet gecontroleerd hoeft te worden. Het zal de bank niet worden tegengeworpen dat er niet is gecontroleerd. Als de bank echter had kunnen weten dat niet kan worden gesproken van bevoegd optreden, kan zij zich niet verschuilen achter het argument dat de wet voorschrijft dat zij er gevolg aan moet geven. Ik kan natuurlijk een aantal voorbeelden geven van randgevallen waarvan kan worden gezegd dat dat niet evident is, maar ik wil nu slechts aangeven dat de wet voorschrijft dat voldaan moet worden aan de vordering. Dat is dan voldoende.

De heer **Van de Beeten**(CDA): Als het enkele weten of het kunnen weten niet betekent dat er een causaal verband is tussen het meewerken door de bank en de schade – met andere woorden dat er nog een afweging moet plaatsvinden in het kader van artikel 162 van boek VI – kunnen wij het hierover wel eens zijn.

Minister **Donner**: De schade zal doorgaans het gevolg zijn van onzorgvuldig optreden van de overheid. In die zin zullen wij het zeker eens zijn met elkaar.

De modellen waarnaar de heer Holdijk vroeg, hebben op dit punt een zekere functie. Ze hebben een standaardindeling zodat het bedrijf snel kan zien op welke wettelijke grondslag de opsporingsambtenaar handelt.

Mevrouw Broekers vroeg er meer cijfers gepubliceerd zullen worden over de invorderingskosten, de aard van de strafbare feiten waarvoor de gegevens worden gevorderd en de samenwerking met andere EU-landen. De kosten zijn zichtbaar op de begroting van Justitie. Ik vrees dat het niet eenvoudig is om cijfers te produceren over de andere punten. Dat gebeurt bij de toepassing van andere opsporingsbevoegdheden ook niet en er is geen bijzondere reden om dat hier wel te doen. Wij proberen immers binnen het politie- en justitie-apparaat onnodige administratieve lasten zoveel mogelijk terug te dringen. Je moet je afvragen wat je met registratie te weten wilt komen. Registratie leidt vaak tot verzwaring van administratieve lasten. In ieder geval doen wij het bij de andere opsporingsbevoegdheden ook niet.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Het gaat mij er juist om, de effectiviteit te verbeteren. Gebleken is dat de effectiviteit van de meldingen buitengewoon gering is. Het gaat hier om het vorderen van gegevens ten behoeve van opsporingsonderzoek, dat is iets geheel anders dan waarop de Wet melding ongebruikelijke transacties doelt. Desalniettemin is het goed na te gaan of de effectiviteit kan worden verbeterd. Als wij dat niet doen, houden wij elkaar voor het lapje. Wij vragen dan allerlei gegevens en vervolgens komt er niets van terecht.

Minister **Donner**: Als de wet in werking is getreden, is het zaak om na verloop van tijd na te gaan of hij effectief en nuttig is, ook al omdat wij derden lasten opleggen met betrekking tot de administratie. Het gaat mij echter te ver om een registratiesysteem op te zetten voor deze opsporingsbevoegdheid.

Daarmee zou ik wel de lasten in huis halen en in ieder geval ten dele een barrière opwerpen aan het gebruik van de bevoegdheden, waardoor het nut daarvan weer minder kan worden. Ik zie voornamelijk geen aanleiding om dat element te gaan registreren, maar natuurlijk heeft mevrouw Broekers gelijk als zij zegt op een gegeven moment te willen weten wat de effectiviteit van deze maatregel is geweest. Ik denk dat wij het er ook over eens zullen zijn dat dit niet gepaard moet gaan met administratieve lasten die het al vrij zwaar belaste apparaat nog meer zullen belasten.

Mevrouw de voorzitter. De heer Van de Beeten vroeg hoe in het kader van de rechtshulpovereenkomst bij disciplinaire onderzoeken naar het optreden van

Nederlandse leden van een gemeenschappelijk onderzoeksteam verzekerd is dat ook informatie wordt verkregen over disciplinair optreden van bijvoorbeeld de Duitse leden van zo'n team, zodat er ook rekening mee kan worden gehouden bij het optreden tegen de Nederlandse leden. Dat aspect is niet opgenomen in de verdragsrechtelijke regeling van een gemeenschappelijk onderzoeksteam. Ook elders is voor de door de heer Van de Beeten bedoelde gegevensuitwisseling geen specifieke rechtsgrondslag geregeld. In de schriftelijke antwoorden heb ik in ieder geval willen aangeven dat aan het werken in een gemeenschappelijk team een zodanig samenwerking ten grondslag ligt dat niet alles en detail regeling behoeft maar dat het een en ander voortvloeit uit de samenwerking als zodanig. In die zin ligt het naar mijn oordeel dan ook volstrekt voor de hand dat disciplinair optreden tegen leden van het team voor de toezichthouders op het team niet als een verrassing komen. Over de uitkomsten van dat optreden zal zeker niet geheimzinnig worden gedaan, al was het maar omdat gelijke gevallen zoveel mogelijk gelijk moeten worden behandeld, ook al vallen de betrokken ambtenaren onder verschillende rechtsregimes. Wij moeten niet onnodig allerlei zaken willen juridiseren die vermoedelijk al uit de samenwerking zelf zullen voortvloeien. Ik hoop dat de heer Van de Beeten het met mij eens zal zijn dat het een punt van aandacht moet zijn bij de praktische vormgeving van de gemeenschappelijke opsporingsteams, maar dat het als zodanig niet uitdrukkelijke regeling behoeft.

*N

De heer **Van de Beeten** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording van onze vragen en kan hem direct zeggen dat het in het voornemen van de vaste commissie ligt om volgende week verslag uit te brengen en dat er ook al overleg wordt gevoerd over de planning van de plenaire behandeling van het voorstel inzake de overleveringswet. In het kader van de wet terroristische misdrijven is een voorlopig verslag uitgebracht en is het wachten nu op de reactie van het ministerie die ongetwijfeld ook met grote voortvarendheid ter hand zal worden genomen.

Als het gaat om de drang om burgers, ondernemingen, instellingen een rol te geven bij de opsporing van strafbare feiten proefde ik dezelfde twijfel bij de minister als die welke ik koester. Hij zei dat hij wellicht wat zou moeten accommoderen, maar ik zou hem willen aanmoedigen daarin zo eigenwijs mogelijk te zijn, dus dat zo weinig mogelijk te doen. Als hem dat niet helemaal in de Tweede Kamer zou lukken, zou hij wellicht deze Kamer kunnen aanmoedigen om het eventueel te blokkeren.

Mijn laatste punt heeft te maken met het mogelijk disciplinair optreden. Juist omdat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld heb ik mijn opmerkingen hierover gemaakt in de schriftelijke voorbereiding en ook in mijn eerste termijn. Ik denk dat allerlei privacyregels wel eens het uitwisselen van gegevens in de weg zouden kunnen gaan staan, bijvoorbeeld als het gaat om de vraag hoe disciplinair tegen bijvoorbeeld een Duits lid van zo'n team is opgetreden.

Ik moedig hem aan om bij een volgende gelegenheid in Brussel waarbij over dit onderwerp wordt gesproken, te bekijken of het niet wenselijk is om aanvullend rechtsontslag daarvoor in het rechtshulpverdrag of in een protocol op te nemen.

*N

De heer **Koekkoek** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn antwoorden. Ik ben het geheel eens met hetgeen de minister heeft gezegd over zijn inzet van aanstaande vrijdag in Brussel. De aangekondigde inzet op versterkte samenwerking van politie- en veiligheidsdiensten lijkt mij zeer urgent. De vraag is wel of Europol op dit moment voldoende is toegerust voor samenwerking met veiligheidsdiensten. Graag nog een reactie op dit punt.

Nogmaals onderstreep ik de benadering van de minister dat in Europees verband alleen naar harmonisatie moet worden gestreefd met het oog op een betere samenwerking tussen de lidstaten. Het vergezicht van de minister, het waar nodig streven naar een Uniestrafrecht, blijft dan over. Ik vraag de minister in de toelichting op zijn begroting voor het nieuwe jaar nog eens in te gaan op de mogelijkheden die hij ziet voor een Uniestrafrecht, waarin een Europees openbaar ministerie en een Europese uitvoerende politiedienst een rol zouden kunnen spelen.

Tot slot de discussie over artikel 8 EVRM en artikel 13 Grondwet. Wij zijn het eens over de betekenis van artikel 8 EVRM; het Hof in Straatsburg heeft daar een duidelijke uitleg van gegeven. De minister heeft gezegd dat hij niet geneigd is om verkeersgegevens onder de bescherming van artikel 13 te laten vallen, al heeft hij dat voorzichtig geformuleerd. Wij moeten evenwel constateren dat het huidige Wetboek van Strafvordering daar wel naar handelt. Ook het wetsvoorstel van vandaag over vordering van telecommunicatiegegevens handelt ernaar. De wet wijst dus aan wie verkeersgegevens mag vorderen. Zulks geldt ook voor de gebruikersgegevens. Welnu, dat is volledig in overeenstemming met artikel 13 van de Grondwet. Ik vraag de minister of het in ieder geval zo kan blijven dat de wet zich ook voor verkeersgegevens houdt aan artikel 13 Grondwet, zo lang als dat artikel blijft gelden. Wij zullen nog zien wat het nieuwe artikel behelst, maar nu heeft de minister hierover in ieder geval enkele geluiden uit deze Kamer gehoord.

*N

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Zoals in eerste termijn gezegd, is de VVD het eens met de voorstellen. Ik dacht af en toe dat de minister begreep dat de VVD hier erg veel kritiek op had, maar dat is dus niet het geval. De wetsvoorstellen zijn nodig ter bestrijding van de criminaliteit. Die bestrijding van de criminaliteit brengt een inbreuk op de privacy met zich; dat erkennen wij, dat valt niet te voorkomen, dat zij zo ten behoeve van het grotere doel van de bestrijding van georganiseerde criminaliteit en terroristische misdrijven.

Toch vraag ik de minister om nog eens goed te overwegen om jaarlijks een verslag te publiceren over zowel de uitkomsten van de vorderingen binnen de

telecom- als de financiële sector, zodat bekend wordt hoeveel bevragingen er zijn gedaan.

Er kan toch niet vrijelijk worden gevorderd voor gegevens terwijl er vervolgens weinig met die gegevens wordt gedaan? Hieraan zijn kosten verbonden. Die kosten worden natuurlijk ook door het ministerie van Justitie betaald, maar daarnaast maken de instellingen zelf ook kosten. Wij hadden een discussie over de vraag of het nu om 10.000 telecombevragingen ging of om 100.000. Het loopt in de honderdduizenden. Dan is het toch plezierig om te weten hoeveel vorderingen er zijn gedaan, welke kosten daarmee zijn gemoeid en wat de effectiviteit ervan is. Jaarlijks weten wij wel welke oplossingspercentages er zijn voor misdrijven. Ik denk dat wij ook hier nadere gegevens kunnen gebruiken. Ik wil de minister vragen, hieraan serieus aandacht te schenken.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Ook onze fracties danken de minister, met name voor zijn reacties en antwoorden op vragen die in eerste termijn zijn gesteld. De antwoorden waren veelal helder en afdoend. In tweede termijn wil ik op een tweetal punten terugkomen.

De minister heeft een beschouwing gegeven over de afweging tussen strafvordering en opsporing enerzijds en privacybescherming anderzijds. Hij heeft die tegenstelling vertaald in de tegenstelling tussen bescherming van en inbreuk op privacy. Hij heeft met ons erkend dat de kern van de privacy uit een aantal elementen bestaat die ik in eerste termijn heb genoemd. Onder de elementen die ik in eerste termijn heb genoemd, bevond zich behalve de woning ook de communicatie. Dat onderwerp houdt ons vandaag in het bijzonder bezig. Ik ben het eens met allen die hebben gesteld dat ook de verkeersgegevens als een integraal element onder artikel 8 van het EVRM vallen. De vraag was of verkeersgegevens ook worden beschermd door artikel 13 van de Grondwet dan wel door het nieuwe artikel 13 zullen worden beschermd.

Eigenlijk was het standpunt van de minister duidelijk. Ook verkeersgegevens worden beschermd, maar inhoud en verkeersgegevens behoeven niet altijd in gelijke mate te worden beschermd. Althans, niet beide naar de hoogste norm en in de hoogste vorm. Dat is ook wel verdedigbaar in het licht van de bestaande wetgeving. Het bestaande Wetboek van Strafrecht gaat er traditioneel van uit dat inhoud privacygevoeliger is dan gegevens over telecommunicatie. Op zichzelf lijkt die lijn mij niet onjuist. Bij een herformulering van artikel 13 van de Grondwet kan en mag dit tot uitdrukking worden gebracht. Als wij over privacy praten, praten wij volgens mij ook over communicatie.

Mijn andere punt betreft de kwestie van de niet-verdachte wiens gegevens kunnen worden opgevorderd. In zijn antwoord heeft de minister gezegd dat dit zowel gebruikersgegevens als verkeersgegevens kunnen zijn. Dat roept de vraag op of er wel enig verschil is tussen de verdachte en de niet-verdachte. Kunnen van beide categorieën dezelfde gegevens worden opgeëist? Mij lijkt de gelijkstelling niet voor de hand liggend. De beperking

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

van de persoonlijke levenssfeer van een verdachte lijkt mij eerder te rechtvaardigen dan de beperking van een niet-verdachte persoon. Dat verschil zal ook worden uitgedrukt in de categorieën gegevens die kunnen worden gevorderd. Wil de minister daaraan nog even aandacht schenken?

Onze fracties zullen het wetsvoorstel, evenals de andere wetsvoorstellen, volledig steunen.

*N

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Op het eerste punt dat ik wilde inbrengen, namelijk dat van de niet-verdachten, heeft de heer Holdijk zojuist precies de vraag gesteld die ik had willen stellen. Ik sluit mij er dan ook graag bij aan. Wat overblijft is de discussie die de heer Koekkoek met de minister heeft gehad. De vraag was of het wenselijk zou zijn om in artikel 13 van de Grondwet op te nemen dat ook de verkeersgegevens zijn beschermd. Ik ben het ermee eens dat in beide arresten die over artikel 8 EVRM gaan, een onderscheid wordt gemaakt tussen beide. Het hoeft niet dezelfde, zware bescherming te zijn. De minister is het ermee eens dat de zwaarste bescherming geldt als de verkeersgegevens zodanig convergeren dat geen redelijk onderscheid meer kan worden gemaakt tussen de verkeersgegevens en de inhoud. Dat lijkt mij prima. Artikel 13 van de Grondwet moet evenwel in overeenstemming zijn met artikel 8 van de Conventie en de jurisprudentie daarop. Alleen al daarom heeft de minister van Justitie de taak om zijn collega van Binnenlandse Zaken erop te wijzen dat hij zich aan artikel 8 heeft te houden. Het was mij overigens een genoegen om de grootmoedigheid van de Eerste Kamer te onderstrepen door de minister steeds te voorzien van de nodige jurisprudentie van het Hof, zowel in eerste als in tweede termijn.

*N

Minister **Donner**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de leden die ook in tweede termijn hun steun voor de verschillende wetsvoorstellen hebben benadrukt. Er bestond geen misverstand over de positie van de VVD-fractie. Ik neem de vragen van mevrouw Broekers altijd serieus. Ik kijk daarbij ernstig; dat is niet bedoeld als een antagonistische blik, maar als een geconcentreerde blik. De heer Van de Beeten verheugde mij inderdaad met de mededeling dat de inbreng over de overleveringswet er volgende week dinsdag zal zijn. Ik zal trachten om vervolgens op zo kort mogelijke termijn te antwoorden. Wij kunnen de wetsvoorstellen dan afronden. De heer Van de Beeten vroeg mij in tweede instantie om toch vooral eigenwijs te zijn. Dit sluit aan bij de eerdere oproep van de heer Kohnstamm in de Kamer om toch vooral niet te letten op wat in de andere Kamer wordt gezegd. Er zijn echter zekere grenzen aan wat je je kunt permitteren als minister. Ik heb uit de kranten begrepen dat vakkennis wat anders is dan politiek gevoel.

Ik ben gaarne bereid om te bezien of een regeling nodig is als wij praktijkervaring hebben met disciplinair optreden. Hoe verhouden eventuele reacties op inbreuken in de verschillende lidstaten zich? Wij richten een eerste

gemeenschappelijk onderzoeksteam op, samen met België, het Verenigd Koninkrijk en de Bondsrepubliek, ook al is de wetgeving nog niet geheel gereed, teneinde een begin van ervaring op dit terrein te verkrijgen.

De heer Koekkoek stemde in met mijn ontboezeming over de samenwerking op het terrein van de veiligheidsdiensten. Hij vroeg of Europol daarvoor op dit moment toegerust is. Het antwoord daarop is natuurlijk: nee. De rechtsbasis voor een dergelijke samenwerking in het kader van Europol is er nog niet. De vraag moet zijn of Europol in die situatie de meest geschikte instantie voor samenwerking is. Ik wees er al op dat aan de ene kant er de kwestie is van samenwerking tussen de veiligheidsdiensten en aan de andere kant de samenwerking tussen veiligheidsdiensten en politie. Als alles in Europol wordt samengevoegd, worden die twee elementen ook samengevoegd. Het zijn verschillende vragen. Ik neem de opmerkingen mee. Naar mijn gevoel zal er aanstaande vrijdag over worden gesproken. Ik hoop dat ik na deze discussie de Kamer niet meer de agenda van de JBZ-raad hoef over te leggen. Er zullen vermoedelijk geen verbindende besluiten aan de orde zijn. Derhalve neem ik aan dat ik met deze bespreking voldoende gemachtigd ben.

De heer Koekkoek vroeg mij bij de begroting nog eens in te gaan op de harmonisatie, met het oog op betere samenwerking. Hij vroeg welke perspectieven ik op dat punt zag. Ik doe dat liever niet bij de begroting. Die verschijnt midden in de periode van het Nederlandse voorzitterschap, op een moment dat wij over de IGC praten. De minister van Justitie moet dan geen standpunten in de begroting opnemen die mogelijk verwarring wekken in het buitenland. Een betere gelegenheid lijkt mij de bijeenkomst die de Kamer zelf organiseert op 2 en 3 september. Daarvoor ben ik ook uitgenodigd. In meer besloten kring kan ik daar mijn licht laten schijnen over de kansen op dat punt. Ik doe dat liever niet in de begroting.

De heer Koekkoek constateert dat het Wetboek van strafvordering de aanpak van verkeersgegevens behandelt alsof die onder artikel 13 van de Grondwet vielen. Ik ben dat met hem eens. Daarmee is echter nog niet gegeven dat zij onder artikel 13 vallen. Het is ook geen gegeven dat het als men daarnaar handelt ook logisch is om ze zonder meer onder artikel 13 te brengen.

De heer Jurgens zei dat dit als het onder artikel 8 EVRM valt onder artikel 13 van de Grondwet moet worden gebracht. Dat ben ik niet met hem eens. Als de naleving via het Wetboek van strafvordering gewaarborgd is, betekent dat nog niet dat ik een additionele waarborg moet geven via opneming in de Nederlandse Grondwet, te meer daar Nederlandse wetten getoetst kunnen worden aan die Grondwet. De verplichting van het EVRM houdt niet in dat ik de bescherming daarin een op een moet vertalen in de Nederlandse Grondwet.

De heer **Koekkoek** (CDA): Wij zijn het eens dat wij het niet eens zijn. Ik gun de minister zijn fictie. Wil hij in elk geval naar die fictie blijven handelen, namelijk dat wij doen alsof verkeersgegevens onder artikel 13 van de Grondwet vallen, bij het verder vorm geven aan onze wetgeving op het terrein van de strafvordering?

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Minister **Donner**: Die toezegging zou ik niet willen doen, omdat ik de regering dan bind, terwijl ik van mening ben dat het nog onduidelijk is of dit uit artikel 13 voortvloeit. De regering zal echter niet lichtvaardig ontwikkelingen op dit punt in gang zetten die een onvoldoende bescherming bieden. En dat is in wezen waar wij het over hebben. Ik zal de ontwikkelingen op dit punt moeten volgen om te zien wat er nou wel en niet kan. Waar wij het er evenwel al over eens zijn dat er een verschil in niveau van bescherming kan zijn en er geen ander niveau voor de bescherming van de verkeersgegevens is aangegeven dan het theoretische niveau waaraan volgens u voldaan moet worden, denk ik dat wij het hier in de praktijk steeds over eens zullen worden. Als dat niet gebeurt, vrees ik dat de betreffende wetsvoorstellen hier ook niet aanvaard worden.

Mevrouw Broekers heeft mij nog gevraagd om serieus aandacht te besteden aan de effectiviteit van de cijfers. Op zichzelf ben ik het met haar eens dat, waar deze zaak in gang gezet is, ...

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik wil het niet langer maken dan nodig is. Ik heb gevraagd om een jaarlijks verslag van de kosteneffectiviteit en het aantal bevestigingen.

Minister **Donner**: Ik zal bezien in hoeverre dat mogelijk is. Ik heb echter al aangegeven dat ik dan moet bekijken wat er mogelijk is binnen de grenzen van de registratie die wij plegen.

De heer Holdijk heeft nog gesteld dat communicatie valt onder de kern van privacy. Ik wil hier een kanttekening bij plaatsen. Communicatie houdt altijd in dat ik mijn eigen privacy doorbreek met een ander. Communicatie die wij hier in de Kamer hebben, valt duidelijk niet onder een van ons beider privacy noch onder die van ons beiden. Wat wij eventueel binnenskamers bespreken, behoort in dat opzicht een grotere bescherming dan wat op straat of in een restaurant besproken wordt. Derhalve is niet de communicatie bepalend of het behoort tot de kern van de privacy, maar de plaats waar die communicatie plaatsvindt. Dat betekent ook dat de privacy bijvoorbeeld wel beschermd is tegenover derden die niet betrokken waren bij de communicatie, maar die deze afgeluisterd hebben en daar publiciteit aan geven. Dat is namelijk een inbreuk op de privacy. Als mijn gesprekspartner daar echter inbreuk op maakt, dan geldt het aloude beginsel dat ik mijn vertrouwen moet vinden waar ik het gelaten heb. Dat levert dus geen inbreuk op de privacy op. Ik denk dan ook dat de stelling dat communicatie behoort tot de kern van de privacy, niet zonder meer onderschreven kan worden.

De heer Holdijk heeft ook gevraagd of er een verschil is tussen verdachten en niet-verdachten. Het verschil zit hem in de afweging tussen het onderzoeksbelang en de belangen van de burger. Bij de verdachte zal die afweging eerder uitvallen in het voordeel van de opsporing en bij een niet-verdachte eerder in het voordeel van de burger. Een onderscheid in categorieën gegevens is daarentegen niet gewenst. Het kan nodig zijn om ook de verkeersgegevens van de niet-verdachte te vorderen. Als wij daar weer een onderscheid in

aanbrengen, dan gaan wij te veel verschillen aanbrengen in het wetsvoorstel. Volgens mij moet dit eerder voorwerp van de afweging zijn. Dit is ook een antwoord op de vraag van de heer Jurgens hierover.

De heer Jurgens meent dat bij convergentie de zwaarste bescherming moet gelden. Ik heb aangegeven dat dat een tendens is die nu inderdaad in het Wetboek van Strafrecht en Strafvordering zit. Of dat punt onder alle omstandigheden geldt weet ik niet, omdat de geheime boodschap die ik uitschreeuw niet per definitie wordt beschermd door het geheim en een strafrechtelijke reactie oproept tegenover degenen die daarvan gebruik maken. Ik heb vooralsnog niet de intentie hiervan af te wijken. We zullen moeten bezien, hoe dat in de toekomst vorm moet worden gegeven. Op zijn vragen over de artikelen 8 en 13 heb ik gereageerd: daarbij kunnen andere overwegingen een rol spelen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Deze wetsvoorstellen worden zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 15.39 uur tot 15.50 uur geschorst.

*B
!Onderwijs, Cultuur en Wetenschap!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2004 (29200-VIII).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Mevrouw **Van der Laan**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor haar inbreng. Ik feliciteer mevrouw Witteman met haar maidenspeech.

Voorzitter, ik heb een geschenk voor uw Kamer. Gelet op de enorme behoefte van de Kamer soms een naslagwerk te raadplegen waarmee het debat kan worden verlevendigd en van een grotere culturele waarde kan worden voorzien, heb ik de tijd tussen de eerste termijn van de Kamer en mijn antwoord gebruikt voor de aanschaf van de verzamelde werken van de Nederlandse poëzie, of te wel "de dikke Komrij". De Kamer kan die wellicht nog tijdens dit debat gebruiken, maar anders wellicht in volgende debatten. Ik stel me voor dat dit het eerste exemplaar is van die fantastische culturele bibliotheek, waarvan ik begreep dat de Kamer die graag wil vullen.

De **voorzitter**: De Kamer dankt de staatssecretaris van harte voor dit geschenk.

**

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Ik wil daar graag bij aansluiten, voorzitter. Ik wil ook direct een voorstel doen over waar wij die boeken moeten neerzetten. In de bibliotheek staan ongelooflijk veel juridische boeken. Het zou een enorme aanvulling zijn als deze boeken ook op die plek terechtkomen, ook ter verstrooiing. Namens mijn collega's dank ik de staatssecretaris van harte.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Graag gedaan.

Daarmee kom ik op de kern van de zaak, namelijk cultuur en de waarde van cultuur. Mevrouw Witteman heeft daarover een gloedvol betoog gehouden. Ik begreep uit de reacties van de andere leden dat zij daardoor zijn uitgedaagd en ook hun accenten hebben willen leggen. Ik ga eerst in op de drie grotere thema's die in eerste termijn naar voren zijn gekomen.

Ik begin met de waarde van cultuur, zowel de financiële waarde, gelet op de bezuinigingen, als de intrinsieke waarde. Ik kreeg op dat punt overigens het gevoel dat mevrouw Witteman mij onderschatte. Ik heb de rode draad van cultuur echter altijd heel duidelijk aangegeven. Het komt ook naar voren in de beleidsbrief Meer dan de som. Die rode draad is dat cultuur geen kostenpost is, maar een investering. Dat is ook de basis van het thema cultuur en economie. De heer Woldring sprak in dat kader over de Cultuurnota 2005-2007, maar het gaat om de beleidsbrief cultuur 2004-2007. De Cultuurnota komt dit jaar.

Cultuur is een belangrijk element, zo niet het belangrijkste element in de samenleving, of wij dat nu merken of niet en of dat nu gebeurt in de vorm van toneel of beeldende kunst. Cultuur is niet iets dat je moet verdedigen of dat je moet voorzien. Cultuur is er, of dat je nu vorm geeft door het mecenaat van een paar eeuwen geleden, of door een meer nadrukkelijke rol van de overheid. Cultuur is van alle tijden. Het is er gewoon.

Daarmee kom ik op de rode draad van de beleidsbrief Meer dan de som. Er is gevraagd wat ik bedoel met cultureel zelfbewustzijn. Voor mij is dat niet zo maar een theemaatje in de brief of in het cultuurbeleid. Het is voor mij de rode draad, waarlangs je heel veel kunt toetsen om te zien wat iets bijdraagt aan het culturele zelfbewustzijn van deze samenleving. In die zin kun je het ook omdraaien. De cultuur heeft geen verantwoordelijkheid voor de maatschappij. Natuurlijk vervult de cultuur een belangrijke factor in de maatschappij, maar de maatschappij draagt cultuur met zich. Wij zijn ons daarvan misschien te weinig bewust. In de beleidsbrief geven wij aan dat wij ervoor willen zorgen dat de maatschappij meer dan nu wordt doordrongen van het belang van cultuur en dat de maatschappij cultuur ziet als een vanzelfsprekend onderdeel van de algemene ontwikkeling van mens, kind en van iedereen die in de maatschappij fungeert. Op die manier kunnen wij voorkomen dat in de toekomst mensen of partijen cultuur gaan zien als een kostenpost. Daar houd ik mij verre van, al kost cultuur wel geld. Daar kom ik op terug. In het kader van de rode draad en cultureel zelfbewustzijn is een vraag gesteld over de positie van de nieuwe

Nederlanders. Ik begrijp dat heel goed. Ik ben zelf heel erg met die vraag bezig geweest.

Diversiteit is een zeer actueel thema in een heel ander kader. Laten wij het brede en het smalle cultuurbegrip niet door elkaar halen. Je hebt het smalle cultuurbegrip in de zin van theater, toneel en beeldende kunst en je hebt het bredere cultuurbegrip. Ik ga niet over het brede cultuurbegrip in Nederland. De cultuur van Nederland is niet mijn verantwoordelijkheid, voor zover je in dat verband kunt spreken van verantwoordelijkheid. Cultuur dragen wij allemaal en de cultuur zijn wij ook allemaal. De cultuur is breder dan alleen de cultuur die wij subsidiëren. Dat onderscheid wil ik wel maken. Je hebt in Nederland gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde kunst of cultuur.

De kern van het diversiteitsbeleid in relatie tot cultuur is dat wij met respect en met cultureel zelfbewustzijn met die vraagstukken omgaan. Dat betekent niet dat je de ene cultuur boven de andere plaatst. Dat kan niet met cultuur, omdat cultuur autonoom is. Dat betekent wel dat nieuwe Nederlanders in de gelegenheid gesteld moeten worden of, liever nog, gestimuleerd moeten worden om kennis te nemen van uitingen van het smallere cultuurbegrip. Vooral het culturele erfgoed kan daarin een boeiende rol vervullen. Zij moeten daarmee geconfronteerd worden en van daaruit ook begrijpen waar de gewoontes in de Nederlandse samenleving uit voortkomen. Wij moeten niet onderschatten in hoeverre wij door de Franse Revolutie zijn beïnvloed of door Engelse puriteinse fases die men daar weer heeft meegemaakt. Wij dragen nog steeds een Europese cultuur mee en dat onderschatten wij wel eens. De Nederlandse cultuur is in de afgelopen eeuwen geen eiland geweest in het Europese veld en wij worden nog steeds beïnvloed door allerlei landen. Overigens vind ik dat prima. Het is van alle tijden en van alle eeuwen.

Zo zie ik ook het diversiteitsbeleid. Cultuur moet een volwaardige positie krijgen als fenomeen in de samenleving. Daar hoort bij dat nieuwe Nederlanders een plaats krijgen in de besturen. De vraag was of dit een oplossing was voor dat probleem. Ook is gevraagd waarom ik de 2%-regeling afschaf. Het afschaffen daarvan heeft niets te maken met de vraag of ik dat belangrijk vind. Integendeel, ik vind dat ontzettend belangrijk. Ik vind het niet goed om alle kunstinstellingen keurig een paragraaf diversiteitsbeleid te laten schrijven, omdat ze dan hun geld krijgen, om dan na vier jaar te constateren dat het niet echt effectief was. Het moet van binnenuit komen. De instellingen moeten graag willen. Zij moeten graag willen ontvangen van andere culturen en zij moeten onze eigen cultuur aan anderen willen geven. Het gaat ook om de verrijking die andere culturen kunnen brengen. Zo zie ik het diversiteitsbeleid. Integratie en de diversiteit van culturen is geen polarisatie. Je moet uitgaan van de kracht van je eigen cultuur en de kracht van andermans cultuur en met respect met elkaars cultuur omgaan.

In dat verband is gesproken over de afstand die ik neem van de heer Van der Ploeg. Ik kom nog even terug op de 2%-regeling. De methode van de 2%-regeling werkt dus niet, maar het diversiteitsbeleid is wel belangrijk. Ik vind de besturen daarin erg belangrijk. Wij weten allemaal dat onze beelden van de samenleving worden gevoed door de netwerken die wij om ons heen hebben. Als je in het

verleden blanke autochtone netwerken hebt opgebouwd met dezelfde denkpatronen, dan vind ik dat jammer. Als ik praat over diversiteit, dan praat ik over jong en oud, vrouw en man, allochtoon en autochtoon. Ik vind het belangrijk voor het cultuurbeleid dat de invloeden op de cultuuruitingen en de kunstontwikkelingen zo divers mogelijk zijn. Ik vind het van belang dat je de diversiteit al in de top van de culturele instellingen, in de besturen, vormgeeft in de personele zin. Wij weten allemaal dat netwerken ontzettend belangrijk zijn voor alles wat er gebeurt in deze samenleving. Wij zijn een netwerksamenleving. Dat betekent dat allochtonen die een visie hebben op de culturele wereld en op de kunsten de ruimte moeten krijgen om invloed te hebben op die culturele instellingen. Wij kunnen veel doen, maar zolang de beslissers in die sector weinig gevoel hebben bij die manier van denken zullen wij een groot deel van de potentie op dat gebied missen.

Ik blijf er dus vierkant achter staan dat dit een heel belangrijke drager is van een meer diverse ontwikkeling in het kunstbeleid.

Daarnaast is de vraag gesteld hoe de geografische spreiding zich verhoudt tot de waarde en de kwaliteit van cultuur.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik heb het nog niet helemaal goed begrepen. Ik heb niet van u gehoord dat cultureel zelfbewustzijn voor de niet uit Nederland afkomstige Nederlander betekent, dat deze zich van zijn eigen cultuur bewust kan zijn en tegelijkertijd kennis moet nemen van het cultureel erfgoed, waardoor sociale cohesie kan ontstaan. Ik heb u dat niet horen zeggen, terwijl ik het tussen de woorden door wél vermoed.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het lijkt mij nu wel belangrijk dat wij het begrip "cultuur" met elkaar definiëren. Ik heb het over cultuur in termen van kunst en in dat verband hebt u mij goed begrepen, in die zin dat ik de interkunstzinnige verrijking van de verschillende culturen, groepen en achtergronden positief vindt. Daarbij maakt het niet uit of het gaat om Marokkaanse of Turkse verrijking, dan wel Amerikaanse, Zuid-Afrikaanse of Russische; wij moeten ons niet altijd zo fixeren op probleemgroepen. Juist het bewustzijn van onze nieuwe Nederlanders die de kunstzinnige kant van hun culturen met zich brengen, zou een waardevolle verrijking kunnen zijn van ons cultuurbeleid en onze culturele ontwikkelingen. Het gaat mij dus nu om het smalle cultuurbegrip. Ik begeef mij niet op het veld van de bredere vraagstukken van interculturele ontwikkelingen in het bredere verband van integratie.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Is dat omdat u zich daar niet aan wilt branden? Of is dat omdat u daar nog geen idee over hebt?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het lijkt mij beter om over dat bredere thema met mevrouw Verdonk te debatteren.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Daar zit dus wel een probleemgebied.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Dat is een thema waar buitengemeen boeiende en belangrijke discussies over gevoerd kunnen worden, en waar het smalle cultuurbegrip zeker een rol in vervult. Daar heb ik over geschreven in mijn beleidsnota en daar wil ik graag met de Kamer over discussiëren. Het zou buiten dat terrein gaan als wij nu het bredere dossier van integratie en de multiculturele samenleving gaan behandelen. Daar voel ik mij ook minder in thuis en ik wil ook graag de ruimte laten aan mevrouw Verdonk.

De heer **Woldring** (CDA): Het gaat naar mijn indruk om kunstuitingen die in verschillende gremia van onze samenleving naar voren komen. In die zin wordt in uw nota over diversiteit en over integratie gesproken. Dat heeft niets met de portefeuille van mevrouw Verdonk te maken, maar alles met de uwe. Daar heb ik vragen over gesteld en daar zult u nog aan toekomen, naar ik aanneem.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik kan er nu direct op ingaan. Interculturele verrijking op kunstzinnig gebied kan een bijdrage leveren aan het integratieproces. Ik vind niet - ik zeg dat ook zeer consistent in mijn nota -- dat cultuur de verantwoordelijkheid heeft om voor integratie te zorgen, maar cultuur is wel een element in het maatschappelijk bewustzijn. Ik keer dus niet alsnog weer terug naar het vroegere beleid, dat ervan uitging dat cultuur een rol moet vervullen in het integratiebeleid. Ik zeg wel dat het een factor is die ik zeker niet ontken en waarbij ik het ook belangrijk vind dat die een zinvolle bijdrage levert aan een interculturele verrijking op het kunstzinnige vlak. Natuurlijk kan die ook een bijdrage leveren aan de integratie in onze samenleving.

De heer **Woldring** (CDA): Of dat in uw stukken consistent naar voren komt, is nu juist de vraag. Dat moet uit argumenten blijken, niet uit de stelling. U spreekt over een multiculturele paradox, terwijl vervolgens die paradox eigenlijk wordt ontkend. Mijn opmerking is dan, dat uit uw beleid moet blijken dat die paradox kan worden overwonnen. Daar hebben wij argumenten voor nodig.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik denk dat de paradox waar het het kunstveld en het culturele veld betreft, kan worden overwonnen. Overwonnen zou overigens in dat verband niet mijn woordkeuze zijn. In het debat rondom de diversiteit vind ik het belangrijk dat culturen niet tegenover elkaar, maar in een verrijkend perspectief bij elkaar worden geplaatst. Juist vanuit het culturele veld heb je de mogelijkheid om zonder (maatschappelijke) waardeoordelen met elkaar in dialoog te zijn. Ik denk dat dit de toegevoegde waarde is van het fenomeen: de interculturele verrijking via de kunst en cultuur. Voor mij is het in de cultuurwereld geen paradox, maar een verrijkend, elkaar versterkend en ruimtegevend element.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik wil de staatssecretaris daarin wel bijvallen. Wij vergeten in deze discussie namelijk dat cultuur, culturele identiteit niet een statisch gegeven is. In de ontmoeting met andere culturen veranderen wij zelf. Ik heb veel met zwarte acteurs gewerkt en weet dan ook uit ervaring dat je elkaar juist

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

door samen te werken in het kunstwerk, in dit geval een voorstelling, een stapje verder brengt naar een andere weg, naar een nieuwe culturele identiteit van beide partijen. In die zin kom je tot die sociale cohesie. Wij vergeten dus dat wij zelf ook veranderen door de ontmoeting met de ander. Dat is een belangrijk gegeven.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Met dat laatste kan ik volledig instemmen.

Ik kom nu tot een aantal andere elementen die regelmatig aan de orde kwamen. Mevrouw Witteman sprak over de geografische spreiding in relatie tot de kwaliteit en de prioritering die dat met zich brengt. Ik vind het heel belangrijk om hier te melden dat de Raad voor Cultuur de mate van kwaliteit bepaalt. Ook in wat ik noem de stedelijke dynamiek moeten twee dingen worden onderscheiden. De regionale spreiding is een vaste waarde in het cultuurbeleid. Het kan niet zo zijn dat de cultuur zich concentreert in één gebied in Nederland. Het is belangrijk dat alle mensen in Nederland in aanraking komen met een fatsoenlijk niveau van kunst en cultuur. De geografische spreiding ziet ook daarop. Dat neemt niet weg dat ik bij het accent dat ik heb gelegd in mijn beleid op regionale spreiding ook in de gesprekken met lokale en regionale bestuurders nadrukkelijk heb aangegeven dat kwaliteit voorop blijft staan. Eerst komt de kwaliteit en dan de afweging over waaraan prioriteit wordt gegeven.

Mevrouw Witteman vroeg: u gaat het toch niet beperken tot mode? Daarover hebben wij het niet, want dat betreft de stedelijke dynamiek. Wil je de kwaliteit waarborgen en investeringen zinvol doen, dan kun je het je juist met regionale spreiding niet permitteren dat in elke grotere stad in Nederland alles op een heel hoog niveau is. Dat kan niet, want ook de investeringsmogelijkheden van gemeenten en provincies zijn beperkt. Wij hebben zo'n klein landje. Je kunt zo'n beetje in anderhalf uur van de ene kant naar de andere kant. Ik zeg dan ook: laten wij met elkaar goed afstemmen dat steden die vlakbij elkaar liggen zich niet allebei op hetzelfde gaan concentreren. Dat vind ik zonde, want dan investeer je enorm veel in kwaliteit, maar als je het een beetje goed met elkaar afstemt, kun je investeren in bepaalde prioriteiten, ook al betekent dit dat men een half uur langer in de auto of de trein, liefst het laatste natuurlijk, moet zitten. Als ik roep "Arnhem is een modestad" dan betekent dit niet dat ik zeg: haal het geld maar weg bij de theaters; natuurlijk niet. Arnhem mag er heel trots op zijn dat het een modestad is. Stel dat Nijmegen voorstelt om ook modestad te worden, dan zeg ik in het overleg met landsdeel Oost dat dit niet aan de orde is. Daarover heb ik het.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Het gaat dus om de nieuwe ontwikkelingen. U gaat niet iets weghalen. Arnhem moet zich maar om mode concentreren, staat er letterlijk in een van uw interviews. Ik kan die uitspraak beschouwen als een vrije interpretatie van de journalist?

Staatssecretaris **Van der Laan**: U weet dat interviews niet altijd letterlijk weergegeven teksten bevatten. In dat interview heb ik gezegd dat het erom gaat dat je prioriteert. Enschede wil muziekstad zijn, hartstikke mooi. Arnhem wil graag modestad zijn. Dat vind ik goed. Als men praat

over ondersteuning door het Rijk voor die ambitie, dan verwacht ik van de stad zelf dat die duidelijke keuzes maakt, niet alleen maar om geld vraagt, maar daarbij een visie heeft. Het moet goed verspreid worden over Nederland. Daarmede kunnen profilering en stedelijke dynamiek worden gecreëerd.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Als bijvoorbeeld studenten in Utrecht een spannende modegroep oprichten en zij voelen zich daar thuis, hebben daar hun publiek en afnemers, wat zegt u dan?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het rijk, de provincies en de gemeenten hebben op dit punt verschillende verantwoordelijkheden. Van mij mag Utrecht modestad worden, maar ik ben niet verplicht om dat streven te ondersteunen. Vanuit de rijksverantwoordelijkheid vraag ik om heldere keuzes van steden. Daarover heb ik uitermate boeiende bestuurlijke overleggen met gemeenten en regio's. Ik wil daarbij het totale Nederlandse beeld in perspectief hebben. Het argument dat het zulke leuke mensen zijn die goed bezig zijn, is dan niet voldoende. Er moet echt een visie van een gemeente of regio achter zitten.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): In een van uw beleidsstukken las ik dat u een bepaalde instelling wilt handhaven -- ook al gaat het wat minder -- als stopzetten van de subsidie nadelig is voor de culturele infrastructuur in de desbetreffende regio. Daarop sloeg mijn opmerking.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Gezien de financiële situatie van dit moment acht ik de kans groot dat er te veel kwaliteit voor de beschikbare middelen is. In financieel moeilijke tijden is het moeilijk afwegen tussen ambitieuze instellingen van dezelfde kwaliteit. Ik verwacht niet dat ik in een situatie terecht kom waarin ik moet overgaan tot toewijzing terwijl er gebrek aan kwaliteit is. Het kwaliteitsoordeel van de Raad voor Cultuur stel ik niet ter discussie. Als het oordeel volstrekt negatief is -- als er dus sprake is van een hopeloos geval -- heb je als staatssecretaris een duidelijke positie. In twijfelgevallen ga je het culturele klimaat in de desbetreffende stad of regio meewegen. Dan is de vraag aan de orde of het culturele klimaat wordt afgebroken als met een bepaalde voorziening wordt gestopt. Daarover ga je dan in gesprek met het betreffende provincie- of gemeentebestuur. Bij een hoge kwaliteit hoort altijd geld en het streven naar kwaliteit blijft bovenaan staan. Om een vicieuze cirkel te doorbreken, kan je natuurlijk een instelling nog één keer de kans geven om de kwaliteit op een hoger niveau te tillen. Als dat niet lukt, houdt het op.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Ik ondersteun de staatssecretaris van harte in haar opmerking over het regionale beleid. Niet overal kunnen alle bloemen bloeien. Overweegt zij in dat kader ook nog om de subsidiestromen van rijk, provincie en gemeente wat meer te differentiëren? Er kan toch veel meer worden overgelaten aan provincies en gemeenten waarbij het rijk alleen de top voor zijn rekening neemt? Voor instellingen is het soms heel lastig om drie subsidiënten te hebben.

De heer **Schouw** (D66): Ook ik steun de lijn van de staatssecretaris als het gaat om de regionale spreiding. Mij is echter niet duidelijk of ook de PvdA-fractie deze lijn steunt. Misschien hoor ik dat nog in tweede termijn.

Staatssecretaris **Van der Laan**: De verhouding tussen rijk, provincies en gemeenten is altijd een ingewikkelde. Als ik minder doe, worden provincies en gemeenten boos, omdat zij dan meer moeten doen. Dat is ook zo, maar als zij minder doen, komt de druk op mij te liggen. Het is eigenlijk een permanente dans om de bestedingen en investeringen waarover wij met elkaar in bespreking zijn. In de eerste maanden heb ik ook de nodige kritische vragen gesteld. Hoe werkt dat nu, is dat nu wel zo effectief, kunnen wij dat niet wat ontbureaucratiseren, hoe kunnen wij die drie partijen zo goed mogelijk in balans brengen? Ik deze procedure van de Cultuurnota zal ik dat gaan ervaren. In de bestuurlijke wegging en ook in die van de Raad voor cultuur is het begrip "landelijke betekenis" opgenomen en dat heeft een iets andere klank en betekenis dan landelijk belang. Dat begrip zal dragend zijn voor de afweging en de prioritering op het niveau van het rijk. Bij de bepaling of iets van landelijke betekenis is of niet, is er altijd een grijs gebied. Een bepaald voorzieningenniveau in een stad voor de regio heeft ook landelijke betekenis. Het is een lastig dilemma, maar het spreekt vanzelf dat ik bij de evaluatie die vraag heel nadrukkelijk wil stellen en wil proberen te beantwoorden. Is er aanleiding om op dat punt iets te veranderen, is het inherent aan het systeem dat wij hebben, kan het dus niet anders en moeten wij maar accepteren dat het zo werkt? Die vragen stel ik mij wel, maar wil en kan ik nog niet beantwoorden omdat wij de procedure nog hebben te gaan.

De wethouders van cultuur spreek ik heel veel en mijn ervaring is dat zij zeer betrokken zijn bij hun culturele aanbod. In veel steden worden enorme investeringen in de culturele infrastructuur gedaan, zoals in Enschede waar een fantastisch muziekcentrum komt. Grotere steden zijn zich heel goed bewust van het belang van cultuur in het economische klimaat en de maatschappelijke dynamiek van hun eigen stad en dan ook zeer bewust van het belang van culturele investeringen. Zij zien eveneens dat die stedelijke dynamiek en het prioriteren de weg is waarlangs zij met hun beperkte middelen toch een goed cultureel klimaat in stand kunnen houden en in sommige gevallen er zelfs nog een extra impuls aan kunnen geven.

Verschillende sprekers hebben vragen gesteld over het culturele erfgoed. Ik begrijp dat de Kamer verheugd is dat daarin wordt geïnvesteerd. In dit verband lijkt het mij leuk u te zeggen dat ik enkele maanden geleden in het Openluchtmuseum de Molukse barak heb geopend. Ik vind dat een mooi voorbeeld van respect voor andermans cultuur, voor een beleving die zo verbonden is met hun cultuur en de onze, gelet op hun komst hier in het begin van de vijftiger jaren. Daar bestond in de Nederlandse samenleving eigenlijk heel weinig belangstelling voor. Op initiatief van het museum en in combinatie met particulier initiatief is daar waanzinnig veel energie in gestoken om die geschiedenis van zo kort

geleden een goede plaats in onze cultuurhistorisch erfgoed te geven. Ik was daar ook niet voor niets bij, want ik vond dat een heel goed initiatief om elkaars cultuur en geschiedenis te beleven.

De heer Van Middelkoop heeft het gevoelige punt aan de orde gesteld van de politieke verantwoordelijkheid. Ik zal daar niet uitgebreid op ingaan, maar voel mij uitgedaagd genoeg om er wel iets over te zeggen. Natuurlijk hebben ik en de Kamer onze eigen verantwoordelijkheden voor onze beleidskeuzes en prioriteringen voor cultuur. Ik blijf echter af van een beoordeling van de kwaliteit op instellingsniveau. Als de Raad iets een "8" waard vindt, dan is dat voor mij als staatssecretaris ook een "8", en geen "7". Uit de discussies over de verschillende cultuurnota's blijkt dat leden van de Kamers soms een betrokkenheid hebben bij een bepaalde instelling, waaruit een bepaald politiek oordeel volgt. Het blijft aan de Kamer om dergelijke keuzes te maken, maar als staatssecretaris houd ik me daar verre van, het oordeel van de Raad is voor mij een gegeven. Dat neemt echter niet weg dat mijn bestuurlijke afwegingen hiervan kunnen afwijken. Dit wilde ik toch even helder hebben gemaakt.

Ik ga nu in op de specifieke vragen. De heer Woldring vroeg of ik kon aangeven wat voor mij de vaste waarden van het cultuurbeleid zijn. Sinds jaar en dag zijn dat een hoogwaardig cultureel aanbod, dat pluriform is en gespreid over zowel sociale als regionale kenmerken. Ik heb geen aanleiding gevonden om die te veranderen. Dat zijn onze vaste waarden, die ook een bestuurlijk gewicht hebben. Ook stelde een aantal leden, net zoals in het debat in de Tweede Kamer van 23 november jongstleden, vragen naar concrete initiatieven. Over enkele weken zal ik een overzicht maken van alle concrete initiatieven die voortvloeien uit de beleidsbrief Meer dan de som. Die brief gaat volgende week de deur uit en zal ik ook aan de Eerste Kamer doen toekomen. Daarin komen alle concrete activiteiten aan bod, variërend van cultuur en economie tot diversiteit en dergelijke.

De heer Van der Lans stemde verder in met mijn accent op kenniseconomie en het ruimere cultuurbegrip, het in een breder maatschappelijk kader plaatsen van cultuur als verbindend element. Hij vroeg of ik afrekenbaar ben op de resultaten. Nu moet gezegd dat de meetbaarheid van het Nederlandse cultureel zelfbewustzijn een ietwat lastige zaak is. Waarschijnlijk heeft een dergelijke beweging nog enkele jaren nodig, maar ik zal niet met statistieken kunnen staven dat over drie jaar het cultureel zelfbewustzijn met factor zoveel is vergroot. Ik ben dus bang dat ik daarop op die manier niet kan worden afgerekend. Wel is belangrijk dat ik over drie jaar met concrete zaken wil aantonen welke initiatieven ik heb genomen. Over drie jaar zal ik uitgebreid kunnen vertellen welke accenten ik heb gelegd, welke initiatieven ik heb genomen en welke debatten ik heb geopend, die door anderen zijn opgepikt en die daardoor effect hebben gesorteerd. Exacte meting is dus niet mogelijk, maar ik zal wel proberen om het vergrote culturele zelfbewustzijn zo concreet mogelijk te maken.

De heer Van der Lans vroeg verder waarom ik, in zijn woorden, zo "gretig" was om afstand te nemen van het beleid van staatssecretaris Van der Ploeg. Welnu, dit had niet zozeer met gretigheid te maken, maar wel met het feit

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

dat er een nieuwe fase is aangebroken. Ik heb mij nooit negatief uitgelaten over zijn inzet; integendeel, ik was daar zeer positief over. Hij heeft namelijk een aantal dingen laten gebeuren: hij heeft gezorgd voor een soort losschudden van het culturele veld en het aan de orde stellen van een aantal nieuwe thema's, wat daarvoor niet gebeurde. Dat waardeer ik. Ik borduur nu voort op dat losschudden -- jongeren, allochtonen, maatschappelijk bewust, "de luiken open".

Daar maak ik zelfs dankbaar gebruik van. Ik constateer dat ik eigenlijk voor een nieuwe fase sta. Het losschudden is nu gebeurd; nu gaan wij met een ander perspectief aan de slag. Wij gaan dat "geontbureaucratiseerd" doen. Ik heb de effectiviteit van de 2%-regeling onvoldoende kunnen zien. Er zijn andere mogelijkheden en instrumenten om dit te bevorderen. Nogmaals, ik neem geen afstand van de heer Van der Ploeg, maar ik leg wel een ander accent. Ik bouw voor een deel voort op zijn vroegere beleid en voor een deel leg ik nadrukkelijk een eigen accent.

De heer **Woldring** (CDA): U stelt het mooier voor dan het in uw beleidsbrief staat. Daarin hebt u gezegd dat de 2%-regeling niet werkte. Ik vind het prima dat u het in een ander kader plaatst door te zeggen dat u de vruchten plukt van dat beleid en dat het een zeker effect heeft gehad, maar dat u er verder niet mee kunt werken. Dat is een andere toonzetting en een ander kader dan wat u nu zegt. In uw beleidsnota komen de woorden "het werkte niet" voor.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik maak onderscheid tussen het belang van het onderwerp en het gekozen instrument. Ik neem nadrukkelijk geen afstand van het belang van het onderwerp; ik borduur daar zelfs op voort. Ik heb helaas moeten constateren dat de effectiviteit van het instrument dat de heer Van der Ploeg vier jaar geleden heeft ingezet, niet in prachtige, tastbare statistieken is aan te tonen. Uit gesprekken met de sector heb ik gehoord dat gewoon wordt opgeschreven wat gedaan moest worden. Een groeiend aantal instellingen dat met diversiteit bezig is, laat weten geen 2%-regeling nodig te hebben. Zij zeggen dat het van binnenuit moet komen. De 2%-regeling is de vorige keer tot op bepaalde hoogte effectief geweest. Zij heeft in ieder geval als thematiek haar effectiviteit gehad. Ik zet vraagtekens bij de uitwerking, althans bij de vraag of alle middelen even zinvol zijn besteed. Ook in de brief heb ik daar inderdaad vraagtekens bij gezet. Ik ben op zoek naar een manier om datzelfde thema met andere instrumenten en met een andere focus te ondersteunen. Ik kan mij voorstellen dat het even verwarrend was.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Ik kan dat goed volgen. Het instrument dat iedereen aan de 2%-norm moet voldoen, werkt kennelijk niet. Het risico als het allemaal van onderen moet komen, is dat het ook niet meer kan worden gemeten. Die 2%-norm was duidelijk: daaraan moest je voldoen. Gaat u daar iets anders tegenoverstellen? Hoe kunt u over drie jaar zeggen dat u nog steeds met dezelfde intentie bezig bent omdat u ziet dat het veld in beweging is? Dan moet er toch achteraf iets kunnen worden onderzocht, gekwantificeerd of gemonitord? Ik geef toe dat het allemaal verschrikkelijke termen zijn. Gaat

u dat volgen? Het is natuurlijk heel gemakkelijk om te zeggen dat het uit het veld zelf moet komen. Dat zou ik ook zeggen als ik "het veld" was, want ik houd helemaal niet van verplichtingen uit Den Haag. Welke druk kunt u uitoefenen? Het is natuurlijk wel belangrijk dat die beweging doorzet. Het doet er niet toe of dat nu via een 2%-norm gebeurt of op een andere manier, als het maar gebeurt. Die druk moet er blijven.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Zowel in de uitgangspuntenbrief als in de brief Meer dan de som heb ik geen dwangstrategie gehanteerd, maar een verleidingsstrategie. In de adviesaanvraag aan de Raad voor Cultuur heb ik aangegeven dat plannen op het terrein van diversiteit in het bijzonder aandacht behoeven en dat de kwaliteit ervan dienovereenkomstig moet worden gewaardeerd door de Raad van Cultuur. Dat was een bewust gekozen formulering om te stimuleren dat instellingen een zinvol en kwalitatief goed diversiteitsbeleid opzetten. Daarmee kan straks in de toetsing van de plannen en het oordeel van de Raad van Cultuur extra aandacht worden besteed aan de financiële middelen die daarvoor nodig zijn. Ik heb in de uitgangspuntenbrief gezegd dat ik nu rust wil in het dossier, maar ik heb een uitzondering gemaakt voor diversiteit. Ik heb gezegd dat ik dat onderwerp in het bijzonder waardeer. Ik heb mondeling in de Tweede Kamer laten weten dat, als de kwaliteit van de plannen daartoe aanleiding geeft, ik overweeg om de 4 mln euro die daarvoor vroeger beschikbaar was te laten terugkomen, maar dan voor de kwaliteitsvolle plannen en onderdelen. Er wordt extra aandacht aan besteed. Dat neemt niet weg dat ook in de adviesaanvraag aan de Raad voor cultuur uitgebreid op dit punt is ingegaan. Dit is verhoudingsgewijs een van de weinige thema's waarop ik stuur.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik maak een filosofische opmerking. Ik wil het niet hebben over 2% en dat soort gedoe. Ik kijk even naar de geschiedenis. In de jaren tachtig waren vrouwen in de mode. Zij werden erkend als minderheidsgroep. Ik behoorde daartoe zelf. Ik heb daar veel plezier van gehad. Er stroomde veel subsidiegeld naar mij toe. Anders had ik hier ook niet gestaan. Daarna was het afgelopen en kwamen er andere groepen in de mode. In 1992, 1993 en 1994 kwamen de allochtonen in beeld. Ook zij zijn een tijdje in de mode geweest. Zij bloeiden en groeiden. Zij kregen allerlei subsidies. De positie van de vrouwen kalfde af. Er was geen vrouw meer te zien in de artistieke leiding. Zij zijn allemaal verdwenen. Zij mogen gewoon weer koffie zetten. Uiteindelijk heeft het niet zoveel effect gehad. Behalve bij een paar vrouwen. Die zijn nu directeur. Ik wil met dit alles zeggen dat wanneer een groep niet aan bod komt in een bepaalde sector, het niet genoeg is om daaraan korte tijd aandacht te besteden. Die inspanning moet voortduren zolang de emancipatie van die groep niet voltooid is. Daarop doel ik bij zowel de vrouwen als de allochtonen. De wijze waarom dat moet gebeuren, is een andere vraag.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik ben het eens met mevrouw Witteman dat er sprake is van een langjarig

proces. Dat geldt zeker voor de emancipatie van de vrouw. Die is, zo is ook mijn persoonlijke ervaring, nog niet volbracht of heeft althans nog niet het optimum bereikt. Hetzelfde geldt voor de allochtone groepen in onze samenleving. Die hebben ook een meerjarig perspectief nodig. Of de impulsen langjarig of kortjarig zijn is een ander verhaal. De analyse van mevrouw Witteman deel ik echter in algemene zin.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Ik deel die opvatting niet. Het is onzin dat de vrouwen in de jaren tachtig in de mode waren en dat het daarna de allochtonen waren. Dat slaat nergens op. Ik distantieer mij nadrukkelijk van die opmerkingen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik steun mevrouw Witteman als het gaat om de meerjarige aandacht. De passage over de mode laat ik aan mevrouw Witteman. Ik deel echter de opvatting dat dergelijke processen meerjarige aandacht vragen. Processen die in brede zin sterke culturele elementen kennen verdienen dat. Ik laat de mode in dit verband maar even. Ik ga immers niet over de mode.

Er zijn vragen gesteld over het Actieplan cultuurbereik. Moet aan het huidige actieplan met de steden iets veranderd worden in de komende periode? In overleg met de steden is gezegd dat continuering heel belangrijk is, temeer gelet op de bezuinigingsdruk bij gemeenten en provincies en de matching-construcie. Dat laatste betekent dat zij matchen wat wij investeren. Dat is een belangrijke waarborg. Het is tevens een van de redenen waarom ik ervoor heb gekozen, bij de komende bezuinigingsronde hierop vooralsnog niet te bezuinigen.

Wat moet er veranderen? In overleg met het bestuurlijke veld is reeds veranderd dat er een meer integraal concept van het actieplan cultuurbereik komt. Er komt geen jaarlijkse maar een vierjaarlijkse rapportage. Dat gebeurt om de ruimte te geven. De ervaring met het vorige actieplan is immers dat dingen hun tijd nodig hebben. Jaarlijks rapporteren heeft een hoog bureaucratisch gehalte. Het belangrijkste is echter dat wij de zaak meer integraal willen benaderen. Een en ander was sterk op compartimenten binnen het cultuurbereik georiënteerd. Nu wordt dit onderwerp op verschillende wijzen aangevlogen. De verschillende interdisciplinaire mogelijkheden moeten de ruimte krijgen. Dat is het accentverschil met de afgelopen periode. Wij moeten ontbureaucratiseren. Ook moet er minder met sjablonen gewerkt worden en moeten de gemeenten meer ruimte krijgen voor een eigen, unieke invulling.

Er is een vraag gesteld over de Europese Unie. Hoe gaan wij met de uitbreiding van de Unie om in termen van cultuurbeleid?

Geeft de Europese Unie wel voldoende aandacht aan cultuur, zo werd voorts gevraagd, want het staat onderaan de prioriteitenlijst. De lijn die ik inzet, zeker in het kader van het voorzitterschap maar ook voor de komende vier jaar, is het maken van keuzes in lijn met de toegevoegde waarde die het samenwerken op Europees niveau kan hebben. Het moet niet een cultureel beleid zijn om het culturele beleid, maar je moet zoeken naar wat Europees

niveau heeft en waar je daar de toegevoegde waarde kunt vinden.

Het betekent concreet dat ik bijvoorbeeld in het kader van het voorzitterschap nadrukkelijk inzet op collectiemobiliteit. Dat is typisch een manier van kijken naar Europa waarbij je vaststelt dat het jammer is dat de grenzen in het huidige Europa nog steeds belemmerend zijn om collecties door Europa heen wat actiever en vaker beschikbaar te doen zijn voor burgers die er graag kennis van willen nemen. Een ander thema is de digitalisering en standaardisering van cultureel erfgoed. Het zijn allemaal thema's waarvan je zegt: daarbij moet je over de grenzen heen met elkaar aan de slag. Zo zie ik het beleid in het kader van de Europese Unie.

Natuurlijk is er ook een andere invalshoek, bijvoorbeeld in Unesco-verband, namelijk de discussie over culturele diversiteit. Dat is een actueel thema op dit moment op het Europese niveau en daarover lopen de meningen uiteen. Als ik kijk naar de Europese Unie dan doe ik dat in de zin dat elke culturele identiteit haar eigen waarde heeft binnen heel Europa. Ik zie dat niet als een bedreiging maar als een belangrijk element, namelijk dat je vanuit de kracht van je eigen cultuur in Europa staat.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik vraag mij af of het verstandig is om dit soort zaken -- misschien weeg ik de woorden van de staatssecretaris echter te zwaar -- te koppelen aan de Europese Unie. De Unie heeft sowieso al weinig bevoegdheden op dit punt en dat hebben wij ook altijd zo gewild. Waarom niet gewoon gesproken over internationale samenwerking? Een van de interessante ontwikkelingen van de laatste tijd, althans naar mijn oordeel, is het feit dat er in Amsterdam een filiaal van de Hermitage is geopend. Nu, Rusland zit niet in de Europese Unie. Ik zou daarom wat voorzichtiger zijn met het koppelen van het beleid aan de Europese Unie, want voordat je het weet, moet je voor je deze zaken naar Brussel om toestemming te krijgen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Dat laatste is niet de bedoeling. Ik leg het accent op de toegevoegde waarde en denk dat de Europese Unie daar de juiste eenheid voor is, omdat het wegnemen van barrières in het kader van het vrije verkeer van goederen en personen heel vanzelfsprekend is in de Europese Unie. Ten aanzien van cultuur doet zich echter de omstandigheid voor dat bijvoorbeeld acteurs of musici soms moeite hebben met belastingtechnische dingen. Welnu, wij proberen zoveel mogelijk die grenzen te slechten, hoe lastig en moeilijk dat vaak ook is. Het antwoord op de vraag wanneer de Europese Unie een toegevoegde waarde heeft, moet derhalve ook vanuit dat perspectief beantwoord worden. Wanneer is het zinvol om het in EU-verband te doen? Als het gewoon een algemeen internationaal probleem is en de Europese Unie als eenheid geen toegevoegde waarde heeft, dan moet je er langs die weg niet mee bezig zijn. Immers, dan is Rusland net zo belangrijk of net zo interessant om er internationaal mee samen te werken. Dat ben ik geheel met u eens.

Voorzitter. Wat betreft de prioriteitenlijst is het lastig om daar nu een antwoord op te geven. Wat ik erover kan zeggen, is dat de Raad voor Cultuur zijn uiterste best

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

doet om cultuur boven aan de agenda te krijgen, maar in het kader van het algemene politieke geweld, zo is onze ervaring, staat het niet in de top drie. Dat betreurt ik. Het neemt niet weg dat wij in Europa met elkaar hebben afgesproken dat cultuur een sterk nationaal georiënteerde beleidsterrein is waarop het nationale beleid primair is en waarbij het Europese niveau een bescheiden positie inneemt.

Het voorgaande betreft de situatie ter zake van het cultuurdossier. Daarnaast zijn er vragen gesteld over het gebruik door de filmindustrie van Europese middelen en überhaupt over het gebruik van Europese middelen. Het blijkt dat Nederland relatief weinig gebruik maakt van de Europese middelen die beschikbaar zijn. Wij zijn op dit moment mede naar aanleiding van dit thema in overleg -- ik heb er een debat over gehad in Amsterdam -- om te kijken of de SICA, die daar een facilitaire functie in heeft, nog wat actiever kan zijn. Beoogd wordt dan dat de culturele instellingen actiever gebruik maken van de verschillende fondsen die er zijn. Daar zetten wij nadrukkelijk op in.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb gevraagd of de staatssecretaris misschien een kleine beschouwing zou kunnen geven over de sterke en de zwakke punten van Nederland in relatie tot Europa. Dat sluit volgens mij namelijk vrijwel naadloos aan bij haar verhaal over de regionale spreiding. Immers, in het land ga je ook geen dingen dubbel doen. Mijn buurman in deze zaal gaf bijvoorbeeld aan dat de acht gemeenten rondom zijn woonplaats alle acht een eigen biermuseum hebben. Nu, dat moeten wij zo niet willen. Datzelfde geldt volgens mij ook een beetje op Europese schaal en daarom had ik zo'n behoefte aan een dergelijke beschouwing die ik node miste in de beleidsbegroting.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Met die vraag zit ik een beetje in mijn maag. Ik ben daar heel eerlijk over. Ik kan namelijk niet zo snel de ronduit positieve en ronduit negatieve ontwikkelingen aangeven. Het gaat hierbij vaak om zeer subjectieve waarnemingen.

De heer **Schouw**(D66): Dat lossen wij in dit huis heel eenvoudig op. Als de staatssecretaris het een interessante vraag vindt, kan zij ons toezeggen dit punt nader te bestuderen en later daarop terug te komen. Dan is het opgelost want dan krijgen wij toch wat meer inzicht in de internationale context.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik wil u graag een brief sturen waarin nader op deze vraag wordt ingegaan. Ik wil mij echter verre houden van een waardeoordeel over de kwaliteit van cultuur. Ik kan wel objectieve informatie geven over de Nederlandse positie met betrekking tot cultuurbeleid. Als u die informatie graag schriftelijke wil hebben, kan ik dat toezeggen.

De heer **Schouw** (D66): Graag.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het artikel over het fonds podiumprogrammering en marketing neem ik niet voor mijn rekening. Het is een journalistiek artikel over de positie van het fonds. Ik krijg echter wel van verschillende

zijden signalen over het bureaucratische gehalte van de aanvragen en met name het gebrek aan differentiatiemogelijkheden. Ook voor zeer kleine aanvragen moet heel veel worden ingevuld. Ik ben met het fonds in overleg. Ook bij de cultuurnotaprocedure zal ik bekijken hoe een en ander wat minder bureaucratisch vormgegeven kan worden. Dit punt heeft zeker onze aandacht.

Mevrouw Van den Broek sprak over de administratieve lasten en noemde als voorbeelden het risico-inventarisatieplan, gehoorbescherming van musici, werknemers buiten de EU en de Arbeids- en rusttijdenwet. Mijn ambtenaren hebben enkele gesprekken gevoerd o.a. met staatssecretaris Rutte over de wijze waarop de cultuursector op dit moment de consequenties draagt van de wetgeving op het gebied van de sociale zekerheid. Ik heb onlangs voor mijzelf een eerste inventarisatie gemaakt. Ik kan die nog niet naar buiten brengen maar die wordt wel de basis voor een gesprek met Sociale Zaken. Er moeten natuurlijk afwegingen gemaakt worden, o.a. inzake de arbowetgeving. Het is ingewikkeld om een balans te vinden. Wij willen niet allerlei maatwerkconstructietjes voor elke beroepsgroep. Al die punten komen aan de orde in onze gesprekken met Sociale Zaken.

Mevrouw Van den Broek stelde ook een vraag over de gehoorbescherming. Als iemand violist is en elke dag drie uur net voor de trompettisten zit, krijgt hij te maken met gehoorbeschadiging. Als hij dan oordopjes gebruikt, kan hij niet meer spelen. Dat is een reëel probleem. Het is algemeen bekend dat er bij musici gehoorbeschadiging optreedt.

Ik ben het er zeer mee eens dat het goed is om kunstenaars te betrekken bij cultuuronderwijs. Dat gebeurt nu al. Bij het project cultuur en school staat de samenwerking met kunstinstellingen centraal alsmede het belang van de desbetreffende docenten. Ook het project beroepskunstenaars in de klas voorziet daarin. In september 2004 zijn er 120 kunstenaars gecertificeerd om in het basisonderwijs als kunstonderwijzer c.q. als onderwijzer met nadrukkelijke aandacht voor kunst en cultuur aan de slag te gaan.

De heer Van Raak heeft vragen gesteld over cultuureducatie. Ik kan hem verzekeren dat elke leerling tijdens de schooltijd enkele musea bezoekt en kennismaakt met enkele vormen van podiumcultuur. Ik kan dat natuurlijk niet garanderen; ik controleer niet alle 5000 scholen in Nederland. Op middelbare scholen hebben wij de vouchers, die een belangrijk instrument zijn om te stimuleren dat daadwerkelijk bezoeken worden gebracht aan de verschillende uitingen. De "cultuur en school"-middelen willen wij met name inzetten om de docenten en de culturele instellingen, maar primair de docenten te stimuleren om allianties te sluiten met culturele instellingen. Vandaaruit zal een veel vanzelfsprekender verbinding met het culturele veld in de lokale situatie worden bewerkstelligd. Het is belangrijk om te melden dat het mij er ook niet echt om gaat hoeveel keren een kind in een museum komt. Het is belangrijk dat dat één of twee keer gebeurt.

Samen met minister Van der Hoeven wil ik de financiële middelen inzetten om docenten, met name op de basisschool, duidelijk te maken dat zij bij taal, rekenen,

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

geschiedenis en geografie hun onderwijs kunnen verfraaien en verrijken met culturele elementen. In het kader van geschiedenis kun je met de groep naar het plaatselijke achttiende-eeuwse kerkje gaan om te kijken naar de diverse stijlkenmerken. Op die manier kun je kinderen helpen om ze cultureel bewust te maken. Het moet niet alleen een vakje, een leerdoel worden, maar juist ook een vanzelfsprekend onderdeel van het hele onderwijs. Een enthousiaste docent maakt enthousiaste kinderen. Die overtuiging hebben minister Van der Hoeven en ik bij de inzet van deze middelen. Een enthousiaste docent zal kinderen vanzelfsprekend meenemen naar een museum of naar een poppentheater.

Het voorstel van een gratis museumjaarkaart vind ik charmant, maar de middelen ontbreken op dit moment om dergelijke initiatieven te honoreren. Het is belangrijk om te melden dat jongeren tot 25 jaar tegen een gereduceerd tarief een museumjaarkaart kunnen aanschaffen. Een bedrag van 12,50 euro lijkt mij, gelet op het gemiddelde uitgavenpatroon van jonge mensen, een overkomelijke zaak.

De heer **Van Raak** (SP): Het is een zeer overkomelijke zaak als de interesse gewekt is. Het systeem van de vouchers is voor specifieke leerlingen bedoeld. De lumpsumbekostiging geeft nogal wat bureaucratie; dat kost ook geld. Zouden die middelen niet ook gebruikt kunnen worden om juist zo'n gratis museumjaarkaart mogelijk te maken? In principe hoeft het niet zo heel erg duur te zijn.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik kan de precieze cijfers op dit moment niet geven. Het lijkt me niet goed om te werken met een beetje van dit en een beetje van dat. Het vouchersysteem zal worden geoptimaliseerd. Het gebruik moet van 60% naar 70% gaan. Dat is een flink percentage in termen van succes. Wij willen de ambitie echter neerzetten. Het vouchersysteem is een belangrijke impuls om naar diverse dingen te gaan. Juist de docenten kunnen ook een stimulerende factor zijn. Het in de bus krijgen van een gratis museumjaarkaart is ook geen garantie dat de kinderen zullen gaan. Dat zijn de relativeringen die ik wil aanbrengen, hoe charmant ik de gedachte ook vind. Wij moeten het in een breder kader beschouwen.

Er zijn veel diepgaande vragen gesteld over de archeologie en het Verdrag van Malta. Het gaat daarbij om de liberalisering van de archeologische-opgravingsmarkt. Ik ben het op dit punt niet eens met de heer Van Raak. Om het verdrag na invoering te kunnen effectueren, moet je de capaciteit van de uitvoering laten toenemen. De daarvoor bevoegde uitvoerders (ROB, universiteiten en gemeenten) kunnen niet aan die vraag voldoen. Als je een impuls wilt geven, heb je ook de markt nodig. Ik zie geen probleem als de markt hierin optreedt, onder een goed opdrachtgeverschap van de publieke zaak. Het gaat om deskundigheid en niet om een publieke taak. Staatssecretaris Nuis heeft de Kamer hierover in 1997 geïnformeerd. Gezien het belang van een groeiende aandacht voor archeologie, wilde hij ook ruimte scheppen voor private instellingen. Hij heeft toen voorgesteld de opgravingsmarkt te liberaliseren. Wanneer het wetsvoorstel van kracht is, kunnen private partijen verplicht worden tot het financieren van een opgraving.

Het kan niet zo zijn dat private partijen, die vaak belang hebben bij snelheid en deskundigheid, voor het laten verrichten van opgravingen bij gebrek aan capaciteit in een wachtrij terechtkomen. Het is belangrijk dat er voldoende ruimte is, publiek of privaat, voor de archeologische taken die in het kader van het verdrag een impuls zullen krijgen.

Er zijn vragen gesteld over de wetenschappelijke waarborgen. Het formuleren van zinvolle onderzoeksvragen, ofte wel het stellen van de diagnose, behoeft in het huidige systeem – ik wil dat zo laten -- niet te worden getoetst door welke commissie dan ook. Betrokkenen moeten daar zelf toe in staat worden geacht aan de hand van de nationale onderzoeksagenda. De keuze voor een zelfregulerend systeem is een bewuste, het veld zelf heeft die agenda vastgesteld. Natuurlijk kan in sommige gevallen een second opinion worden gevraagd bij de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek. We moeten niet bureaucratiseren en gewoon die ruimte geven. Immers, op het moment dat er discussie ontstaat, kun je gewoon een second opinion vragen bij de genoemde gezaghebbende rijksdienst. Universiteiten hebben volgens artikel 49 van het wetsvoorstel een bijzondere positie gekregen. De waarborgen hebben de aandacht, zij het zonder al te veel grip vanuit de overheid. Zierikzee wil ik overigens in een ander perspectief plaatsen: dat had niets met liberalisering te maken, maar alles met de wijze waarop een bestuur zijn opdrachtgeverschap invult. Ondanks dat wordt ingespeeld op de resultaten van Malta, kan een en ander pas worden getoetst als het wordt ingevoerd. Een evaluatie op korte termijn is daarom niet zinvol. Eerst moet enige praktijkervaring worden opgedaan voordat we daarover een evaluatie kunnen uitbrengen. Ik denk dat we in 2008 de eerste evaluatie kunnen verwachten.

De heer **Van Raak** (SP): Er was op een bepaald moment een grote opgravingsbehoefte, wat te maken had met allerlei infrastructurele projecten. Op dat moment zijn er verschillende keuzemogelijkheden. Men kan de opgravingscapaciteit bij universiteiten vergroten, maar er is door de verschillende staatssecretarissen voor gekozen om daar een markt te laten ontstaan. De toenmalige staatssecretaris Nuis heeft weliswaar in 1997 gemeld dat er een markt aan het ontstaan was, maar daarmee verwees hij naar een situatie waarover nooit een politiek besluit is genomen. Het lijkt alsof er niets anders dan een archeologische opgravingsmarkt kon ontstaan. Bovendien wordt er een beroep gedaan op het Verdrag van Valetta, waarin niet wordt gerept van liberalisering. Ik ben benaderd door directeuren van particuliere opgravingbedrijven dat er niet alleen op de uitvoering, maar ook op het programma van eisen, op de wetenschappelijke vraagstelling wordt geconcurrerd. Dit hoort thuis bij wetenschappers.

Staatssecretaris **Van der Laan**: De liberalisering heeft de ruimte gekregen omdat het bij de uitvoering van de taken om deskundigheid gaat die niet per se een publieke taak hoeft te zijn. Daarvoor bestaat ook in 2004 geen reden. Er is toen geen discussie over ontstaan, waarmee het politieke besluit is genomen dat wij er niets aan doen. Er is zeven jaar lang kennelijk van uitgegaan dat het een goede

ontwikkeling was. Anders had in de afgelopen zeven jaar iemand aan de bel getrokken: moeten wij dat niet reguleren? U begint er nu over. Het is voor het eerst dat ik het hoor, maar ik zit er nog niet zo lang.

U spreekt over commerciële gemeenten. Daar neem ik toch afstand van. Archeologie is een lokale situatie. Ik spreek er het volste vertrouwen in uit dat de gemeenten hun bestuurlijke verantwoordelijkheid zullen nemen. Wanneer u spreekt over een wetenschappelijke commissie, is het alsof die gemeenten moeten worden gecontroleerd. Bij grootschalige woningbouw gaat het altijd om grondontwikkeling en is er sprake van vergunningensystemen van en controle door de gemeenten. De gemeente heeft de primaire verantwoordelijkheid om het goed te organiseren. Ik houd mij verre van de conclusie dat zij gaan marchanderen op wetenschappelijk niveau, zoals nu wordt geïmpliceerd door het contact dat u hebt. Over een dergelijke implicatie heb ik nog geen signalen gekregen. Ik kan mij er op dit moment dan ook helemaal niets bij voorstellen. Ik ga uit van een goed functionerend bestuur.

De heer **Van Raak** (SP): Technisch zijn de opgravingen redelijk goed geregeld. Er zijn allerlei kwaliteitscontroles en dergelijke. Daarover kan de desbetreffende gemeenteambtenaar of het bevoegd gezag heel goed een oordeel vellen en wel door het vergelijken van de aanvraag met een groot aantal regels. Iets anders bij opgravingen is dat zo'n ambtenaar de wetenschappelijke vraagstelling en het programma van eisen niet kan beoordelen. Dat is een wetenschappelijke kwestie; het is een kwestie van kennis, creativiteit en dergelijke. Het gaat niet om een lijstje dat een ambtenaar naast dat programma van eisen kan leggen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Dat is kennelijk uw oordeel. Ik heb geen oordeel over de mate waarin een gemeenteambtenaar in staat is de juiste onderzoeksvraag te stellen. Daar treed ik niet in. Kennelijk hoort u dat, maar ik heb er geen signalen over ontvangen. Ook dan is het de verantwoordelijkheid van het bestuur om op gezette tijden ad hoc, dus niet via formele commissies waarbij je weer verplicht langs allerlei bureaucratische kanalen moet, te waarborgen dat de al dan niet wetenschappelijke vraag voldoende ruimte krijgt in het totale besluit en het proces rondom die grond en de archeologische vraagstelling. Ik blijf erbij dat het een bestuurlijke verantwoordelijkheid is en houd mij verre van een kwaliteitsoordeel over het functioneren van welke ambtenaar dan ook in dit veld.

Een ander thema dat een belangrijk historisch gehalte heeft is het archief. De heer Van Middelkoop vraagt of het kabinet zal voldoen aan de eisen van de Archiefwet en of op een later tijdstip door mij nog actie wordt ondernomen. Op dit moment heeft de problematiek zeer mijn aandacht. Mijn departement is daarover actief in overleg met andere overheden en andere departementen. Ik ben daarover in overleg met de minister van BZK, die dit onderwerp op dit moment in zijn portefeuille heeft. Ik wil het probleem van de archiefselectie voor de zomer agenderen in de ministerraad. Aan de orde is de vraag hoe wij, dat wil zeggen de departementen, ermee omgaan. De achterstanden zijn nog steeds zodanig dat ik mij er terecht zorgen over maak of wij de deadline zullen halen. Wij

zullen extra inspanningen moeten leveren om die te halen. Daarover ben ik op dit moment in overleg en het heeft mijn grote aandacht.

Mevrouw Van den Broek heeft gevraagd naar het Catshuis. Naar aanleiding van de verschillende verhalen die de ronde doen over de inrichting van het Catshuis, los van de cultuurhistorische discussie, merk ik op dat over smaak niet valt te twisten. Daar treed ik niet in; er zijn verschillende oordelen over. In de periode 2001-2003 is over het renovatie-, verbouwings- en uitbreidingsplan van het Catshuis veelvuldig overleg gevoerd tussen de verschillende vertegenwoordigers. De beroemde eerste twee vergunningen zijn uitgebreid besproken tussen alle partijen. De Rijksgebouwendienst stelde daarbij een aanpak voor die teruggreep op de essentie van het zeventiende-eeuwse ontwerp van het Catshuis, te weten aankleding met wandkleden, houten plafonds en houten vloeren. Daarbij ging het ook om het verwijderen van de drie schouwen uit de zogenaamde damessalon, herenkamer en eetkamer. De reden daarvoor was dat de drie schouwen pas in 1963 in het Catshuis waren aangelegd. Doordat het zeventiende-eeuwse ontwerp als uitgangspunt werd genomen voor het renovatie-, verbouwings- en uitbreidingsplan, pasten de aanwezige schouwen er niet in. Immers, ze waren daar pas in 1963 aangebracht. Ze horen van oorsprong dus niet bij het Catshuis. Dat was ook de reden waarom de RDMZ ermee kon instemmen, want op die manier werd er consistent vanuit een zeventiende-eeuwse situatie gewerkt. Vanwege de totaalvisie van de Rijksgebouwendienst op het interieur moesten voorts allerlei betimmeringen en plafonds uit de dertiger jaren verdwijnen. Dat ontlokte de RDMZ de uitlating dat men dit niet erg gelukkig vond.

Wat het interieur betreft is nu gekozen voor een moderne, eigentijdse stijl. Voor zover ik dat kan beoordelen, is de RDMZ van mening dat het interieur ook anders had kunnen worden uitgevoerd. Als er meer overleg was geweest, dan had dat wellicht geleid tot een ander ontwerp. Dat overleg is er echter niet geweest. De RDMZ heeft aangegeven dat verschillende varianten mogelijk waren, maar er is gekozen voor de visie van de projectleider. Beide visies, die van de projectleider en die van de RDMZ, zijn echter altijd gericht geweest op een kwalitatief goed ontwerp.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): De staatssecretaris praat heel snel. De RDMZ is de Rijksdienst monumentenzorg, denk ik.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Dat klopt. De Rijksdienst voor de monumentenzorg. Ik zal iets langzamer spreken.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Ik begrijp uit de heel snelle beantwoording van de staatssecretaris dat de Rijksdienst monumentenzorg niet gelukkig was en is met de huidige inrichting.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Er moet onderscheid worden gemaakt tussen de inrichting van en het verwijderen van een aantal elementen uit het Catshuis.

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Ik praat nu over de inrichting.

Staatssecretaris **Van der Laan**: De consequentie van de huidige inrichting is geweest dat daardoor een aantal elementen uit het Catshuis is verwijderd. De Rijksdienst voor de monumentenzorg is daar weinig bij betrokken geweest, omdat de projectleiding in de veronderstelling verkeerde dat voor die fase van het ontwerpproces geen overleg meer nodig was. Men dacht dat daarover al overeenstemming was bereikt. De RDMZ is daar in die fase dus niet bij betrokken, maar zij vond wel dat andere oplossingen mogelijk waren.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Wie beslist daarover?

Staatssecretaris **Van der Laan**: De gemeente Den Haag, want zij verleent de vergunningen. In dat kader worden ook verschillende controles uitgevoerd. De discussie is ontstaan over dat deel waarvoor achteraf een vergunning had moeten worden verstrekt. Door een misverstand is die vergunning echter niet aangevraagd. Die kwestie wordt nu gerepareerd. Er wordt een derde vergunning aangevraagd. Die wordt opnieuw beoordeeld door de gemeente Den Haag.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Wie had de vergunning moeten aanvragen?

Staatssecretaris **Van der Laan**: De Rijksgebouwendienst. Deze kwestie heeft plaatsgevonden onder supervisie van de Rijksgebouwendienst.

De heer Schouw heeft een vraag gesteld over de positie van het bedrijfsleven in relatie tot de fondsen en de algemene bijdrage aan cultuur door het bedrijfsleven. Hij heeft voorts aangegeven dat hij het huidige systeem weinig visionair vindt en dat dit vastloopt op zijn eigen stroperigheid. Ik ga graag in discussie met de Kamer over de systematiek van de Cultuurnota, maar het lijkt mij beter om dat te doen aan de hand van de evaluatie van de huidige Cultuurnota-procedure. Deze systematiek is bijna aan het hoogtepunt toe. Ik stel voor dat wij dat respecteren en aan de hand van de evaluatie verder gaan spreken over deze kwestie.

Er wordt momenteel vrij veel door het bedrijfsleven geïnvesteerd in cultuur. We hebben een aantal belangrijke particuliere, culturele fondsen, zoals het VSB-fonds, de Van den Enden-foundation en de Stichting Doen.

Dat zijn heel belangrijke particuliere fondsen waar menig project en tentoonstelling van wordt gefinancierd. Op dit moment is het zelfs zo dat een museum uit zijn reguliere budget geen extra tentoonstellingen meer organiseert, maar dat het dit uitsluitend nog doet op basis van projectbudgetten uit verschillende fondsen of op basis van sponsorgelden. Wat betreft het beeld dat het bedrijfsleven te weinig zou doen, vind ik het lastig om in dit opzicht een waardeoordeel uit te spreken. Het zou natuurlijk fijn zijn als het bedrijfsleven nog meer deed, maar dat neemt niet weg dat ik met de Tweede Kamer van oordeel ben dat de artistieke inhoudelijke onafhankelijkheid van musea en instellingen die met sponsorgelden aan de slag gaan, onder

alle omstandigheden overeind moet blijven. Dat is de balans die steeds bewaakt moet worden.

De heer Van der Lans heeft vragen gesteld over het Unieverdrag. Sinds de totstandkoming van dat verdrag is er veel aandacht voor geweest. Het moge duidelijk zijn dat de Nederlandse regering voorstaat dat de bestrijding van illegale handel in cultuuroederen veel aandacht verdient. Ik ben op dit moment met het ministerie van Justitie in gesprek hierover en ik heb reeds afspraken gemaakt over de voorbereiding van een gezamenlijk standpunt. Ik verwacht dat standpunt nog voor de zomer gereed te hebben en dat alsdan naar de Kamer te sturen. Tegelijkertijd komt er dan een kabinetsstandpunt over genoemd verdrag. Er is namelijk nog een onderzoek gaande naar de juridische consequenties van dat verdrag die buitengewoon ingewikkeld blijken te zijn.

Vervolgens zou ik willen ingaan op de opmerkingen die hier zijn gemaakt over het gebruik van Engelse termen. Er is een tijd geweest dat de geleerden in ons land spraken en schreven in het Latijn. In de 18de en 19de eeuw gebruikte men in deftige kringen zelfs Frans als voertaal. In de romances van Louis Couperus zijn bijvoorbeeld de sporen van deze voorkeur nog ruimschoots traceerbaar. Voor een deel is het Engels of Amerikaans duidelijk in zwang en aan de orde. Met elkaar moeten wij constateren dat levende talen permanent veranderen. Gelukkig is het Nederlands nog steeds een levende taal. Hoewel ik de aandacht voor dit thema zeer belangrijk vind, moet de rol van de rijksoverheid om dit te beïnvloeden niet worden overschat, dit nog los van de principiële vraag.

Zoals ik ook in mijn brief heb aangegeven, ben ik voorstander van een correct gesproken en geschreven Nederlands, ook als cultuurdrager. Dat betekent ook dat ik geen voorstander ben van onnodig en modieus gebruik van allerlei Engelse woorden. Ik moet bekennen dat ik mij er af en toe ook nog wel aan bezondig. De rol van de Nederlandse Taalunie, waarin de heer Woldring en ik beiden een rol vervullen, is hierbij zeker van belang. Ook langs die lijn wil ik een bijdrage leveren aan het behoud van het Nederlands. De Nederlandse Taalunie doet veel goed werk, maar uit een onlangs uitgevoerde evaluatie blijkt dat haar werk nog onvoldoende zichtbaar is. In het comité van ministers zal binnenkort worden gesproken over de vraag welke extra impulsen gegeven kunnen worden opdat de Taalunie zich meer gaat positioneren als een belangenbehartiger van de Nederlandse taal. Verder wijs ik erop dat ik met mijn Vlaamse collega, de heer Van Grembergen, in gesprek ben over de oprichting van een Vlaams-Nederlands huis voor Europa te Brussel. Het wordt een internationaal debatcentrum met zeker ook aandacht voor Nederland in Europees perspectief, waarvan taal en cultuur onderdeel zullen uitmaken. Daarnaast zal ik in de loop van dit jaar terugkomen op het punt van de leesbevordering, als instrument om de taalkwaliteit te bevorderen. Onlangs heb ik een adviesaanvraag aan de Raad voor cultuur gezonden. Dat advies verwacht ik voor de zomer. Vervolgens zal ik er later dit jaar nader op terugkomen.

De commissie-Rinnooy Kan zal tijdig, begin april rapporteren. Overigens wordt dit rapport niet in opdracht van de staatssecretaris geschreven, maar van de raad van

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

toezicht. De heer Rinnooy Kan zal het rapport dan ook aan de raad van toezicht aanbieden, maar ik heb er het volste vertrouwen in dat het per ommegaande aan mij zal worden gezonden.

Het heeft geen zin om nu in te gaan op de verschillende meningen over de toekomstige ontwikkelingen van de publieke omroep. Over drie weken is het debat over de toekomst van de publieke omroep naar aanleiding van het visitatierapport.

Er zijn vragen gesteld over de mogelijkheid van een reclamevrij blok. Ik verwijs in dit verband naar de brief die ik de Tweede Kamer hierover heb doen toekomen. Een meerderheid van de Tweede Kamer heeft zich inmiddels achter mijn argumentatielijijn geschaard. Het is een moeilijke afweging. Ik ontken overigens niet dat reclame effect heeft op kinderen. Alleen over de mate waarin dit het geval is, verschillen wetenschappers van mening. De kern van de vraag is of het zinvol is om gedurende een uur een reclamevrij blok te introduceren. Ik denk dat de algemene invloed van reclame op kinderen zo groot is -- ook gelet op het aantal commerciële omroepen -- dat het maatschappelijk effect van een reclamevrij blok minimaal is. De financiële component is een bijkomende kwestie, maar de kern is dat ik de effectiviteit van de maatregel te mager acht.

De heer **Van Raak** (SP): Op basis van die redenering is het heel moeilijk om een omroepbeleid te voeren. Een klein blokje heeft inderdaad weinig invloed, maar je moet toch ergens beginnen. Uw partgenoot Bakker heeft aan de overzijde van het Binnenhof gezegd dat het wellicht goed is om een volledig reclamevrije zender in het leven te roepen. Mijn fractie steunt dat initiatief van uw partij van harte. Hoe staat u er als persoon tegenover?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het is niet relevant hoe ik er als persoon tegenover sta. Als staatssecretaris stel ik voor om die discussie te voeren naar aanleiding van het rapport van de visitatiecommissie, want zij heeft onafhankelijk onderzoek verricht naar het functioneren van de publieke omroep. Dat lijkt mij de koninklijke weg.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): U zegt dat die vijf minuten reclame per uur op het geheel weinig uitmaakt. In de politiek gaat het vaak om symbolen. Het is een enorme ergernis dat de kinderen die het Klokhuis hebben gezien en naar het Jeugdjournaal willen kijken, soms langer dan vijf minuten reclame te zien krijgen. Waarom kan die publieke ruimte niet gezuiverd worden van allerlei commerciële oproepen? Als wij het belangrijk vinden dat kinderen naar die programma's kijken, dan moeten wij de reclame daartussen weghalen. Daarmee wordt ook heel veel ergernis weggenomen. De vraag of het effectief is, is eigenlijk niet aan de orde.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Wellicht hecht ik meer belang aan de daadwerkelijke effecten dan aan de symboliek. Ik begrijp heel goed dat het heel comfortabel is als er geen reclameblok is tussen het Klokhuis en het Jeugdjournaal. Dit levert een positieve bijdrage aan de beleving van dit totale blok televisie.

Dat neemt niet weg dat ik vanuit een veel breder perspectief met andere overwegingen de totale effectiviteit van een dergelijke maatregel afzet tegen de consequenties. Ik weeg ook de financiële consequenties mee, ook al is dat secundair. Als het slechts een ton zou kosten, zou ik er heel anders tegenover staan dan wanneer het 15 miljoen euro kost. Dat betekent een korting op het budget, een kwaliteitsvermindering op het kinderblok. Ik maak deze afweging. Ik begrijp dat deze door een aantal leden niet wordt gedeeld. Ik vind effectiviteit veel belangrijker dan de symboliek van de vijf minuten. Dat is ook de uitkomst van het onderzoek dat hieraan ten grondslag heeft gelegen.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Dat is geen consequente redenering. Op zeer veel andere terreinen gaat het wel om de symboliek. U kunt daar de effectiviteit niet meten. U zegt daar dat cultuurbeleid richting geven, duwen, discussiëren, laten zien is. Op dit terrein komt u ineens met een effectiviteitsredenering. Dat is vreemd. U kunt ook besluiten om dat uur reclamevrij te maken, als een symbolische actie en om zeven uur de reclame weer in te zetten. Elke ouder kan daar dan praktisch in handelen. De redenering klopt niet. U moet in zijn algemeenheid zeggen dat u niet aan symboolpolitiek maar alleen aan effectiviteitsbeleid doet, maar het niet alleen op dit punt toepassen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Het is overigens uw interpretatie om dingen die niet meetbaar zijn meteen tot symboliek te bestempelen. Dat is niet mijn redenering. Ik zeg niet dat cultureel zelfbewustzijn een woord is met een hoge symbolische waarde. Het is voor mij een heel serieus begrip. Ik verwacht oprecht dat de maatregelen die ik neem meer zijn dan de som van de delen. Het is meerjarig. Ik kan het niet statistisch bewijzen. Het is voor mij een serieuze drager en absoluut geen symboliek. Ik wil daar afstand van nemen. De interpretatie dat symboliek een reden zou moeten zijn, omdat het altijd gebeurt, is aan u. Voor mij is symboliek niet de dragende factor om bezig te zijn met dit soort belangrijke zaken.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Als ik het goed begrijp, zegt de staatssecretaris dat er een visitatiecommissie is, die over een paar weken met een rapport komt en dat wij daarna een uitgebreide discussie voeren. Zij sluit niet uit dat een van de conclusies uit die discussie kan zijn dat er een publiek net komt dat reclamevrij is. Is dat een goede samenvatting van het antwoord dat zij heeft gegeven richting de heer Van Raak?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik ken het rapport niet, dus ik kan ook niet zeggen in hoeverre deze optie op tafel komt. Als de optie op tafel komt, zou het mogelijk zijn. Ik heb geen idee wat de commissie gaat doen.

De heer **Schouw** (D66): Ik bespeur bij u geen principiële bezwaren tegen een reclamevrij net. Dat was het punt waarover we het hadden.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik stel voor dat we hier niet de principiële discussie voeren over wel of geen reclame op een net. Ik stel voor om de discussie of iemand

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

er voor- of tegenstander van is te voeren in het kader van de uitkomst van de visitatiecommissie rond de publieke omroep. Ik heb verder geen enkel oordeel over het wel of niet principieel voor- of tegenstander zijn van een reclamevrij net.

De heer **Van Raak**(SP): Mevrouw de voorzitter!

De **voorzitter**: Mijnheer Van Raak, zou de staatssecretaris mogen doorgaan met haar betoog? Er is nog een tweede termijn.

**

De heer **Van Raak** (SP): Je kunt niet alles tot de tweede termijn laten rusten.

De **voorzitter**: Ik kan ook niet alle interrupties toestaan. Sterker nog, ik beslis dat ik dat niet doe.

**

Staatssecretaris **Van der Laan**: De heer Van Raak heeft ook vragen gesteld over de evenementenlijst. Wij hebben daarover een vrij uitgebreide brief gestuurd. Hij geeft aan dat hij nog steeds niet voldoende overtuigd is dat het publieke belang in voldoende mate is meegewogen. Ik kijk er anders tegenaan. Het publieke belang is meegewogen omdat we geen onderscheid maken bij het publieke belang van evenementen tussen commercieel en publiek. Het publieke belang is gewaarborgd op het moment dat je evenementen op een open net garandeert. Zo handelen we met de evenementenlijst. Dat heeft niets te maken met commercieel of niet-commercieel. Wij zorgen ervoor dat een aantal elementen niet achter een decoder kan komen, omdat deze van nationaal belang zijn. Wij vinden dat we het publieke belang in optima forma hebben meegewogen. Je kunt vervolgens nog twisten over welke evenementen precies op de lijst moeten staan, maar we hebben deze evenementen met elkaar vastgesteld. Het publieke belang heeft daar juist centraal gestaan door het open net als uitgangspunt te nemen.

De heer **Van Raak** (SP): Mevrouw de voorzitter. Wij kunnen niet alles tot de tweede ronde bewaren. Dit is een nieuw onderwerp. Ik hoop dat u mij toestaat om een vraag te stellen.

Ik ben niet zo ontevreden over de lijst. De staatssecretaris zei zelf dat zij haar definities helder wil hebben.

Het probleem is dat de definities niet geheel overeenkomen met de lijst. Erger is dat kijkcijfers een belangrijk criterium zijn om iets tot een evenement van algemeen belang te bombarderen. Ik zie dat verband niet meteen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Wij kunnen nu een inhoudelijke discussie voeren over het belang van kijkcijfers versus het gewicht wat door de samenleving wordt gehecht aan het uitzenden van een bepaald evenement, maar dat reikt wellicht wat ver. Het lijkt mij wel fair dat een substantieel aantal kijkers mee kan wegen in de evenementenlijst. Als maar 1000 of 2000 mensen het

fantastisch vinden dat een bepaalde sport wordt uitgezonden, kun je je afvragen of dat van belang is voor het waarborgen van de zwaarte van het nationale element. De grootte van de doelgroep bepaalt vaak de mate waarin er aandacht aan wordt besteed. Voetbal heeft een overmatige aandacht op tv, waardoor andere sporten wat minder aandacht krijgen. Dan spreekt ook de macht van het grote getal, commercieel en publiek. Het is fijn om een grote groep in een keer te bedienen.

De heer **Van Raak** (SP): Bij de reclamevrije blokken rond kinderprogramma's hecht de staatssecretaris veel belang aan het binnen te halen geld. Bij evenementen wordt een beroep gedaan op kijkcijfers. Kijkcijfers, sponsoring en reclame zijn belangrijke uitgangspunten in het mediabeleid van de staatssecretaris. Het opdringen van een commerciële moraal aan de publieke omroep wordt daardoor eerder versterkt dan verminderd.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Kijkcijfers in relatie tot de evenementenlijst hebben niets met de commerciële reclamebelangen te maken. Het is een indicatie van de mate waarin kijkers uitzending ervan belangrijk vinden. De evenementenlijst heeft de bedoeling om een grote groep in de samenleving de garantie te geven van een open toegang tot een uitzending, maar het is geen commercieel instrument. Wij vinden het prima als het wordt uitgezonden op RTL4, RTL5 of SBS6. De evenementenlijst zegt daar niets over. Ik heb er helemaal geen belang bij dat SBS6 eraan verdient.

Ik ben hiermee aan het eind van mijn betoog gekomen. Mocht ik wat hebben gemist, dan kan dat terugkomen in tweede termijn.

*N

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Mijn fractie bedankt de staatssecretaris voor haar rappe betoog en de vele antwoorden. Toch missen wij er nog enkele, mevrouw de staatssecretaris. Mevrouw de voorzitter, ik was vergeten om eerst u aan te roepen.

De **voorzitter**: Dat is u voor deze keer vergeven, mevrouw Witteman.

**

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Het is fijn dat u knipoogt, waardoor ik begrijp dat u een rol speelt.

De **voorzitter**: Dat laat ik aan u. U mag voortgaan met uw betoog.

**

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik heb de staatssecretaris drie dingen gevraagd. Ik heb gevraagd om een beleid waarin de samenleving ervan doordrongen wordt dat cultuur geen franje is. Ik besef dat dit een brede vraag is. Ik verwacht daar dan ook geen concreet antwoord op. Het vuur dat ik de staatssecretaris aanreikte via Prometheus heeft zij aangenomen.

Ik neem althans aan dat de staatssecretaris het heeft aangenomen, want ik heb het niet terugontvangen. Gelet op wat wij nu hebben gehoord, hebben wij er het volste

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

vertrouwen in dat dit zal uitgroeien tot de muze van onze samenleving. Ik zeg wel "uitgroeien". Dat houdt in dat wij nog niet zover zijn, maar ook de staatssecretaris moet de tijd krijgen om daarnaartoe te werken.

Wij zijn ervan doordrongen dat cultuur geen franje is, maar er is een noodzaak tot sociale cohesie. Ik heb de mogelijke functie van de kunsten voor het waarden- en normendebat gemist. Ik heb het in ieder geval niet goed opgepakt. Het waarden- en normendebat, voorzover dat mij althans via de media bereikt, wordt vooral gevoerd vanuit de negatieve invalshoek van de repressie, van alles wat slecht is in onze samenleving en van alles wat slecht is van de mensen die hier binnenkomen. Mijn partij heeft het liever over de dingen die goed zijn, over de dingen die mogelijk zijn, over de nieuwe mogelijkheden en de nieuwe verten. Het nieuwe gebouw van OCW lijkt veel op een opening naar die verten. Ons bezoek aan dat gebouw heeft ons allen zeer geïnspireerd. De staatssecretaris was daar zelf bij. De kunsten kunnen uiteindelijk het vehikel zijn voor het zicht op nieuwe verten, op het tegengestelde van repressie, preventie, op andere culturen die op onze cultuur een goede invloed kunnen hebben, en voor het zicht op een discussie. Kan de staatssecretaris voor die kunsten niet de ruimte creëren om dat waarden- en normendebat mede te leiden? De staatssecretaris heeft al bezuinigingen aangekondigd. Voor het creëren van die ruimte is het noodzakelijk dat de staatssecretaris niet de instellingen treft die dit debat over waarden en normen via de kunsten mede mogelijk maken. Ik denk hierbij aan een aantal instellingen. Vaak zijn zij in één stad gevestigd. Ik ben al bang voor het criterium dat niet te veel van hetzelfde op één plek mag zitten. Deze instellingen hebben echter een heel goede invloed op het waarden- en normendebat. Ik wil de staatssecretaris privé wel een aantal instellingen noemen. Ik vind niet dat wij in het openbaar reclame voor instellingen moeten maken; daar zijn wij hier niet voor.

Mijn tweede verzoek was beleid te maken dat de kwetsbare kunst blijft beschermen. Ik heb veel gehoord, maar ik heb de staatssecretaris niet expliciet horen zeggen dat zij van plan is om die nieuwe kunst een onderdeel te laten zijn van haar carrière als staatssecretaris. Het is misschien oneerbiedig tegenover de leden, maar uit de verhalen die ik in deze Kamer heb gehoord, heb ik begrepen dat men niet altijd doorheeft wat het verschil is tussen de kunst die al gemaakt is en de nieuwe kunst. Met weet dat natuurlijk wel, maar ik heb het nu even over het gesprek. Het cultureel erfgoed is belangrijk. Dat moet beschermd worden. Daar ben ik het helemaal mee eens. Het is heel goed voor de sociale cohesie als wij allemaal weten wat we gezamenlijk hebben. De nieuwe kunsten, die hun waarde nog niet hebben bewezen, worden vaak niet herkend. De staatssecretaris moet onze fractie ervan verzekeren dat zij ernaar blijft streven om deze kunsten te beschouwen als een "bemoeiartikel", zodat ze beschermd kunnen worden tegen het vrije spel van de markt. Ik verlaat deze Kamer niet voordat de staatssecretaris mij deze toezegging heeft gedaan.

Ik hoor dat in deze Kamer wordt gelachen. Een beetje vrolijkheid is altijd goed. Van vrolijkheid word je heel erg jong, mijnheer Van der Lans. Mijn moeder heet ook "Van der Lans". Daarom heb ik een speciale band met u.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Zo zijn we bijna allemaal familie van elkaar!

Ik ben een leek op het gebied van de kunsten. Het zou enorm verhelderend zijn als u kon uitleggen wat die nieuwe kunst dan is. Kennelijk is het niet het bestaande theater dat nieuwe producties maakt, of wel?

Mevrouw **Witte**man (PvdA): Deze vraag is verhelderend. Ik begrijp daaruit dat dit onduidelijk is voor mensen die daarvan niet geheel doordrongen zijn.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): De vraag is of dat aan mij ligt of aan mevrouw Witte

man (PvdA): Ik denk dat het aan de heer Van der Lans ligt. Nieuwe kunst kan ook een nieuwe voorstelling zijn. Nieuwe kunst is die kunst die nieuw is, al is het gemaakt met oud materiaal. Nieuwe kunst kan gemaakt zijn van een oud stuk: Shakespeare of de Grieken. Het stuk wordt dan nu gebracht, opnieuw geïnterpreteerd met de kennis van deze tijd. Met het oude verhaal wordt dan het nieuwe verhaal, over nu, verteld. Het verschil tussen dergelijke nieuwe kunst in het theater en een vrije productie is bekend. Een vrije productie kan zichzelf bedruipen. Die vertelt het bekende verhaal. Dat is het verhaal dat het publiek verwacht en waarvoor dat publiek blindelings geld neerlegt. De nieuwe kunst, ook avant-garde genoemd, is nog niet gekend. Die ontstaat nu. Het kan daarbij gaan om een schilderij, een "performance", een televisie-uitzending, een film, een documentaire. Het gaat om kunst die niet voldoet aan de verwachtingen. Het is kunst die verwachtingen en denkpatronen doorbreekt en bestaande beelden versplintert. Wij begrijp allemaal dat mensen angstig worden als er iets nieuws wordt verkondigd. Dan worden de mensen angstig. Als vreemde dingen ons leven binnenkomen, worden wij bang. Wij worden dan immers aangetast in ons eigen zijn. Wij zijn dan niet meer wat wij waren. Is het dan niet goed zoals wij zijn?

De heer **Schouw** (D66): Is dit niet een wat ouderwetse opvatting van kunst en cultuur? Is de laatste tijd niet meer de opvatting dat het meer diffuus is geworden en dat de wat meer toegankelijke en wat meer avant-gardistische kunst door elkaar lopen? Het onderscheid is in theorie te maken, maar is minder zichtbaar in de praktijk.

Mevrouw **Witte**man (PvdA): Dat het onderscheid diffuus is geworden, wil niet zeggen dat mijn opvatting ouderwets is. Het is overigens erg genoeg dat het onderscheid diffuus is. Dat heeft te maken met de economisering van de cultuur. Er zal altijd kunst zijn, in welke sector dan ook, die zo nieuw is dat die voor de tijd uitloopt en die ook pas achteraf begrepen wordt. Over die kunst spreek ik. Natuurlijk gaat het dan om fantastische dingen. Belangrijk is dat er een Raad voor cultuur is en een staatssecretaris die deze kunsten kan herkennen. Dat is niet altijd even gemakkelijk. Daarom is de samenstelling van een Raad voor cultuur ongelofelijk belangrijk. Als die niet is toegespitst op het herkennen van nieuwe kunsten, die

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

afwijken van de bestaande overdrachtsvormen zoals toneel, film, schilderijen en beelden en die neerkomen op een samenspel van en mengeling van nieuwe media met visuele, auditieve en gustatieve tekens, doet de Raad voor cultuur zijn werk niet goed. Daar ligt een verantwoordelijkheid van de staatssecretaris. Ik begrijp dat men geheel en al is overtuigd?

Er is gezegd dat het integratiedebat op een waardevol plan gebracht moet worden. De staatssecretaris is ingegaan op het cultureel zelfbewustzijn. De staatssecretaris doelde daarmee op het niveau van de kunsten en niet op het niveau van de cultuur. Dat laat zij over aan mevrouw Verdonk. Ik zal daar nu niet op ingaan. Het is echter veelzeggend dat de staatssecretaris hierop niet mag, wil of kan -- volgens Freud zit dat in hetzelfde vakje -- ingaan. Het is erg dat de staatssecretaris van Cultuur niet kan, mag of wil ingaan op het begrip cultuur dat nieuwe Nederlanders met zich brengen en waarmee de samenleving te maken krijgt.

Graag verkrijg ik hierop nog een antwoord.

Voorzitter. Ik heb nog een paar kleine puntjes en dat betreft in de eerste plaats de regionale spreiding. Wat de staatssecretaris zei over de kwaliteit, heeft mij zeer gerustgesteld. Wel heb ik er een heel praktische vraag over. Het is niet mijn gewoonte om zo in details te treden, maar in dit geval doe ik dat wel. Ik weet dat de door het land reizende kunstenaars, zoals theatergezelschappen en musici, ongelooflijk veel last hebben van de files. Het is maar een eenvoudig punt. Heeft de staatssecretaris daaraan gedacht bij het maken van haar beleid? Deze groepen hebben nog steeds de opdracht van verspreiding van de kunsten door het hele land.

Een laatste opmerking betreft het Europese beleid van de staatssecretaris. Zij zet in op keuzes maken ter zake van toegevoegde waarde en wijst daarbij op collectiemobiliteit, digitalisering en standaardisering. Dat is allemaal heel mooi en doet denken aan Holland Promotion. Nu, dat moet ook gebeuren, maar heeft de staatssecretaris er wel eens aan gedacht dat zij ook kan inzetten op kunstenaarsbeleid, waardoor wij weer een ontmoetingsplaats kunnen zijn voor kunstenaars uit alle delen van de wereld en van Europa, zoals wij dat door de eeuwen heen zijn geweest? Als de staatssecretaris naar een verre plaats gaat, neemt zij misschien het Concertgebouworkest mee of het nationaal ballet. Echter, waarom neemt de staatssecretaris, naast het bedrijfsleven, geen kunstenaars mee die vervolgens de kunstenaars ter plaatse kunnen ontmoeten, bijvoorbeeld toen zij onlangs in Rusland, St. Petersburg, was? Ik doel dan niet op het inzetten van wat wij al hebben, respectievelijk het culturele erfgoed, zo zeg ik in de richting van de heer Van der Lans en de heer Schouw. Ik doel hierbij in het bijzonder op datgene dat in ontwikkeling is en dat betreft het tweede deel van de opdracht van de staatssecretaris uit de wet van 1993, een wet waaraan de staatssecretaris zich verder goed houdt in haar beleid. Het gaat daarbij om het in stand houden -- dat is het erfgoed -- en om het ontwikkelen; dat laatste betreft de nieuwe kunst waarover wij het hebben gehad. Verder gaat het daarbij om het verspreiden van allerlei zaken onder de bevolking, door het hele land en in alle regio's.

De heer **Woldring**(CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik zeg de staatssecretaris dank voor haar antwoorden. Er zijn nog twee kwesties die ik graag aan de orde wil stellen.

Als het mij niet ontgaan is, heb ik geen antwoord gekregen op mijn vraag inzake een toezegging betreffende het tegengaan van vervuiling in departementale stukken. Misschien is het wel gezegd, maar dan is het mij ontgaan. Ik hoor het antwoord dan graag opnieuw. Het argument van de staatssecretaris wil ik hier overigens wel even noemen. Ik vind het volstrekt niet ter zake doende om erop te wijzen dat er vroeger wel Latijn is gesproken of dat er in bepaalde kringen Frans werd gesproken, respectievelijk dat er in zakenmilieus en op internationale symposia Engels wordt gesproken en dat er ook masteropleidingen zijn waar Engels wordt gesproken. Het gaat om de Nederlandse taal, daar waar er in ons land, van links tot rechts en van hoog tot laag, Nederland wordt gesproken. Als je daarin slordig bent en Engelse of anderstalige uitdrukkingen gebruikt, dan ben je met taalvervuiling bezig. Dat is waar ik het over heb. Ik weet niet waar de staatssecretaris het argument van het Latijn vandaan heeft; ik heb het ook wel eens gelezen, maar het is nonsens.

Mevrouw de voorzitter. Ik deel via u mevrouw Van den Broek mee dat ik met mijn inwendige zending binnen de CDA-fractie ben begonnen. Echter, mevrouw Van den Broek weet ook dat het een christelijk werk is om heidene te bekeren, maar een heidens werk om christenen te bekeren. De taak die zij mij gegeven heeft, is derhalve wel uitermate zwaar. Ik ga er echter mee voort.

Het tweede punt dat ik nog aan de orde wil stellen, is de constatering dat cultuur ook levensgevaarlijk is of althans levensgevaarlijk kán zijn. Ik heb zelf gezegd dat het grote risico's bevat en dat heeft bijvoorbeeld betrekking op de spanning tussen cultuur en de inherente waarde of de artistieke kwaliteit ervan, alsmede op de vereconomisering ervan. Misschien is mij dat ook ontgaan, maar ik meen dat ik evenals mevrouw Witteman eigenlijk geen antwoord heb gekregen op de vragen die ik daarover gesteld heb. Ik heb expliciet verwezen naar de formulering van de staatssecretaris zelf dat zij zoekt naar een beter evenwicht, naar een betere wisselwerking met de markt en gevraagd op welke beleidsmatige manier zij dit denkt te realiseren. Met alle erkenning voor groot economisch potentieel, economische effecten en de infrastructuur die ook economisch belangrijk is voor het vestigingsprimaat, het is allemaal prima, prima, prima, maar waarop het aankomt, is het feit dat de staatssecretaris beleidsmatig iets wil. Op mijn vraag hoe zij dit wil doen, heb ik geen antwoord gekregen. Dat zou ik alsnog graag willen ontvangen, dan ben ik zeer tevreden.

Ik ga zeker op tijd dit huis verlaten en misschien dat mevrouw Witteman dan hier nog zit!

De heer **Van der Lans**(GroenLinks): Wij hadden zojuist een kleine interruptie over het commercieblokje tussen het programma het Klokhuis en het jeugdjournaal. In mijn beleving is dat een voorbeeld van een ongewenste vorm van economisering van een cultureel terrein. De staatssecretaris zegt: het is klein, niet effectief en zij weet

niet of zij het kan weghalen. Ik zou het heel aardig vinden om hierover uw standpunt te vernemen, mijnheer Woldring. Als wij spreken over normen en waarden, over commercie, over opvoeding en over jeugd, vindt u dan ook niet dat zo'n uurtje jeugdtelevisie gevrijwaard dient te zijn van commercie? Is dat nu zo'n slecht idee? En wat vindt u van de reactie van de staatssecretaris.

De heer **Woldring** (CDA): Laat mij daarover onvoorbereid een korte opmerking maken. Ik heb bij de behandeling van diverse mediawetten of onderdelen daarover wel eens iets laten blijken. Geweld, ook economisch geweld of uitlokking van begeerten (en dat heeft voor mij niet altijd op seksualiteit betrekking) hoort voor mij wel in die rubriek thuis. Als wij daarover uitgebreider zouden komen te spreken en ik mij daarop kan voorbereiden, zou ik mij daarvoor sterk willen maken. Ik weet ook niet precies waar de competentiegrenzen liggen tussen de staatssecretaris van Cultuur en Hilversum voor de verdeling van de blokken. Uiteraard kan de staatssecretaris dit onderwerp aan de orde stellen als zij met de publieke omroep om de tafel zit en kijken in hoeverre men aan die wens tegemoet wil komen. Het gaat mij buitengewoon aan het hard als er ongelukken gebeuren die worden uitgelokt of gestimuleerd door de televisie. Dit is echter een dusdanig apart onderwerp dat ik daarvoor geen interruptiemicrofoon zou willen gebruiken. Dat is mijn bezwaar. Een interruptiemicrofoon is er om heel even te interrumperen en niet te doen alsof er een tweede ronde aan de orde is. Dit onderwerp is hiermee voor mij nu afgedaan, welke vraag u mij ook nog wilt stellen.

De heer **Van Raak** (SP): Ik wil de heer Woldring graag een korte vraag van formele aard stellen over dit onderwerp. Misschien wil hij die beantwoorden?

De heer **Woldring** (CDA): Uit hoffelijkheid.

De heer **Van Raak** (SP): Ik wil u nergens toe dwingen, mijnheer Woldring, maar ik heb een formele vraag. Zeer binnenkort komen wij hier te spreken over het mediabeleid. Zullen wij nu afspreken dat wij in dat debat wat dieper zullen ingaan op de wijze waarop de staatssecretaris is omgegaan met de motie die in de Tweede Kamer is aangenomen om rondom kindertelevisie tot een reclamevrij blok te komen? Als wij dat nu afspreken, kunt u zich daarop voorbereiden en hoeft u daarover niet voor de vuist weg te spreken.

De heer **Woldring** (CDA): De heer Van Raak stelt iets aan de orde wat naar mijn mening volstrekt buiten de orde is. Wij zullen op 30 maart spreken over de wet inzake de doorgifte en de programmaraden. Ik weet niet of het antwoord van het ministerie al bekend is over de publieke omroep en de continuïteit ervan. Als het antwoord bijtijds binnen is, wordt het ook op 30 maart besproken. Dan gaat het daarover. Dan plukken wij er niet allerlei onderwerpen bij omdat ze nu actueel zijn. Daar doe ik niet aan mee. Dat zou ik eerst met mijn fractie willen bespreken. Ik wil de onderwerpen bespreken wanneer ze goed voorbereid hier aan de orde worden gesteld zoals wij dat gewend zijn: via

het College van Senioren, via de fracties et cetera. Ik laat mij niet dwingen in welk formaat ook. U heeft ook nu de interruptiemicrofoon ten onrechte gebruikt.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Voorzitter. Dit is gelukkig geen interruptiemicrofoon, dus ik kan die ook niet ten onrechte gebruiken, maar het is natuurlijk wel een beetje vreemd. De heer Woldring heeft hier een verhaal over economisering. Het is allemaal prachtig en ik kan hem er grotendeels in volgen. Als wij simpelweg vragen wat de consequenties daarvan zijn en of hij die willen trekken in deze chambre de reflection, dan kan hij best zeggen dat hij dat nu even niet wil. Dan moet hij niet zeggen dat die interruptie buiten de orde is. Als iemand hem heel rustig ondervraagt op de consequenties van zijn eigen verhaal, lijkt mij dat een heel logische manier van debatteren. Het aardige van deze Kamer is nu juist dat het niet allemaal eerst via het College van Senioren hoeft. Ik kan het hier rustig zeggen, want dit is geen interruptie. De heer Woldring kan ook rustig blijven zitten. Ik vind wel dat je, als je A zegt, de consequenties en eventueel ook B moet kunnen overwegen.

Ik had een beetje opgezien tegen deze begrotingsbehandeling. Sowieso ben ik niet een enorm voorstander van begrotingsbehandelingen in deze Kamer, omdat die begrotingen allang gaande zijn. Ik kan het niet van alle leden van dit kabinet zeggen, maar ik was toch behoorlijk vrolijk geworden van de aanstekelijkheid waarmee de staatssecretaris haar beleid hier heeft verdedigd. Het is jammer dat zij te weinig geld heeft. Je zou haar een ander kabinet gunnen. In mijn bijdrage had ik gesuggereerd dat er een enorme breuk was tussen die boef die de heer Van der Ploeg heette, die alles wilde en deze staatssecretaris. Dat is helemaal niet waar. Er is een enorme continuïteit. Dat kun je ook van andere delen van het kabinet niet zeggen, dus wij hebben hier een heel bijzondere uithoek van het kabinetsbeleid te pakken.

Daarom rende ik naar de interruptiemicrofoon toen de staatssecretaris enige koudwatervrees had in verband met inburgering. Zij zei: dat is het terrein van mijn collega Verdonk; daar kom ik niet aan. Dat vind ik een verkeerde insteek. Daarna hield zij een verhaal over interculturele versterking en versteviging. Toen geloofde ik er weer in. Nu wij in het nieuwe integratiebeleid van dit kabinet twee kanten kunnen onderscheiden met aan de ene kant een onmiskenbaar strengere dwangmatige aanpak, vind ik het zeer cruciaal dat de andere kant -- de culturele kant, de culturele inburgering, de culturele versterking, de culturele ontmoeting, de culturele kennismaking -- sterk in het integratiebeleid aanwezig is. Wat mij betreft, is de integratieportefeuille een gedeelde portefeuille, die zowel minister Verdonk als deze staatssecretaris aangaat. Ik hoop dat zij zich op dat terrein zal doen gelden. Het inburgeringsproces is, afgezien van allerlei economische en sociaal-economische aspecten, in hoge mate een cultureel proces van culturen die met elkaar botsen en conflicten hebben en die met elkaar verder moeten. Het is zeer interessant om een staatssecretaris te hebben die ambities op dat punt toont. Die ambities zitten wel degelijk in de nu nog wat vage woorden; ik hoop dat het in de toekomst concreter wordt. Ik wens de staatssecretaris dan

ook toe dat zij doorgaat op die weg en er veel successen mee boekt.

Er staan ons wat brieven te wachten. Ik zal ze lezen. Het is op zichzelf jammer, want de verruiming van het cultuurbegrip vind ik interessant. De vraag is gerechtvaardigd wat het betekent.

Wij krijgen er binnenkort een brief over. Misschien dat de staatssecretaris toch een paar dingen kan laten zien. Het is jammer als dat nu in het vage blijft.

Ik kom op de Unie Droit. Steeds wordt gezegd dat het er aankomt, dat het geregeld zal worden. Nu horen wij dat vóór de zomer een kabinetsstandpunt bekendgemaakt zal worden. Ik neem aan dat dat niet betekent dat de ratificatie dan nog nader onderzocht moet worden. Er wordt gesproken van een onderzoek naar de juridische consequenties. Is dat onderzoek al klaar? Hoe hard is de toezegging dat wij vóór de zomer kunnen beginnen met het proces dat tot ratificatie leidt? Anders moeten wij het misschien niet doen en dat zou een slag in het gezicht zijn van landen die zichzelf niet voldoende kunnen beschermen tegen kunstroof. Dan zouden wij moeten zeggen dat wij de consequenties van onze daad uit 1996 niet aankunnen, vanwege allerlei juridische problemen en ingewikkeldheden met ons rechtsstelsel. Wij moeten de participanten niet jaren aan het lijntje blijven houden. Ik ga hier niet weg totdat de staatssecretaris zegt dat zij dit heel serieus gaat aanpakken.

Ik maak een opmerking aan het adres van mevrouw Van den Broek. Ik heb de opmerking gestolen van de heer Van Middelkoop. Mevrouw Van den Broek vindt dat het een kil Catshuis is geworden. Ik zeg daarop: een kil kabinet verdient een kil Catshuis.

*N

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): Voorzitter. Een beetje voorzichtig dank ik de staatssecretaris voor haar beantwoording. Ik heb haar geprezen om de invalshoek die zij heeft gekozen, de rode draad van het cultuurbeleid. Misschien gaat het zo dat je, als je iemand prijst, niet zo erg goed beantwoord wordt. Een flink aantal antwoorden heb ik gemist. Ik ga er niet verder op in, want dat heeft niet zoveel zin meer. Ik geef de staatssecretaris een advies: leg de cultuurnota nog een keer onder uw kussen. Er zijn een heleboel belemmeringen voor het cultuurveld om het goed uit te werken. Ik wijs op de administratieve-lastendruk en de bureaucratie. Het staat allemaal prachtig in "Meer dan de som", maar de staatssecretaris heeft er vanmiddag heel mager over gesproken. Het zou een deel van de bevlogenheid van haar beleid moeten zijn om daar echt iets aan te gaan doen. Die bevlogenheid heb ik een beetje gemist.

Gemist heb ik ook een reactie op mijn vraag om het maatschappelijk verantwoord ondernemen erbij te betrekken. Mogelijk kan bij de bestaande initiatieven worden aangeklopt. Cultuur hoort daarbij. Verder herinner ik aan het indemniteitsvraagstuk, de voorwerpen van onschatbare waarde die van het ene naar het andere land moeten worden vervoerd. Mijn vraag was heel duidelijk: kan de Nederlandse Staat nu niet garant staan voor die voorwerpen? Het hele probleem zou ermee opgelost kunnen zijn.

Ik heb wel een reactie gehad op de gehoorbeschermers, maar ik blijf het lachwekkend vinden. De staatssecretaris sprak over de violisten met daarnaast de trompettisten. Volgens mij zitten de houtblazers vlakbij de violen. Dat is al driehonderd jaar zo. Alle componisten hebben er stukken voor geschreven. En worden ze er nu opeens gehoorgestoord van?

Ik maak mij ernstig zorgen dat mevrouw Witteman hier vannacht nog zit. Ik kan het mij niet voorstellen dat de staatssecretaris de gevraagde toezegging over de nieuwe kunsten doet.

De heer **Van Raak** (SP): Voorzitter. In het recente debat in deze Kamer over de kenniseconomie deelde de minister van OCW mijn bezorgdheid over het behoud van academische waarden op de kennismarkt. Zij stemde toen onder meer in met mijn voorstel om een onafhankelijk meldpunt in het leven te roepen voor bezwaarde onderzoekers. Een van de redenen waarom ik vandaag zoveel aandacht aan die archeologiemarkt heb besteed, is dat steeds meer opgravers zien dat zij niet kunnen voldoen aan de wetenschappelijke kwaliteitsnorm. De staatssecretaris heeft mij niet gerustgesteld: zij kan niet aangeven wanneer die markt is ontstaan en wanneer daartoe is besloten. Zij verwijst naar een brief van staatssecretaris Nuis uit mei 1997, waarin staat dat hij wil anticiperen op een markt die naar verwachting zal ontstaan. Sindsdien is dat inderdaad gebeurd. Mij is nog steeds niet duidelijk wanneer dat politieke besluit is genomen en in hoeverre rekening is gehouden met het borgen van wetenschappelijke waarden.

Er is een nationale onderzoeksagenda, bestaande uit zo'n 800 pagina's, die dient als een soort wetenschappelijk kader voor het doen van opgravingen. Deze nationale onderzoeksagenda is de bron, waaraan het programma van eisen moet voldoen. Het probleem is nu dat er niemand is die op een wetenschappelijk verantwoorde manier dat programma van eisen kan toetsen aan de nationale onderzoeksagenda. Kan de staatssecretaris aangeven – wellicht kan dat schriftelijk – wanneer is gekozen voor de instelling van een markt en of daarbij is nagedacht over het borgen van wetenschappelijke waarden? Kan zij ingaan op mijn voorstel om een commissie in het leven te roepen, bij voorbeeld in het kader van de Rijksdienst voor oudheidkundig bodemonderzoek, zodat er iemand is die die programma's van eisen kan toetsen aan de kaders, zoals vastgesteld in de nationale onderzoeksagenda? Dat kan volgens mij met één fte worden bereikt.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor haar vlotte en heldere betoog.

Mijn fractie heeft er behoefte aan, het Nederlandse cultuurbeleid in een internationale context te plaatsen. Ik ben blij met de toezegging van de staatssecretaris op dit punt. Ik hoop dat de feitelijke analyse een doorvertaling naar het beleid krijgt.

Over het Kunstenplan en de Raad voor Cultuur heb ik in eerste termijn een aantal indringende opmerkingen gemaakt, met als achtergrond dat het

eigenlijk anders zou moeten. De staatssecretaris zegt dat een en ander op zijn hoogtepunt is, en daarbij moeten wij niet storen. Ik snap dat, en ik vind het ook buitengewoon diplomatiek. Maar het zou mij teleurstellen als er een matige tussentijdse evaluatie komt van al de bureaucratie die daar plaatsvindt. Er moeten forse veranderingen komen. Als de staatssecretaris onze fractie blij wil maken, hoop ik dat zij daarmee komt.

In het economiedebat heeft minister Brinkhorst gezegd, samen met de staatssecretaris met beleid op het gebied van economie en cultuur te komen. Het kan mij zijn ontgaan, maar ik heb daarop geen reactie gehad. Komt die er en zo ja, wanneer?

Volgens de staatssecretaris doet het bedrijfsleven het prima, wat ik met haar eens ben.

Ik heb het idee dat het bedrijfsleven ontzettend veel doet, zeker in termen van de fondsen die beschikbaar zijn. Die fondsen bepalen voor een heel belangrijk deel de mogelijkheden voor grote tentoonstellingen in dit land. Ik heb echter gevraagd of het mogelijk is wat dit betreft een stapje verder te zetten, maar niet met de bedoeling dat het bedrijfsleven meer gaat doen. Ik bedoel het meer in termen van fiscaliteit. In een aantal andere landen zijn meer aftrekmogelijkheden aanwezig, niet alleen voor het bedrijfsleven, maar ook voor vermogende particulieren. In fiscale zin zou je dit aantrekkelijker kunnen maken. Ik ben benieuwd naar de visie van de staatssecretaris op dat punt.

Wij zullen de broedende kip van de commissie-Rinnooy Kan met haar rapport ook niet storen. Daarover is in eerste termijn ook al gesproken. De positie van D66, ook aan de overkant, als het gaat om het reclamevrije net is duidelijk. In de discussie over hoe wij verder gaan met de publieke omroep gaat de D66-fractie aan de overkant zich inzetten om te komen tot een reclamevrij net.

We hebben heel verheven over kunst en cultuur gesproken, maar in eerste termijn heb ik ook aandacht gevraagd voor het kleine van de cultuur, namelijk de amateur-kunsten. Daar gebeurt ook ontzettend veel, ook qua schepping en creaties, niet alleen door mensen die ervoor hebben doorgeleerd, maar ook door gewone mensen in steden en dorpen. Vindt de staatssecretaris dat ook belangrijk? Zo ja, hoe wil zij dat verder stimuleren?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Voorzitter. Het is een elementaire, menselijke behoefte dat het leven overzichtelijk blijft. Dat geldt ook voor de politiek. Als een bewindspersoon van D66-huize mij toespreekt, word ik altijd bevangen door een gezonde argwaan. Ik moet eerlijk zeggen dat die vooringenomenheid vandaag niet werd bevestigd. Dat is mijn manier om waardering uit te spreken voor het betoog van de staatssecretaris, al moet ik ook ietwat depolitiseren, zeg ik tegen mezelf. Ik spreek ook mijn waardering uit voor de rode draad die naar voren komt in het beleid van de staatssecretaris. Ik kan het niet anders dan met haar eens zijn. Ik zeg het zelfs royaler: ik vind het uitstekend als de staatssecretaris kunst en cultuur een bijdrage wil laten leveren aan het maatschappelijke zelfbewustzijn. Het voorbeeld dat de staatssecretaris later gaf, dat over de Molukse barak, sprak mij zeer aan. Dat zou je subcultureel zelfbewustzijn kunnen noemen, maar

dat is een beetje jargon. We weten in elk geval waar wij het over hebben.

Ik vond het ook heel plezierig dat kunst en cultuur niet verantwoordelijk zijn voor welk maatschappelijk thema of verandering dan ook. Dat blijkt ook uit de stukken. Misschien is het goed als de staatssecretaris dat nog een keer tegen mevrouw Witteman zegt. Kunst en cultuur zijn dus ook niet verantwoordelijk voor het thema van de integratie. Dan overvraag je die sector in zekere zin, of je maakt die horig aan bepaalde maatschappelijke kwesties. Die zijn in zichzelf weliswaar valide, maar dit doet te kort aan de zelfstandigheid van kunst en cultuur.

De staatssecretaris weet toch nog een prioriteit in het debat te noemen, namelijk het opkomen van de diversiteit. Ik spreek haar wat dat betreft niet tegen. Ik wacht wel af hoe dit landt, want ik begrijp het nog niet helemaal. Er is sprak van een natuurlijke diversiteit in allerlei sectoren. In dit land is de culinaire diversiteit op een gegeven moment enorm toegenomen. Door de globalisering is ook de culturele diversiteit toegenomen. Ik vraag mij af of de kunst en cultuur erop zitten te wachten dat die diversiteit wordt benoemd als prioriteit, maar misschien zie ik dat niet goed. Het is voor mij in ieder geval geen reden om ertegen te opponderen.

Ik krijg nog wel graag antwoord op mijn vraag over regionale fondsen. In het overleg met de Tweede Kamer zei de staatssecretaris dat zij nog niet helemaal was uitgedacht over die kwestie. Ik onderschrijf de scepsis die daarin doorklonk, maar ik ben wel nieuwsgierig of de staatssecretaris al verder is. Over de vraag of een bewindsman, in dit geval een staatssecretaris, al dan niet een kwaliteitsoordeel zou mogen uitspreken in dit kader, merkte de staatssecretaris interessante dingen op. Het is zeer verstandig om dat uit te besteden, in dit geval vaak aan de Raad voor cultuur. Op dat punt zijn wij het met elkaar eens, maar dat neemt niet weg dat daarmee de politieke verantwoordelijkheid niet helemaal is opgeheven. In zekere zin leverde de staatssecretaris het bewijs daarvoor zelf, toen zij met mevrouw Van den Broek discussieerde over de kwaliteit van het Catshuis. Ik constateerde met genoegen dat de staatssecretaris niet tegen mevrouw Van den Broek zei dat zij op dat punt niet competent was en dat mevrouw Van den Broek ergens anders moest zijn.

Ten slotte nog de kwestie van het reclameverbod aan het begin van de avond. Ik heb de hele beweging in de politiek op het punt van de reclame zelf meegemaakt. Laten wij eerlijk zijn, op dat punt heeft de cultuur uitsluitend nederlagen geleden. Het is geen nederlagenstrategie geweest. Er was helemaal geen strategie. Om het wat pathetisch te formuleren: het kapitaal heeft het voortdurend gewonnen van de cultuur. De reclame werd ingevoerd in het publieke bestel, eerst mondjesmaat en vervolgens werd het uitgebreid. Daarna kwam er ook reclame tussen de programma's. In de laatste plaats mocht cultuur nog in het begin van de avond, zo rond kinderbedtijd. Zou het dan niet aardig zijn als deze staatssecretaris ooit eens uit Hilversum terugkwam en ons kon melden dat er wat terreinwinst zou zijn geboekt voor de cultuur? Dat zou na zoveel capitulaties uit het verleden toch helemaal geen schande zijn?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Mevrouw de voorzitter. Onbedoeld door de veelheid van vragen heb ik in eerste termijn een aantal vragen overgeslagen, zodat ik zal proberen in mijn tweede termijn dat volledig goed te maken, in het bijzonder ten opzichte van mevrouw Van den Broek.

Mevrouw Witteman heeft gezegd dat ik geen aandacht heb besteed aan haar opmerkingen over de franje van cultuur. Ik leefde in de veronderstelling dat ik er wel op ben ingegaan. Ik heb nadrukkelijk in mijn betoog aangegeven dat de waarde van cultuur voor mij niet ter discussie staat. Ik heb het woord franje als zodanig niet in de mond genomen, maar ik heb wel de indruk dat ik de eerste vijftien minuten van mijn betoog duidelijk had gemaakt dat cultuur voor mij geen franje is maar dat die een duidelijk innerlijke en maatschappelijke waarde heeft. Vandaar het cultureel zelfbewustzijn. Je kunt maatschappelijke problemen niet oplossen met cultuur. Wel moet de maatschappij op alle fronten doordrongen zijn van het cultureel belang.

Mevrouw Witteman heeft terecht gezegd dat ik onvoldoende ben ingegaan op het aspect van waarden en normen. Overigens vond ik heel moeilijk te begrijpen wat nu precies de consequenties van haar redenering op dit punt zijn. Ik heb twee interpretaties. De eerste, waar ik zeer terughoudend over ben, is dat de kunsten een actieve rol zouden moeten vervullen in het normatieve debat over normen en waarden. De tweede interpretatie, waar ik veel meer in kan meegaan, is dat de kunsten als zodanig een invloed en impact hebben en per definitie waarden en normen ter discussie kunnen stellen en ook doen. Juist door de kunsten worden de eerste grenzen van wat in verleden betamelijk was als normaal beschouwd. Veertig jaar geleden was naakt bijvoorbeeld nog een schande, terwijl het nu volstrekt normaal is dat er op het podium naakte vrouwen en mannen rondlopen. Kunst heeft dus een functie in het proces van waarden en normen dat zich door de eeuwen heen evolueert en ontwikkelt. Als dat de uitleg is die mevrouw Witteman er aan wil geven, dan kan ik mij daarin volledig vinden. Als zij daaraan echter de conclusie zou verbinden dat ik dat ook als zodanig zou moeten honoreren, heb ik daar wel moeite mee. Het betreft hier een autonoom proces. Kunst en cultuur hebben een functie in deze maatschappij. Om er nu vanuit de overheid een actieve impuls aan te geven, daar voel ik niet veel voor.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): De kunsten zijn natuurlijk vrij. Zij hebben het debat over waarden en normen echter ook als domein. Een ieder die kunst maakt, doet dat in zijn eigen context, in zijn eigen samenleving. Daardoor worden ook dingen doorbroken. Die discussie is zojuist al gevoerd met de heren Van der Lans en Schouw.

Ik doelde echter op de bezuiniging op de instellingen die zelf geen kunst produceren. Deze instellingen houden echter vaak het debat over waarden en normen op gang. Ik noem de Rode Hoed, de Balie, het Nederlands Theaterinstituut en de Unie. Wij zeggen niet hoe die instellingen het debat op gang moeten houden,

maar het is wel prettig dat de overheid hen de kans blijft daartoe blijft geven.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik begrijp dat uw vraag betrekking had op de bezuinigingen van 10% op de institutionele overhead. In mijn afwegingen ter zake heeft het thema "waarden en normen" overigens geen rol gespeeld. Het is echter vanzelfsprekend dat dit thema wel een rol speelt in de infrastructuur van cultuurminnend Nederland. Dat geldt ook voor de 90% die na de bezuinigingen overblijft. Ik blijf verre van de interpretatie dat de korting van 10% meteen gevolgen heeft voor de functie van de institutionele overhead voor het debat binnen de sector cultuur en kunst. Ik ga niet zo ver om bij de afweging een verband te leggen met waarden en normen.

Er is geopperd dat de nieuwe kunst beschermd moet worden tegen het vrije spel van de markt. Ik zie niet dat er op dit punt sprake is van een zekere vijandschap. De rijksoverheid geeft 675 mln uit aan culturele instellingen en dat is maar eenderde van het totaal dat de overheid aan kunst en cultuur uitgeeft. De gemeenten en de provincies nemen de overige tweederde voor hun rekening. Dan heb ik het nog niet over het bedrijfsleven dat ook ettelijke miljoenen in deze sector stopt, ook in de nieuwe kunst. Ik deel niet de vrees dat de nieuwe kunst door de ontwikkelingen van het vrije spel van de markt weggedrukt wordt. Met deze bijdragen wordt ervoor gezorgd dat vernieuwende, experimentele kunstenaars die niet kunnen leven van hun kunst, een basis hebben om te werken. Daar worden geen concessies aan gedaan, ook al hebben wij het over bezuinigingen.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): U zegt dat deze mensen niet van hun kunst kunnen leven. In Forum van gisteren, het blad van VNO/NCW, werden drie mensen opgevoerd die nieuwe kunst maken, maar daar uitstekend van kunnen leven. Wij moeten niet generaliseren.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Voor mij is er ook geen sprake van een tegenstelling. Alleen is de groep die van nieuwe kunstuitingen kan leven zo klein dat het nog steeds nodig is dat de overheid daar via subsidies een financiële basis voor biedt. Er is geen sprake van polarisatie, maar van complementaire ontwikkelingen. Het totale aanbod van kunst en cultuur is voor een deel commercieel en voor een deel gesubsidieerd. Als het goed is, wordt daarmee het volledige palet aan cultuurbehoeften gedekt en krijgt de maatschappij daarmee ook het volledige spectrum aan stimulansen.

Ik begreep niet dat ik onvoldoende zou zijn ingegaan op het cultuurbrede begrip en de smalle cultuurfactor in het integratiedebat. Ik had de indruk dat we daarover, mede in het kader van de interrupties, uitspraken hebben gedaan. Het is lastig om daar nu opnieuw op in te gaan, maar ik zal het nog eens kort samenvatten om duidelijk te maken hoe ik hier tegenover sta. Cultuur, cultuurbeleving en kunst in het bijzonder kunnen factoren zijn in een proces van integratie. Maar het zijn geen actieve instrumenten voor integratie. Dat is de rode draad van mijn beleidsnota. Cultuur kan geen instrument zijn voor het oplossen van

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

een maatschappelijk probleem. Cultuur is een dragende factor in de maatschappij en kan een maatschappelijk fenomeen – bijvoorbeeld economie, diversiteit of onderwijs – helpen om zich te versterken en te ontwikkelen. Het is een factor maar geen instrument waarlangs het allemaal moet gaan geschieden. Ik hoop dat dit duidelijk is geworden uit het debat dat deels via de interrupties is gevoerd.

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik begrijp het. Ik begreep het al, maar ik wil hier graag nog een gedachte aan toevoegen. Als wij het bestuderen van andere culturen bevorderen, bijvoorbeeld in het onderwijs, helpt dat ons Hollanders andere culturen te begrijpen en niet zo snel af te voeren in onze gedachten. Ik wil graag een klein voorbeeld geven. Mag dat mevrouw de voorzitter?

De **voorzitter**: Buitengewoon kort, mevrouw Witteman.
**

Mevrouw **Witteman** (PvdA): Ik wilde eigenlijk het hele Oude Testament doornemen, maar ik neem dan slechts een klein hoofdstukje. De kledingvoorschriften voor het Jodendom, het christendom en de Islam zijn dezelfde. Zij komen alle uit het Oude Testament. Het Oude Testament ligt aan de wortels van het Jodendom, het christendom en de Islam. Wanneer wij dat als gemeenschap hadden geweten – ik denk dat men het hier in deze zaal wel weet -- waren wij misschien niet zo hysterisch geworden over hoofddoekjes en baarden. We hadden in de discussie dan misschien sneller op iets anders kunnen inzoomen. Dat bedoelde ik met de opmerking dat kennis van culturen een bijdrage kan leveren aan het integratiedebat. Ik wil nu toch graag nog een voorbeeld geven.

De **voorzitter**: Nee, mevrouw Witteman. Het is duidelijk voor de staatssecretaris. Ik vraag de staatssecretaris hierop desgewenst te reageren.
**

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik interpreteer dit als een toelichting op uw vraag. U vraagt mij nu hierop te reageren, voorzitter. De toevoeging van mevrouw Witteman leidt ertoe dat we toch weer de grenzen gaan opzoeken van de bredere cultuur, van de cultuur van een land, een volk of een maatschappij. Ik trek mij dan toch in alle bescheidenheid terug op het fenomeen dat kunst en cultuur in een smaller perspectief een factor is waarmee je wederzijds begrip kunt creëren zonder dat je de bredere cultuur van die samenleving, die maatschappij of dat volk in de diepte bespreekt. Dat kan aan de hand van kunst en cultuur zeker plaatsvinden.

De concrete vraag is gesteld of ik de files heb meegevoerd in de reisverplichtingen van gezelschappen. Ik moet in mijn antwoord helaas teleurstellen. Ik heb dat niet gedaan.

Mevrouw Witteman heeft verder een vraag gesteld over de plaats van kunstenaars in het bedrijfsleven en het meenemen van kunstenaars naar het buitenland als het gaat om uitwisseling. Ik heb het gevoel dat wij in binnenland en buitenland bijzonder mobiel zijn. Wij ontvangen veel studenten uit

Europa en daarbuiten op onze opleidingen voor dans en muziek. Onze kunstsamenleving is buitengewoon open. Er komen ook veel buitenlandse gezelschappen naar Nederland. Ik heb geen aanleiding om daarop nog verder in te gaan.

De heer Woldring is teruggekomen op de taalvervuiling en slordig taalgebruik. Het spijt mij dat hij de Latijnse opmaat niet zo kon waarderen. Geheel tegen het gebruik in heb ik de correctheid van het taalgebruik in de brief "meer dan de som" opgenomen. Het onderwerp betreft de portefeuille die ik samen met mevrouw Van der Hoeven beheer. Het is belangrijk dat met taal als cultuurdrager zorgvuldig wordt omgegaan. Taalvervuiling hoort daar niet bij. Mijn achterliggende gedachte om de passage in de brief "meer dan de som" op te nemen, was vooral de slordigheid. Ik lig minder wakker van het gebruik van het Engels. Die ontwikkeling is gaande, al vraag ik mij af en toe af of het ook in normaal Nederlands kan. Een beleidsverantwoordelijkheid van de overheid vind ik echter het bestrijden van slordig taalgebruik en het streven naar het correct uitspreken van de Nederlandse taal. "Hun hebben" komt iets te vaak voor en dat is jammer. Het is belangrijk dat zorgvuldig met de taal wordt omgegaan.

In tweede termijn is gevraagd naar economie en markt-evenwicht. Toen de tweede termijn gaande was, beseftte ik dat ik het thema cultuur en economie oppervlakkig heb behandeld. Ik zal daar nu iets langer bij stilstaan. In "meer dan de som" heb ik economie en cultuur nadrukkelijk geagendeerd, omdat het thema enorme potentie heeft in termen van verrijking voor de cultuur. Daarnaast zou er anno 2004 geen spanning moeten zijn tussen thema's zoals cultuur en economie. Zij zouden juist een verrijking moeten zijn.

In de discussie over cultuur en economie is het belangrijk dat onderscheid wordt gemaakt tussen de vier invalshoeken. Zij lopen vaak nogal door elkaar. Ik heb in deze Kamer nog een vijfde invalshoek gehoord, namelijk het reclamevrije blok als onderdeel van cultuur en economie. Voor mij valt dat niet onder die definitie. Ik beschouw een reclamevrij blok als mediabeleid. Economische belangen spelen bij verschillende afwegingen een rol, maar zijn daarmee nog geen thema van cultuur en economie.

Er zijn vier aanliegroutes voor dit thema. Ik noem in de eerste plaats de creatieve industrie, waarbij het gaat om innovatie; het serieuzer nemen van de creatieve industrie als een belangrijke innovatiefactor in onze economie. In de tweede plaats noem ik het belang van de economische impact van cultuur op lokaal en regionaal niveau. Een museum genereert een enorme omzet in de lokale economie en is van belang voor het vestigingsklimaat en het woonklimaat. Vorige week vertelde een projectontwikkelaar mij dat hij er zelf bij de culturele sector op moest aandringen dat er in de woonwijk die hij samen met de gemeente aan het ontwikkelen was, culturele voorzieningen komen. Hij wist vanuit zijn verantwoordelijkheid als projectontwikkelaar hoe belangrijk het is dat er bij de verkoop of de verhuur van een huis goede voorzieningen zijn. Bewoners vinden dat belangrijk. Ook wordt daardoor verloedering van een wijk

voorkomen. Voorkomen wordt dat een wijk saai wordt, niet levendig is.

Ik noem in de derde plaats de mondialisering en de verscheidenheid van het thema cultuur en economie. Het gaat hierbij om de impact van de mondiale economie op de culturele diversiteit en de mogelijke kans op verschraling van met name de kleinere regio's. Dit is een buitengewoon boeiend en ingewikkeld debat in internationaal verband.

In de vierde plaats noem ik de particuliere financiering, het mecenaat. Ik ben in eerste termijn ingegaan op de bijdrage van het bedrijfsleven. De heer Schouw heeft gevraagd naar de fiscalisering. Sinds 1 januari bestaat de regeling cultureel beleggen. Zij is pas een paar maanden van kracht en ik kan daarom nog niet aangeven hoe succesvol zij is. Dat moet nog bekend worden gemaakt. Daarover zullen wij op korte termijn actief gaan communiceren. Het stimuleren van particulier initiatief is heel belangrijk. Ik hoop dat ik hiermee op de desbetreffende vragen ben ingegaan.

Ik wil nog graag in algemene zin een opmerking maken over het marktevenwicht en de balans die ik heb aangegeven. Juist bij de vier thema's die ik net heb genoemd, gaat het om het zoeken naar een evenwicht. Dat geldt vooral voor de particuliere financiering en de mondialisering en de verscheidenheid. De markt - het beschikbaar stellen van geld - heeft invloed op het culturele beleid en het culturele aanbod, maar er mag geen onderlinge afhankelijkheid zijn. De kunst- en cultuursector mag niet volledig afhankelijk worden van het bedrijfsleven, maar ook niet van de overheid. Het gaat om de balans. Ik denk overigens dat er in Nederland een redelijke balans is. Wellicht kan er hier en daar wat meer van het bedrijfsleven komen. Dat zou mooi zijn, maar de artistiek-inhoudelijke onafhankelijkheid blijft van belang.

Ook bij de mondialisering en verscheidenheid zie je de enorme invloed van de mondiale economie op de culturele diversiteit en het behoud van cultuur. Andere landen maken zich daar buitengemeen bezorgd over. Ook Nederland is met dat thema aan de slag gegaan, mede omdat het een plaats inneemt op de internationale agenda. Bij dat soort thema's ben ik steeds op zoek naar het evenwicht: het belang van cultuur, de economie en de positieve verbinding daartussen.

De heer Van der Lans heeft nog enkele opmerkingen over de integratie gemaakt. Ik hoop dat ik daarop al voldoende ben ingegaan in mijn reactie op het betoog van mevrouw Witteman.

Negen maanden geleden trof ik het dossier over het Unieverdrag aan. Ik begrijp de bezorgdheid over de lange tijd die het vergt om hierover uitsluitsel te krijgen. Ik voer daarover indringend overleg met mijn collega van Justitie. De discussie hierover heeft een sterk juridisch gehalte en daarom ben ik in bepaalde mate afhankelijk van mijn collega van Justitie. Het belang van deze zaak is ook mijn collega van Justitie duidelijk. Er zijn echter nogal wat juridische consequenties die principiële punten van ons privaatrechtelijk systeem raken. Het onderzoek dat wordt uitgevoerd, is bijna afgerond. Daarop wachten wij nu. Ik heb in de afgelopen negen maanden ook wel eens gevraagd of het niet wat sneller kan. Dat schijnt vanwege de ingewikkeldheid niet te kunnen. Ik hoop het echter waar

te kunnen maken. In overleg met mijn collega van Justitie is een brief aan de Tweede Kamer gezonden waarin staat dat hierover een uitspraak gedaan kan worden voor de zomer. Ik begrijp echter het verdriet van de heer Van der Lans over de traagheid.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Is dat onderzoek openbaar?

Staatssecretaris **Van der Laan**: De uitkomsten zijn nog niet beschikbaar. De uitkomsten zullen echter meegezonden worden met het standpunt van het kabinet.

Mevrouw Van den Broek aarzelde over mijn overtuigingskracht. Dat is jammer. Zij vond dat ik mager was ingegaan op de belemmeringen en de administratieve lasten. Zij miste daarbij de bevoegenheid. De analyse van mevrouw Van den Broek was dat de oorzaak wellicht is dat ik het met haar eens ben. Dat is inderdaad het geval. Het is voor mij een vanzelfsprekend onderwerp. Ik ben daar dan ook mee aan de slag. Ik dacht mijn oprechte interesse voor het onderwerp en het belang daarvan aangegeven te hebben door mijn intensieve gesprek met Sociale Zaken. Ik en mijn ambtenaren steken daar veel energie in. Het is een moeilijk en lastig onderwerp. Het gaat om brede thema's. Men staat overigens niet te wachten tot alle sectoren hun probleempjes komen vertellen. Het kost veel energie en het vraagt veel tijd. Ik ben er volop mee bezig. Alle punten die mevrouw Van den Broek noemt, zijn mij overigens bekend. De cultuursector heeft mij uitgebreid verteld hoe lastig een en ander ligt. Ik ben daar serieus mee aan de slag. Ook in het perspectief van Meer dan de som vind ik het ontlasten van het culturele veld een punt. Ik ben ernaar op zoek hoe ik de bureaucratie terug kan brengen. Het is immers jammer dat het veld daarin energie of geld moeten steken. Daarbij horen waarborgen op het vlak van ziekteverzuim en dergelijke. Het onderwerp heeft mijn aandacht. Ik vind dat ik gedurende mijn periode op dit punt een grote slag moet maken. Dat vind ik belangrijk. Ik kan niet garanderen dat op alle details een oplossing wordt gevonden. Er moet echter een substantiële slag worden gemaakt naar een gezonde balans.

Er is terecht opgemerkt dat ik geen antwoord heb gegeven over de vraag naar maatschappelijk verantwoord ondernemen. Economische, sociale en ecologische activiteiten vallen daaronder. Ik ben het met mevrouw Van den Broek eens. Ik had er nog niet eerder over nagedacht. Ik heb althans geen actieve rol gespeeld op dit vlak in de afgelopen negen maanden. Ik ben het echter geheel met haar eens. De relatie tussen cultuur en economie is ook aan de orde. Samen met Economische Zaken ga ik op pad om dit thema in een positieve combinatie tot stand te brengen. Ik heb daarover binnenkort een gesprek met een aantal min of meer prominente figuren uit de wereld van economie en cultuur. Daar zal dit punt naar aanleiding van het debat zeker aan de orde worden gesteld. Het gaat daarbij om een soort bewustwordingsproces. In dit geval speelt het in de hoek van het bedrijfsleven. Het is een interessant thema. Ik neem het mee in het gesprek van volgende week met de verschillende partijen. Het moet vanzelfsprekend zijn dat het culturele element daarin een rol speelt.

Ik ben tevens niet ingegaan op de indenniteitsregeling. Wij zijn op dit moment op nationaal niveau bezig met de indenniteitsproblematiek. Onlangs is een analyse uitgebracht van de verschillende mogelijkheden rondom die indenniteit. Wij verkennen op dit moment de opties. De financiële risico's moeten daarbij goed meegewogen worden. Wij zijn daarmee bezig. Op het moment dat wij daarover op nationaal niveau een duidelijk en nieuw standpunt hebben ingenomen, kunnen wij ook op het niveau van de Europese Unie een stap zetten. Het is een thema dat op dat niveau leeft. Men pakt het punt echter niet door. Het ligt erg moeilijk en het is erg ingewikkeld. Het is door de vele nationale wetgeving heel lastig. Ik wil het eerst op nationaal niveau goed uitdenken. Ik heb dan immers een beter verhaal in Europees verband. Dat komt dus later, over een jaar. Ik hoop de Kamer dan hierover te kunnen berichten.

Mevrouw **Van den Broek-Laman Trip** (VVD): De staatssecretaris is er op nationaal niveau mee bezig. Daar doelde mijn vraag ook op. Als er op nationaal niveau sprake is van garantstelling kunnen er immers kunstvoorwerpen uit andere landen naar Nederland komen.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Zo zit dat niet. De collectiemobiliteit binnen Nederland kent ook een indenniteitsaspect, want daar heb je ook verzekeringen. Ook als het van Groningen naar Maastricht gaat, moet je nog steeds verzekeringen afsluiten. Ter zake van het nationale proces zijn wij bezig. Daarbij speelt mee de internationale component; dan gaat het om indenniteit voor stukken die vertrekken uit Nederland, respectievelijk stukken die komen naar Nederland. Dat heeft verzekeringstechnisch een andere complexiteit. Nu, dat wordt allemaal wel meegewogen en dat is internationaal. De volgende vraag is hoe je dit in EU-verband zou kunnen oplossen. Ik begrijp echter dat u in zijn algemeenheid de internationale context bedoelde. Welnu, daar zijn wij mee bezig.

Voorzitter. De heer Van Raak kwam terug op de archeologie en het borgen van wetenschappelijke waarden. Ik begrijp dat hij er zeer aan hecht, maar ik ben bang dat ik het gewoonweg niet met hem eens ben. Er komt, als het aan mij ligt, geen commissie; ik denk dat dit een bureaucratisch fenomeen is. Ik heb geen signalen ontvangen die aangeven dat op dit moment de wetenschappelijke waarden onvoldoende worden gekenmerkt of onvoldoende worden geborgd. De heer Van Raak heeft het over wetenschappelijke waarden. Dat is de norm die hij aanlegt op het terrein van de archeologie en het onderzoek, maar ik ga daar niet zomaar in mee. Ik gebruik liever het begrip "kwaliteit": de kwaliteit van het onderzoek en de kwaliteit van het proces, respectievelijk de mate waarin er waarborgen zijn gegeven dat er een zorgvuldig en weloverwogen proces is. Ik houd mij er even verre van in hoeverre je dat op wetenschappelijk niveau moet doen en dergelijke. Ik ben bang wij het op dit punt niet eens worden.

De heer **Van Raak** (SP): Misschien kan het nog gezellig worden vanavond, als ik hier met mevrouw Witteman en

de heer Van der Lans zou blijven, respectievelijk met mevrouw Witteman als de heer Van der Lans weggaat: misschien kunnen wij samen lezen uit het boek van Komrij dat wij van de staatssecretaris hebben gekregen! Archeologie is toch echt een wetenschap: bij het opgraven zit een wetenschappelijke vraagstelling voor. Er is een nationale agenda en er is een programma van eisen: die zaken moeten aan elkaar getoetst worden. Ik heb signalen gekregen dat dit niet goed gaat, maar de staatssecretaris heeft die signalen niet gekregen. Kunnen wij met elkaar afspreken dat als die signalen er wel komen, ik de staatssecretaris daarop kan aanspreken en dat de staatssecretaris dan bereid is om daar wat aan te gaan doen? Misschien kan de staatssecretaris zelf op zoek gaan?

Een tweede vraag die ik heb gesteld, is of de staatssecretaris, mondeling of op papier, kan aangeven hoe de besluitvorming tot invoering van een markt voor de opgravingen tot stand is gekomen en hoe het borgen van wetenschappelijke kwaliteit daarin een rol heeft gespeeld. Ik heb mij daar de laatste tijd wat in verdiept, ook in het bredere kader van de kennismarkt, en ik heb dat besluitvormingsmoment niet kunnen vinden.

Staatssecretaris **Van der Laan**: Ik stel voor dat ik de Kamer op deze vrij specifieke vragen over hoe alles is gegaan, schriftelijk zal antwoorden. Daarbij zal ik op beide kanten ingaan. Ik zal erop ingaan hoe dat politieke momentum is geweest. In mijn beleving is dat in 1997 geweest, maar ik heb de heer Van Raak daar kennelijk niet van kunnen overtuigen. Ik zal proberen daar schriftelijk wat verdere argumenten en bewijzen voor aan te dragen, en ook de mate aangeven waarin daar toen de wetenschappelijke elementen van het archeologiebeleid hebben meegewogen. Kortom, ik zal daar schriftelijk op reageren.

De heer **Van Raak** (SP): Ik ben blij dat ik naar huis kan. Dank u wel!

Staatssecretaris **Van der Laan**: Nu, dan wordt het toch niet zo laat vanavond.

Voorzitter. De heer Schouw heeft vragen gesteld over een aantal zaken. Ik heb de indruk dat ik in de tussentijd een aantal daarvan heb beantwoord. Wat zijn vragen over de Raad voor Cultuur betreft, begreep ik dat het door de heer Schouw aanvaard kan worden dat wij dit in het kader van de evaluatie doen. Ik kan toezeggen dat het daarbij wat mij betreft om een heel serieuze evaluatie gaat en dat het niet een plichtpleging is. Ik zal bij die evaluatie nadrukkelijk eigen thema's agenderen, thema's die onder andere op het terrein kunnen liggen van de thema's die hier zijn aangedragen. Dat wordt een serieuze evaluatie en geen verplicht nummer, zo kan ik toezeggen.

Ik ben ingegaan op bedrijfsleven en fiscaliteit en op cultureel beleggen. Ik heb voorts begrepen dat er over de publieke omroep geen verdere vragen zijn.

Over de amateurkunst kan ik het volgende zeggen. Kijkende naar de inbreng van de heer Schouw in eerste termijn, kan ik niet anders dan instemmen met zijn analyse dat amateurkunst belangrijk is en een belangrijk element vormt van de culturele kant van onze maatschappij. Ik denk wel dat wij een bepaalde

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

relativering van de rol van de staatssecretaris van cultuur en media op het terrein van amateurkunst in acht moeten nemen. Het is vooral een lokaal georiënteerd beleid. Vanuit het landelijke systeem praat je alleen over de infrastructuur en die financieren wij op dit moment. Dat betreft de landelijke infrastructuur om de amateurkunst een bepaalde mate van ondersteuning te geven. Het jeugdtheater bijvoorbeeld heeft vorig jaar van mij een impuls van 500.000 euro gekregen. Amateurkunst speelt ook een belangrijke rol in het actieplan cultuurbereik. Er kunnen financiële middelen aan amateurkunst gegeven worden, maar echt sturen op amateurkunst doen wij vanuit het Rijk beduidend minder. Ik heb al gezegd dat wij overeenstemming bereikt hebben met provincies en gemeenten over het vervolg van het actieplan cultuurbereik.

Ik dank de heer Van Middelkoop voor de aardige woorden die hij heeft uitgesproken. Ik denk dat ik het punt van de diversiteit voldoende behandeld heb.

Ik ben inderdaad nog niet ingegaan op de regionale fondsen. In de huidige ingewikkelde verhoudingen tussen Rijk, provincie en gemeenten komt het thema regionale fondsen ook aan de orde. Twee landsdelen hebben een concreet voorstel ingediend om impulsen te geven aan vernieuwing: het landsdeel noord en het landsdeel zuid. Het is een van de voorstellen die op dit moment op tafel liggen. Wij spreken daarover met die landsdelen op het moment dat de Raad voor cultuur met zijn advies is gekomen. Op basis van dat advies beoordelen wij of het nodig is om prioriteiten te stellen bij de regionale fondsen of dat er andere afwegingen aan de orde zijn bij de afspraken die gemaakt worden tussen Rijk, provincie en gemeente over wie waarin investeert. Dat is altijd een puzzel. De regionale fondsen vormen daarbij één van de opties. De optie ligt op tafel. Ik heb die niet afgewezen. Ik zeg ook niet bij voorbaat dat wij dat zo zullen doen. Een en ander hangt sterk af van het advies van de Raad voor cultuur en van de voorstellen die concreet ter instemming liggen bij provincies en gemeenten.

Er is en passant nog gesproken over de culturreclame en media, het reclameblok van vijf minuten et cetera. Ik ga niet zo heel ver mee met hetgeen daarover gewisseld. Het wordt mij allemaal iets te snel op één hoop gelegd. Reclame is uitdrukkelijk een onderdeel van cultuur en mediabeleid. Natuurlijk hebben de kinderprogramma's een belangrijke culturele functie in het totale mediabeleid. Ik vind het niet goed om kinderprogramma's en cultuur meteen op één hoop te gooien en daaraan consequenties te verbinden over het wel of niet toestaan van reclameblokken. Ik wil die discussie via het mediabeleid voeren. Wij komen daarop zeker terug als wij hier over de verschillende wetsvoorstellen spreken. Het spreekt vanzelf dat de media een rol hebben in het cultuurgebeuren. Het fenomeen reclameblok heeft daarin een ander accent. Ik zou nog wel willen zeggen dat ik in relatie tot o.a. de discussie over de kijkwijzer natuurlijk wel heel secuur zal kijken of er in reclameblokken rondom kinderprogramma's sprake is van gewelddadigheden. Het kan niet zo zijn dat kinderen dan alsnog met geweld worden geconfronteerd terwijl wij daarop bij films en dergelijke heel streng zijn. Ik deel de mening van de Kamer dat er zeer zorgvuldig gekeken moet worden naar

het element geweld. In die zin heeft dit onderwerp zeker mijn aandacht.

De heer **Van der Lans** (GroenLinks): Ik was niet van plan nog iets te zeggen, maar ik vind de laatste opmerkingen van de staatssecretaris toch een beetje vreemd. De staatssecretaris neemt er één onderdeel uit dat zij belangrijk acht maar gaat niet op de hele zaak in. Zij pakt wel het gewelddadige element uit een reclameblok maar niet al die andere aspecten; alsof het gewelddadige aspect heel afkeurenswaardig is maar het seksuele en commerciële aspect of het verleiden tot consumptie niet. Dat is een beetje selectief winkelen. Waarom kijkt de staatssecretaris daar wel naar en niet naar het hele mediablok? Dat zou toch logischer zijn? Ik vind het een beetje goedkoop.

Pak het dan helemaal en wees bereid om ernaar te kijken. De heer Van Middelkoop doet niet voor niets zijn verhaal. Het is een sluipend proces dat al tien jaar aan de gang is. Zouden wij niet eindelijk, zoals heel veel mensen willen, een zone maken voor kinderen, die wij niet overleveren aan al die krachten van de commercie, of het nu om het seksuele gaat of om snoepfabrikanten? Dat heeft alles te maken met cultuurpolitiek, met cultuurbeleid en met cultuurvisie. Waarom is die stap te ver en kan de andere stap wel?

Staatssecretaris **Van der Laan**: Wij verschillen van mening over de mate waarin je het woord "cultuur" kunt plakken op het fenomeen reclameblokken tijdens kinderprogramma's. Voor mij is het belang van kinderen en het aanbod dat kinderen op hun tijden krijgen terecht een onderdeel van het mediabeleid. Daarvoor hebben wij maatregelen met tijdstippen, de kijkwijzer en dergelijke. Daarbij heb ik het woord "cultuur" niet voor ogen. Het gaat om het mediabeleid en de positie van kinderen daarin. Ik blijf toch met u van mening verschillen over uw woordgebruik. Ik vind het thema geweld in reclamespots belangrijk in relatie tot de kijkwijzer. Er is op dit moment bijvoorbeeld een vrij agressieve reclame van Chocomel. Om kwart voor zeven zit ik naast mijn kinderen op de bank. Wij gaan door naar het Jeugdjournaal en opeens komt die reclame voorbij. Dan let ik op: hé, wat vind ik daar als moeder van? Daarover heb ik het dan. Ik ga niet zover dat, omdat ik dat een keertje tegenkom om kwart voor zeven, de reclame ter discussie moet worden gesteld. Ik spreek wel uit dat geweld in een reclamespot ook kan worden meegewogen in het kader van de kijkwijzer en de bescherming van jeugdigen in het mediabeleid. Dat zuivere onderscheid wil ik maken.

De heer **Van der Raak** (SP): Als staatssecretaris en als moeder gaat het geweld op tv de staatssecretaris aan het hart. Dat is haar persoonlijke politieke afweging. Aan de overkant was het algemene gevoelen dat er überhaupt geen reclame moest zijn en werd een motie aangenomen over zo'n blok. Ik ben het met de staatssecretaris eens dat cultuur en media niet helemaal hetzelfde is. Maar liefst vier fracties in deze Kamer konden het echter toch niet laten om er iets over te zeggen. Ik hoop snel met de staatssecretaris van gedachten te kunnen wisselen over de vraag waarom zij die motie naast zich neer heeft gelegd.

Aan mijn collega's vraag ik om bij de eerstvolgende gelegenheid dit thema weer ter sprake te brengen. Misschien kunnen wij bij die gelegenheid de staatssecretaris nog een keer bij motie of op een andere wijze vragen om dit voorstel uit te voeren.

Staatssecretaris **Van der Laan**: De motie is indertijd door een meerderheid van de Kamer aangenomen. Ik heb aangegeven dat ik ervoor koos om niet over te gaan tot uitvoering van die motie, wat door een meerderheid van de Tweede Kamer is gerespecteerd. Dat is in de chronologie de stand van zaken op dit moment.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de staatssecretaris voor haar reactie in tweede termijn en kom tot afhandeling van het wetsvoorstel. Ook bij dit wetsvoorstel is sprake van de zogenoemde administratieve behandeling van dit begrotingswetsvoorstel. Dit begrotingshoofdstuk moet ook voor 1 mei aanstaande door de Kamer worden goedgekeurd. Nu besloten is de behandeling van de rest van dit begrotingsvoorstel niet voor 1 mei aanstaande te houden, stel ik voor dit wetsvoorstel zonder verdere beraadslaging af te doen, onder het voorbehoud dat de regering bereid zal blijken te zijn op een later tijdstip deel te nemen aan een met de Kamer te houden debat over andere met dit begrotingsvoorstel samenhangende onderwerpen.

**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee dat op 15 januari jongstleden het verslag is ontvangen van de JBZ-Raad van 27 en 28 november 2003. De Eerste Kamer heeft op 20 januari jongstleden instemming onthouden aan onder meer het Koninkrijk bindende ontwerpbesluit geagendeerd onder nummer B8. Het betreft het ontwerp-kaderbesluit betreffende de vaststelling van minimumvoorschriften met betrekking tot de bestanddelen van strafbare feiten en met betrekking tot straffen op het gebied van de illegale drugshandel. Inmiddels is dit ontwerp-kaderbesluit meer dan zes weken openbaar. De bijzondere commissie voor de JBZ-Raad heeft zich beraden over dit ontwerp-kaderbesluit en adviseert de Kamer in te stemmen.

Ik stel de Kamer voor dit advies te volgen.

**

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 18.49 uur.